

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies decimus et undecimus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1868

Vita Auctore P. Petro Ribadineira æpuali. P. Andrea Schotto Interprete.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71246](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71246)

- A † Ego Fabius sanctorum Viti et Modesti diaconus Cardinalis de Abbatibus Oliverius.
 † Ego Carolus sanctæ Mariæ in Aquiro diaconus Cardinalis de Marinis.
 † Ego Julius sancti Hadriani diaconus Cardinalis Alberonus.
 † Ego Alexander sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis Albanus.
 † Ego Nicolaus sanctæ Mariæ de Rotunda diaconus Cardinalis iudice.

P. Card. Prodaturus. F. Card. Oliverius.

VISA

De Curia J. Archiëpiscopus Ancyranus.

L. Martinettus.

Registrata in Secretaria Brevium.

344 Summo ubique plausu Francisci canonizatione excepta est in Hispania cum eam, teste Cienfuegos ad calcem lib. 5, hæreticus quidam inaudivisset, seque, si Gandiæ Ducem cælo receptum crederet, inferis devovisset, via blasphemata verba protulerat, quin manu incivili raptus ex hominum oculis continuo disparuerit. S. Francisci festum, cum in Beatorum album relatus fuit, primum quidem Kalendis Octobris celebratum fuit: id vero Clemens X, posteaquam Sanctis eum adscripserat, ad diem tertium Octobris transferri, hisque verbis in Martyrologio Romano memorari voluit: Romæ S. Francisci Borgiæ Præpositi Generalis Societatis Jesu, vitæ asperitate, orationis dono, abdicatis sæculi, recusatis Ecclesiæ dignitatibus memorabilis. Inde autem ad diem x Octobris, quod cum primis Vesperis S. Francisci Assisiatis concurreret, translatum denique fuit anno 1683. Officium sub ritu duplici secundæ classis pro Hispania et Societate approbatum fuit anno 1684: anno autem 1689 Missam ejus et Officium sub ritu semiduplici ad Ecclesiam universam extendit Alexander VIII.

345 Patrocinium ejus adversus terræ motus potissimum invocatur. Anno 1625, ab ejus Beatificatione proximo, uti refert Petrus a Mercato in historia Novi-regni Granatensis Societatis Jesu, Ferdinandus Arias d'Ugarte, archiepiscopus S. Fidei di Bogotta, una cum episcopis Carthagenæ, S. Marthæ, et Popaianni suffraganeis provincialem synodum habuit, in qua unanimi cleri populique consensu in singularem adversus terræ motus, quibus ea regio frequenter concuti solebat, patronum electus, constitutumque ex voto publico fuit, ut anniversarius ejus dies festivus et feriatus haberetur, ac solemniter ad Societatis templum supplicatione celebraretur. S. Francisci imaginem anno 1627 Tunix in eodem regno prodigioso viginti et amplius dies sudore manasse auctor est Alvarus Cienfuegos lib. 7, cap. 8; quem ingens terræ motus subsecutus est. Profluens interea ex imagine sudor ægris sanitatem, visumque integrum omnino fere occæcatis restituit; quæ quidem omnia Juliani de Cortazar, archiepiscopi S. Fidei, examini subjecta fuere, qui, adjunctis sibi capitulo suo, variorumque Ordinum Præpositis, re mature excussa, imaginem illam vere miraculosam ejusque affecta naturæ vires excedere, ea concordii omnium sententiâ declaravit, votumque, de quo supra, renovavit.

346 Idem præstiterunt plura earum regionum oppida, communesque ad Urbanum VIII his de rebus dedere litteras, quibus pariter Franciscus

Canonizationem postulabant. Alia item quedam oppida, oborto anno 1641 altero terræ motu, eidem voto se obstrinxerunt. Refert præterea laudatus supra Petrus Mercatus lib. 3, cap. 13, cum minus integre anno 1666 tum in civitate S. Fidei, tum Tunix contractæ ex voto obligationi factum esset satis, ingruentibus mox terræ motibus, pristinam continuo erga Franciscum pietatem venerationemque rediisse. Civitatis item regni Neapolitani adversus terræ motum patronus electus fuit anno 1694, Panormitanæ vero in Sicilia anno 1693: primum habeo ex relatione solemnitate, accepta anno 1695 ab Innocentio XII electionis approbatione, instituta, eodemque anno Neapoli vulgata; alterum ex Joachimo Maria Sanacori, presbytero Panormitano in Compendio Vitæ S. Francisci num. 91, quod tractatu S. Francisci de ratione concionandi Italice reddito subjecit.

AUCTORE
J. B.

VITA

E

Auctore P. Petro Ribadineira æquali.

P. ANDREA SCHOTTO INTERPRETE.

CAPUT I.

S. Francisci natales, educatio, accessus ad aulam cæsaris, matrimonium, liberique.

Qui illustrium virorum res, domi forisque gestas, litterarum monumentis consignarunt, ii fere majorem stirpes a capite accessere solent. Equidem breviter, etsi felicitatem his non metiar, Francisci Borgiæ, patre, avo, majoribus clarissimi, natales recensere: quando ad laudem permagni interesse existimant, domi nobilem, virtutis via ad pietatis culmen pervenisse, contemptisque majorum imaginibus et honorum titulis, Christo sese crucifixo consecrasset. Igitur Franciscus Borgia, Gandensium dux quartus, post Societatis Jesu Sacerdos et Præpositus Generalis tertius, filius fuit primogenitus b Joannis Borgiæ, Gandensium ducis tertii c. Natus matre Joanna Aragonia, Alphonsi filia, ejus qui Ferdinandi regis Catholici filius fuit: idque Gandiæ, quod in Constatanis tertio lapide, LEUCAS Hispani vulgo appellant, a Sucronis fluminis ostio, nono vero Valentia situm et oppidum: ante diem v Kal. Novembris d, qui dies Simoni et Judæ Apostolis anniversario ritu sacer est, anno reparatæ Salutis decimo supra millesimum et quingentesimum, Julio secundo Pontifice maximo Ecclesiæ Romanæ clavum tenente, imperii vero Maximiliano I cæsare, cum apud Aragoniam regnum

LIB. I.
CAP. I.
S. Franciscus
natus anno
1510.

a

b

c

d

Cultus primum Franciscus fuit die 1, dein 11, nunc x Octobris:

patrocinium ejus adversus terræ motus

potissimum invocatur.

A. P. RIBADI-
NEIRA.

regnum obtineret Ferdinandus rex, cui Catholici cognomentum merito tributum, Francisci nostri proavus, quique Castellae tum regna administrabat Joannae filiae nomine, et Caroli nepotis, qui post et Hispaniarum rex et imperator ejus nominis quintus fuit *e*. Borgia vero gens, Hispanas inter familias clara in primis et nobilis, ex qua meri principes prodierunt: Pontifices duo, Calixtus Tertius *f* et Alexander Sextus *g*, Cardinales et duces plurimi.

2 Mater gravida, cum uteri doloribus angetur, et religiosorum hominum preces sacrificiaque adhibuit et pauperibus multa elemosynis largita est, ut felicem partum ederet, tum beatum Franciscum, cui addicta maxime, dum viveret, appellavit: partui vicina, ejus cingulo ex divae Clarae conobio oblato, feliciter enixa et ex voto parens, FRANCISCI nomine Partum honestavit *h*. Hic jam summa cura diligentiaque ab utroque parente educatus, primis statim fidei Christianae rudimentis imbutus, una cum lacte ea virtutis semina imbibit, quae in omnem aetatem adhaeserunt. Caverunt diligenter ex Platonis praeepto, ne tenera aetas ineptis nutricum fabulis inficeretur. Orationibus pro captu aetatis Deum frequenter precabatur, flexis etiam genibus, ut a parentibus edoctus, libentius etiam sua sponte, quod indolis optima virtutis argumentum visum est: divum Jacobum *i* inter ceteros colere, aras domi erigere, imaginibus Sanctorum placari, si vel ut in tenera aetate, exandesceret, vel lacrymas funderet. Erat et solemne familiae Borgiae vetere instituto, ut e Divorum numero aliquem quotannis *k* forte educeret. Servabat religiose hunc morem puer etiam tum Franciscus (quem etiam in Societatem induxit, priusquam familiam ducere coepit.) Divi nomen cui obvenisset, is profesto die duos mendicos vicatim colectos aiebat; festo vero, binis bini mares, feminis feminae, ad mensam ministrabant. Mores candidi, suaves, sine fastu, neque ut in hac aetate plerumque, difficiles: sic fiebat, ut carus omnibus, quibus uteretur, acceptusque esset.

3 Septimum jam aetatis annum attigerat, cum praeeptori Ferdinando, theologo insigni, negotium parens dedit, ut primis Latinae linguae praeeptis erudiret accurate, et scribendi rationem traderet. Morum item praefectus, vir nobilis, ut custos additus, qui alicis moribus imbueret, salutandique comiter et agendi officium doceret *l*. Hi inter se non contentione invidiaque dissentiebant, sed honesta potius et ab Hesiodo laudata aemulatione suum quisque munus sedulo obibat. Neutri perdifficilis ad formandam primam illam aetatem provincia fuit, quod docile ingenium Puer nactus esset, et obsequens, nec ad parendum pervicax. Decimum agebat annum, cum Verbi Dei praecones in templis libenter audiret: qui si forte, ut disertis homines, actione placuissent, eorum venuste gestus exprimebat, sententias memoriter recitabat. Concionari ab avia et amita *m* Puer jussus, ea tum de Christi Assertoris nostri cruciatibus verba fecit, supra quam ab ea aetate expectari posset, ut non pueri, sed Spiritus Sancti vocem audisse se, qui aderant, affirmarent. Matrem decennio major morte amisit anno post natum Christum millesimo quingentesimo vicesimo. Egrotantis salutem a Deo, si ita placitum esset, postulare, lacrymas fundere, obtestari. Ad haec in cubiculum sine arbitris

claris natalibus
parem nactus
indolem,

secedere, flagellis in se ipse saevire; suane sponse, an a piis hominibus edoctus, non habeo dicere: illud tantum; praclare jam tum jecisse fundamenta, initiumque fecisse austerioris vitae. Matris obitum luxit, quoad aetas illa patiebatur, et constanter tulit. Consilia vitaeque praeepta pie matronae ad extremum usque spiritum retinuit religioseque servavit.

4 Tumultuatum ea tempestate in Hispania civili seditione, absente Carolo rege *n*, qui tum in Germania, imperator appellatus, versabatur. Plebs enim secessione arma adversus optimates induerat. Quiritando libertatem inclamare, et ad pileum etiam servitiam vocare. Quae a divitiis potentioribusque oppressam se, aegre vitam tolerare, gravem servitutem servire. Tempore, ut sit, parvis e principis orta seditio huc demum evaserat, uti castris locatis, signa conferrent, neque a nobilium caede inflammatum vulgus temperaret. Non ejus expertus calamitatis (saevitum enim in omnes majorem gentium familias) Borgia gens. Jam enim Palmam *o* inter et Gandiam patentibus campis conjurati, cum prorege *p* omnique adeo nobilitate manus conserere ausi *q* superiores evaserant; turbati fugatique nobiles terga verterant. Gandia praeda cessit, direptaque confestim, uti vix matrem Joannes dux, sororem et filias *r* virgines Deo ad divae Clarae consecratis, emittere potuerit. Franciscus filius fuga salutem, admissa equo, invenit, Dianium, qui quarto inde lapide portus est, delatus. Inde cum parente et prorege navigio in arcem rupi impositam venit, quae rupes a forma PENINSULA ab incolis vocatur. Hinc Caesaraugustam eum parens deduxit: ipse tranquillatis rebus, caesis ad intercessionem, fugatisque a Segobrigensium regulo rebellibus *s*, domum tandem revertit.

5 Franciscus in avunculi Joannis Aragonii archiepiscopi Caesaraugustani contubernio habitavit. Is artibus, quas liberum scire aequum est adolescentem, grammaticis, musicis et equestri disciplina, ab optimis doctoribus imbendum curavit. In his tamen Franciscus pietatis studium minime negligendum duxit. Audierat tum, verni temporis jejuniis, cum de rebus divinis ad populum sermones haberi solent, familiae divi Hieronymi disertum hominem, de ultimo universi judicio vehementer firmisque lateribus perorantem, iterumque de Christi passi cruciatibus; pupugit nimirum Adolescentis animum Dei verbum, anticipiti gladio acutius: illinc timor tribunalis illius severi, ubi omnes sisti nos oportet; hinc commiseratio dolorum in cruce, sui redimendi gratia, susceptorum. Quibus rebus adductus, fastidire praesentia, et jam tum de perfectioris vitae ratione, in aliqua piorum hominum familia transigenda, animo agitare: sed quia annis minor, neque integra res ei, qui nondum sui juris esset: illud saltem commodi accepit, uti res omnes prudentius, quoad aetas ferret, ne transversum animum agebant, administraret.

6 Caesaraugusta Baëzam (ut incolae Grana-tensi in regno situm oppidum appellant) officii gratia in viam se dedit, invitatus a lectissima femina Maria Luna proavia, uxore Henrici Henriquez, qui, Ferdinandi regis Catholici patruus *t* et praetor praefectus, magnus item Legionensis militiae magister erat. Huc etiam avia Maria Henriquez, illius filia, cum amita, sodoribusque *u* civili illa secessione, pedestri itinere

CAP. II.
seditionum
manibus vice
ereptus,
n

o
p
q

s
r
t
u
v
w
x
y
z

F

inde vero Baëzam: dein Tordesilla Castellanae, Hispaniae principibus adscribitur:

u

A nere fuga dilapsæ pervenerant. Quarum conspectu, etsi delectatus Franciscus, in morbum post tamen, iterum forte incommodis, incidit. Sex ipsos menses lectulo, affixus jacuit : mox cum meliuscule haberet, ecce tibi terræ motus, periculosus juxta et diuturnus. Igitur quadraginta dies sub dio et pellibus lectica usus egit : hæc illi tectum lectumque, periculo declinando, præbebat. Sanus jam valensque, missus a parente Tordesillam (oppidum id TURRIM SYLLANAM sine auctore quidam vocant) ad Catharinam principem Hispaniæ, Joannæ reginæ filiam, cui de more serviens operam Adolescens navavit, priusquam ea Joanni III, regi Lusitaniæ, nuptum daretur.

tum litteris et pietate apprime instructus,

7 Cæsaraugustam post, unde venerat, ad avunculum redit : qui patrum sapiens, ne otio Adolescens (quod vitiorum omnium seminarium est) langueret, ad philosophiam de more appellere animum jubet, et differendi primum ratione imbuendum tradidit Gaspari Laxo, subtili tum philosopho, sed, ut ea tempora erant, minime disertio, quod ætatis potius, quam hominum vitio, humanitatis ibi studia jacerent, quibus cæteræ artes, tanquam in bono lumine collocatæ splendent. Dialecticam vero facultatem Borgia tractabat, qua disputando, qua dictata evolvendo, perinde atque lauream academiæ more accipere constitutum haberet. Perceperat, radices scientiarum amaras, fructus ex se dulcissimos efferre : animi vero, quod caput est, pietatisque summam curam adhibuit, ne assiduo litterarum studio, nimio sui neglectu siluisceret. Igniculos itaque animo insitos identidem excitabat assiduo Sacramentorum Pœnitentiæ et Eucharistiæ usu : si quod spiritui bellum intestinum naturæ fomes et dæmon faceret, ad orationem confessionemque, tanquam ad anchoram, confugere. Quibus rebus fiebat, ut domesticas aulicorum et parasitorum blanditias, adulationis plenas, et libidinem casti Josephi exemplo effugeret ; Ulyssis denique more, obturatis cera auribus, Sirenium voces prætereundo, ad scopulos non adhaeresceret. Sacros ad hæc libellos de rebus asceticis domi libenter lectitando (qui animos potius, quam oculos pascunt) obfirmata mente virtutem amplectendam, vitia sibi fugienda persuaserat, illud regii vatis sæpenumero usurpans : " Juravi et " statui custodire judiciâ justitiæ tuæ *α*. " His potissimum rebus ad sacrum conjugium castum integrumque corpus attulit, quod et in Nebriديو, equite Romano, sanctus Hieronymus mirifice prædicavit *γ*.

cap. III. de Caroli V aulam secutus,

8 Unde vicesimum ætatis annum agebat *α*, cum Cæsaraugusta domum visendi parentis gratia revertit : humaniter ibi menses aliquot habitus, missionem deinde postulare cœpit ; liceret pace illius, cui semper dicto audiens fuisset, in aulam cæsaris migrare, ut in tanti se principis clientelam daret, cui Christianum orbem multum esse merito debiturum augurabatur. Parens filii prudens consilium probare. " Amo " te, " inquit, " de hac sententia, Fili, et volo, ut " vis : unico te non invitus carebo, dum e re sit " optimi Principis : macte igitur animi, et, quo " tua te virtus et majorum exempla vocant, " perge. " Familiam hinc proficiscenti adornat, qua honeste stipatus in Vaccæos venit. Hic Pintia, quæ hodie Vallisoletum, cæsaris tunc sedes, nobilissimis omnium nationum viris abundabat. Franciscus, ut in hoc ætatis flore pul-

cra erat, et imperio digna forma, facile omnium in se oculos convertit. Hic igitur, Deo bene juvante, ita se comparavit, ut post paullo falsam eorum refellerit opinionem, qui dicerent, aulicum simul Christi et principum assecclam esse vix posse. Ut enim Carolo placere Franciscus ex officio obnixè studuit, sic ad Christum respectum habuit, rerum omnium inspectorem et judicem : uti nihil equite et Christiano, quæ laus summa est, indignum diceret, ageret, cogitaretve.

A. P. RIBADI-NEIRA.

9 Domesticis itaque ignavo otio, alexæ ludo, libidine, obsceno sermone et jurandi prava consuetudine, qua verbo, qua exemplo interdixit : quæ mala, ut sunt, pestes palatii juvenis appellabat. Qui lenocinium, impurum admodum vitium, profiterentur, suas sibi res habere jussit. " Aliis " inquit, " voluptatem parasi, Gna- " thones, Thrasones, et ollæ amici assentando " adferant : mihi, ut, quod sentio, dicam, non " placent. Placent viri graves et innocentes, qui " verum dicere libere audeant. " Servos aiebat, non tam dominis honorem stipando adferre, quam contra a dominorum bonâ existimatione decus mutuari : de aliorum fama detrahi, se præsertim, non sustinebat, sed vel modeste, cum res daret, reprehendere, vel certe sermonem abrumpere solitus, tacite officii admonebat. Hisce artibus bonis domi suis exemplo esse et honestis sermonibus facem præferre. Aulicos voti sui in ambiendo compotes fieri præmiaque a principe accipere, tantum abest, ut invideret, ut etiam libentibus auribus acciperet, laudaretque factum ; illis etiam gratularetur, cum bona spe, fore, ut sibi itidem decurso spatio honos aliquando haberetur. Equidem memoria teneo, cum diceret, qui ab intimis illi cubiculis erat, vidisse se, quoties matronas nobiles officii gratia visere oporteret, hirsutum pilisque asperum cilicium induere solitum : ut hoc tanquam clypeo munitus, tela dæmonis ignea, carnisque illecebras restingueret. Solet enim per oculorum fenestras ad animum mors penetrare, vulnerare etiam telo sæpe letali. Sic Scyllam inter et Charybdim navem salvam deduxit. Quin et conjuge domum ducta, quæ illo natu grandior erat, cum et fores regiæ semper illi paterent, nihil unquam ferunt aut intemperans a Francisco aut leve dictum factumve.

cæsari quidem,

E

F

10 Equestribus porro exercitationibus mirifice delectabatur, hausta illa ex Xenophonte philosopho disciplina. Ludos igitur Troianos agere libenter, hastis concurrere, tela jacere, fuga Parthorum more ficta hostem ferire, aversa manu vulnerare, tauros in arena lacerare, equum in gyrum agere, cursu cum æqualibus contendere, præmia nemini concedere, omnia denique se digna dextre exsequi *aa*. Non fefellit ea virtus, quæ diu latere non potest, Carolum, sed, quasi in illustri loco posita, in oculos incurrit sermonemque passim dedit. Erat in comitatu augustæ fidamque illi operam pridem probarat Leonora Castri, virgo nobili apud Lusitanos loco nata *bb*, Alvari Castri et Isabellæ Menesiæ Barrete filia, candidis ornata moribus et in Deum eximia pietate. Huic conditio dum quæritur, unus Franciscus augustis placuit ob morum honestatem prope singularem, missusque extemplo Gandiam Petrus Gundisalvus Mendosius, augustæ oconomus, qui cæsaris nomine a Joanne duce postularet, quæsitam Filio uxorem, conjugiumque ratum esse vellet

sed Deo potissimum placere studet,

aa

bb

A. P. RIBADINEIRA.

CAP. IV.
matrimonio-
que Eleonoræ
de Castro jun-
ctus,

numerosa pro-
le augetur.

ad

vellet juberetque. Nec abnuit dux: cæsari per litteras gratias agit, quod Filii rationem habuisset. Nec Franciscus matrimonium detrectavit, ratus id, quod erat, cæsari, cui omnia deberet vitæ ornamenta, simul et parenti, cui vitam, morem esse gerendum.

11 Nuptum jam data Leonora in Borgiam familiam, Franciscum Marchionis Lombayæ titulo cæsar decoravit, regioque equorum stabulo, quæ summa fere dignitas est, præfecit. Mores utrique conjugii concordēs, et omni bono de aliis merendo, pia quadam contentione certabant: augustorum amicitiam benevolentiamque non tam sua quam inopum causa, affectabant. Quibus rebus fiebat, ut rerum Parens et Effector Deus pauperum gratia illos vicissim proveheret in majus: hinc constans valetudo, opes, clientes, honores, magistratus affuebant, quodque Dei benignitate accidere credimus, liberorum et quidem optimorum copia. «Ti-
» mentis enim Deum», inquit Psaltes regius,
» uxor, sicut vitis abundans in lateribus domus
» ejus: filii ejus, sicut novellæ olivarum in cir-
» cuitu mensæ ejus &c.» Suscepti ex ea liberi

cc
B octo; mares quinque, tres feminae: natu maximus Carolus Borgia fuit, qui in honorum titulis Parenti successit. Caroli Cæsaris nomen, qui tum in Italia agebat, ei donavit augusta uxor, cum Philippo principe juventutis Hispanicæ, Christi anno M.D.XXX. Summa vir prudentia et acerrimo judicio ex omni nobilitatis flore unus, ad Ligurum seditionem pacandam a Philippo II rege Catholico missus anno M.D.LXXV. Postquam in regis potestatem venit Lusitania, idem militiæ imperator summa auctoritate provinciam rexit.

12 Hujus natalem anno vertente Isabella excepit. Lermæ comes, marchionis Dianii comitumque matronarum Lemosii et Altamiræ, Joannis quoque Sandovalli mater. Tertius Joannes Borgia Belpouchii Gothalanæ vico natus, cum uterque parens cæsarem conventus Aragoniæ regni agentem secutus esset. Hic similiter legatus a Philippo rege in Lusitaniam missus, post ad Maximilianum augustum in Germaniam, nunc in curia augustæ Mariæ, sororis Philippi, Præfectus maximus. Quartus Alvarus, et ipse Catholici regis nomine arduis de rebus
C Romæ apud Pontificem legatus, post uxoris dote Alcanizii marchio. Quinta soboles, Joanna Aragonia, nuptum matura ætate data Alcanizii marchioni: hujus filia Alvaro, quem nominavi, avunculo in manum, Pontifice indulgente, convenit. Sextus Ferdinandus Borgia, Mariæ augustæ et ipse curiæ præfectus. Hinc Dorothea filia, quæ in tenera adhuc ætate, qua se Deo ad divæ Claræ virgo devoverat, vita abiit. Natorum ultimus, Alphonsus Borgia, ipse quoque fratrum exemplo Augustæ curiæ, dum vixit, præfuit ad.

ANNOTATA.

a His quidem verbis S. Francisci Vitam orditur Schottus; Ribadineira autem sequentibus.

b Fratres germanos habuit Alphonsum, Vallis-Dignæ abbatem, et Henricum S. R. E. Cardinalem; sororem vero Aloysiam seu Ludovicam, Martino de Gurrea, Villæ-Hermosæ duci, nuptam: non germanos autem Petrum Ludovicum, marchionem de Navarres,

Didacum, Philippum, Montesani Ordinis D equitem, Isabellam seu Elizabetham, Discalceatarum Virginum Gandiæ abbatissam, Thomam, Cæsaraugustanum archiëpiscopum, Joannam a Cruce, Clarissam item Gandiensem, Margaretam Frederico de Portugal et Cerda, Eleonoram, Michaëli de Gurrea, Magdalenam comiti de Almenara nuptas, et Rodericum S. R. E. Cardinalem.

c Primus Gandiæ dux fuit Petrus Ludovicus, Alexandri VI filius; secundus Joannes, Petri Ludovici frater, Gandiæ dux hujus nominis I, quem excepit Joannes II, S. Francisci pater.

d Id est, v Kalendas seu XXVIII Octobris.

e Hæc fusius explicata habes num. 17 Comment. præv.

f De Calixto consule num. 10 Commentarii prævii.

g Materno nimirum genere: paterno enim Lenzolius fuit, qua de familia vide dicta num. 12 Comment. prævii.

h Bina vaticinia, alterum de Francisci natiuitate, alterum de sanctitate, sub id tempus, quo in lucem editus fuit, edita, habes num. 18 et seq. Comment. prævii. Nato Francisco apparuisse sidus insolitum inter Taurum (Borgianæ gentis scutum Taurus ornat) et Cassiopeiam, ex P. Joanne Baptista Masculo refert Alcarus Cienfuegos lib. 7, cap. 1, § 1; verum, si ita res se habuerit, potuit id a causis naturalibus esse profectum.

i Nempe Majorem, die xxv Julii cultum.

k Recte hic Schottus scribit quotannis: sed male, Ceparium certens, quot mensibus.

l His adde Alphonsum de Avila, canonicum Gandiensem, qui a confessionibus illi id temporis fuit.

m Maria Henriquez, et Isabella Mariæ filia; cujus exemplo illa, defuncto marito Joanne, duce Gandiensi hujus nominis I, Clarissarum cœtui sese adjunxerat Gandiæ.

n In Germaniam ad capessendam imperii coronam discesserat anno 1519.

o In planitie, quam Vernica Hispani vocant.

p Didaco de Mendoza.

q Anno 1521, die xxv Julii.

r Imo filiam, nomine Ludovicam, et S. Francisci sororem germanam. Vide Comment. præv. numm. 24 et 29.

f Hæc de suo Ribadineiræ dictis addidit Schottus, neque, ut apparet, satis accurate. Vide Comment. præv. num. 26.

t Imo avunculo. Vide num. 28 Commentarii prævii.

u Lege: et sorore, nempe Ludovica. Vide num. proxime citatum et seq.; item dicta ad lit. r.

x Psalm. 118, v. 106.

y Ep. 9 ad Salvinam. Schotti additamentum.

z Annum potius decimum septimum, ex num. 32 Comment. prævii.

aa Hæc a Schotto paulum amplificata sunt.

bb De Eleonoræ genere consule Comment. præv. num. 35.

cc Psalm. 127, v. 3 et 4.

dd Paulo plura de Borgiæ liberis habes num. 37 et tribus seqq. Comment. prævii.

CAPUT

CAPUT II.

*Animi corporisque exercitationes ;
cæsarem comitatur ad bellum
Gallicum ; aviam amittit. Ex
Isabellæ augustæ funerè sancti-
oris vitæ propositum concipit ;
Cataloniam prorex administrat ;
Ignatium de frequenti Sacra-
mentorum usu consulit.*

CAP. V.
Familiam cau-
te administrat.

Tametsi prudenter antea rem familiarem ad-
ministrarat, ut cuius in aula patrifamilias
præire videretur; nunc tamen cautius rem tueri
præire videretur; nunc tamen cautius rem tueri
domesticam cepit. Rationes et æra subducenda
Leonore uxori mandata : publica ipse negotia
curare ; nihil prætermittere eorum, quæ cæsar
in mandatis daret. Familiam elegit optimam, ex
frugi, non nequam, servis. Alea et id genus
ludis, longe quam antea severius, interdixit :
oculorum eam falsam esse voluptatem dictitans.
Interrogatus etiam, quidnam causæ esset, cur,
quam avide aulici amplectuntur alea ludendi cu-
piditatem, eam ipse formidaret? " Dementis, "
inquit, " est navem bene compactam, et merci-
bus plenam, date opera, in scopulos velis
remisque impellere. " Scopulum recte Vir pru-
dens aleam appellabat, ad quem, exgiuum qui-
dem cubum, vi tamen magnum, plerique re-
lauta, ac beati, navem fregissent. Quatuor
adhuc rerum quantivis pretii damna adferre
solere ; temporis, pecuniæ et pietatis jacturam
feri ; conscientiæ denique bonæ religionem,
perjurio, ludorum comite, facile amitti.

C
musicam, au-
cupium.

14 Melioribus itaque valetudinis tuendæ exer-
citationibus animum relaxabat, ut musicæ
symphonia, in qua sic excelluit, ut non canere
solum suaviter modulanteque posset, sed et nu-
meros ipse ex arte concinnaret, cantusque me-
ditaretur, qui in Hispaniæ templis hodieque in
re divina sacrisque Gandiæ Ducis titulo acci-
nuntur. Corpori vero exercendo aucupium ad-
hibuit, falcone potissimum usus et accipitre.
Qua quidem venationis forma eo impensus de-
lectatum narrat, quo gratior ea Carolo cæsari
tum erat, quem singulari studio assectabatur.
Verum non hic Francisci industria substitit : al-
tiora animo agitabat uberioresque ex agrorum
aspectu venationeque fructus tulit : ut enim di-
vinum illum Franciscum a cum pedibus se da-
ret in viam, spectatis ruri flosculis, Deum
omnium effectorem laudare solitum accepimus :
sic noster ex conditis rebus, agris, avibus ca-
nibusque architectum Deum assidue laudabat :
quas quidem piæ meditationes, non a me ex-
cogitatas, sed ex illius ore acceptas, precium
operæ erit referre.

15 " Magna, " inquit, " Dei exstant in utram-
que partem in me beneficia, agros etiam,
silvaque oberrantem, feras insectantem et

" prædam ex avibus agentem. Quo fit ut in-
terdum sapientiam illius admirabundus medi-
tari soleam, qui hominum generi feras, et
aves, ad rapinam comparatas, parere docue-
rit : quæ quidem vinculis solute, in cælum
usque eo subvolant, ut vel oculorum aciem
effugiant. Homini quoque tantum tribuerit
honoris, ut ejus imperio aves, et vinculorum
et pristina libertatis oblita, sibilis, fictisque
clamoribus obediant, vocatæ redeant, me-
mores manus, quæ cibum præbere solet : et,
quamvis fero sint agrestique ingenio, usu ta-
men et educatione mansuescant. Eadem emis-
sæ ad capturam, tamquam milites ad explo-
randas hostium copias, fugandasque, reliquas
aves etiam majores, unguibus rostrisque cæ-
dunt, sternunt et ad humum affligunt. Mox,
parta victoria, prædam domino reliquunt,
partem minimam patienter expectant. Pu-
gnantes itidem in aère cum spectarem, subiit
ea mentem cogitatio, talem videri dæmonis
pugnam, cum piorum animos ex insidiis ag-
greditur ; dum, ut leo rugiens, circuit quæ-
rens, quem devoret : et, si quis paulo con-
stantior existat, cuniculis rationis arcem
evterere studet.

A. P. RIBADI-
NEIRA.
animum inte-
rim piis medi-
tationibus

E
pascens.

16 " Frequentius vero pudorem mihi medi-
tatio illa incutere solet, feram illam carnivo-
ram, modicæ escæ gratia, agreste ingenium
exuere, cicurem atque mansuetam reddi, vo-
ce hominis accitam statim advolare ; pati ad-
hæc velari lumina, quibus nihil in vita ca-
rius : hominem contra rationis et orationis
participem et ad civilem societatem conditum,
alis talaribusque, quibus divinam vindictam
effugere possit, carentem, tot tantisque be-
neficiis ornatum, adeo ingratum, ætatem
agere, ut Deo vocanti parere nolit. In canum
vero venatione illud mirabar, quamvis fame-
licum et in feram rabie quadam actum animal,
obsequi tamen hominum imperiis prædamque
relinquere : hominem contra, Dei simula-
crum, si quo se scelere obstrinxerit, agere
avelli, surdis auribus degere, nec Deo appel-
lanti dicto audientem esse. " Hisce meditatio-
nibus Franciscus, etiam agros lustrans, fructus
capiebat uberrimos : dum non oculos solum
corpusque, ut venatorum natio, sed animum
etiam cælestium rerum memoria pasceret. Præ-
dam adhuc unguibus sæpius eripere et manu
mittere solitus, quam longo diei spatio quæ-
sisset, ut vincere sese ipse animique sensum
jam tum assuesceret.

F

17 Mathematicis etiam disciplinis operam
dedit iis præsertim, quas in optimo belli im-
peratore requiri audierat, ad machinas moles-
que jaciendas, mœnia munienda, locum castris
capiendum, cæli solique situm et naturam in-
vestigandam. Quibus artibus magnos scepe du-
ces victoriam militiæ peperisse, metu etiam mi-
lites liberasse, acceperat. Calcar addebat et cæ-
saris, quo familiariter utebatur, exemplum, cur
majores indies progressus facere vellet, cujus et
cosmographo, Sanctæ Crucis cognomento, ope-
ram dedit, horis tamen diversis. Carolus ita-
que libenter Franciscum consulere, dictata exi-
gere, quæ una read pristinam consuetudinem non
parva accessio facta est : joca itaque et seria cum
illo communia habebat omnia. Verum ne illis
quidem animi studiis, musicis et mathematicis
aut corporis exercitationibus, venatione et aucu-
pio satis erat ad constantem corporis habitudi-
nem

et mathesim
exercet.

A. P. RIBADI-
NEIRA.

febris dolores
pneumonibus
mitigat,

nem tuendam comparatus, sed, ut plerumque fit in hac vitæ imbecillitate, morbis etiam interdum tentabatur.

18 Febri enim ardentissima debilitatus, dicit, nihil esse in rebus humanis proprium, nihil perpetuum. Cum vero alterno et novocali die igni medullæ coquerentur, pia illa mentem pupugit meditatio, ecquænam illos flammæ urerent, qui ob flagitia apud inferos pœnas æternas penderent, quique, purgante igni, cum futuræ beatitudinis spe expiarentur. Pro his igitur ex illo tempore orare indies ipse et rem divinam curare cœpit. Illud etiam commodi e morbo accessit, ut libris jam tum profanis nuntium remiserit, sacros assidue tractaverit, Novum præcipue Testamentum Sanctorumque Vitas summa et voluptate et utilitate: impuros vero scriptores, ut vitiorum libidinumque seminaria, ne nominari quidem sit passus. Lectica valetudinis gratia, dum in agros portaretur, divi Pauli Epistolas, adhibito etiam sacro interprete, lectitabat, non secus atque Isaiæ vaticinia Candaces Æthiopiæ reginæ eunuchus: verum non multa, sed multum legere studium fuit. Si quid laudabile occurrisset, sustinens, ponderare ea et exsequi cupiebat. Hinc piorum librorum lectionem recte primum melioris vitæ gradum esse, dicebat.

exarem comi-
tatur in bello
Gallico:

b

19 Vix jam confirmatus, suscepta in eam Galliæ partem, quæ PROVINCIA Romanis est appellata, expeditione, arma tractans cæsarem secutus est b, adscitis sociis Ruisio Gomesio Sylva, qui post Evoli princeps, Georgio item Melo, quos unice caros habuit et in paucis, ut conjugis cognatos, dilexit. Affecto jam bello, missus a cæsare, qui augustæ uxori omnem belli eventum exponeret, deque valetudine sua securo esse animo juberet. Anno qui est insecutus, M. D. XXXVII, dum Segoviæ in Carpetanis conventus Ordinum haberentur c, morbo item anginæ decubuit, ut sanguine pœne fauces obstruerentur; sed linguæ licet usum amississe videretur, mentem tamen in Deum fixam tenuit ad mortem obeundam animo, quam unquam alias, paratiore. Jam tum enim singulis mensibus Pane illo cœlesti, criminibus expiatis, victitabat. Præter illa morborum incommoda, stimulos ad pietatem addidit tristis nuncius Gandiæ de morte Mariæ Gabrielæ aviæ allatus, quæ lectissima femina, vita prius pie innocenterque acta, post in divæ Claræ cœnobium sese abdidit; de cuius vita moribusque, quando locus manum injicere videtur, pauca de multis attingam.

cap. VI.
Mariam Hen-
riqueziam,

d

20 Inter cetera felicitatis argumenta numerabat, aviam sibi pientissimam obtigisse, Mariam Henriquez, Catholici regis Ferdinandi patruëlem d, quam Joannes Borgia, Gandiensium dux secundus, thalami consortem habuit: sed, illo immatura morte prærepto, hæc octavo decimo ætatis anno vidua relicta est, susceptis duobus liberis, Joanne, et Isabella, quæ tenera adhuc ætate ad divæ Claræ Deo sese votis obstrinxit; Joannes vero natu maximus in matrimonium Joannam Aragoniam cepit, ex qua Francisco, primo jam partu suscepto, ad divæ Claræ Mariæ, filiæ Isabellæ exemplo, migravit. Nec ut maxime optarat, præstare citius licuit quod, ut piam matronam decet, liberi antea parente orbatu recte educandi, prolesque ex iis propaganda esset: cuius jam voti compos in tot tantisque vite miseris nihil cœnobii solitudine

duxit antiquius; Joannes dux tertius factum illud heroicum lacrymis deprecari et disuadere frustra tentavit: veritus, ne quid unico familiæ nominisque heredi Francisco recens nato, humanitus accideret. At illa: "Ego vero hoc te, fili, metu libero. Natus enim tibi Franciscus talis tantusque evadet, ut multorum instar liberorum unus sit. Hujus itaque divini beneficium nomine utrumque gratias Deo quoti die agere, nisi ingrati esse volumus, necesse est. Equidem de me affirmare possum, quoties in virginum Deo laudes canentium cœtu versor, toties Angelorum choris interesse videor. Hanc cur mihi veram voluptatem, filii, invideas, non video." Paruit his dictis Joannes, invitatus tamen.

21 Tertium itaque et tricesimum ætatis annum attigerat, cum Maria, abdicatis aulæ titulis, regum se Maximo consecravit, corporis tamen ea imbecillitate, ut vel annum superesse posse inter velatas virgines, tam austeræ vitæ abstinentiæ, negarent medici: atqui, Deo jubente, tres ipso et triginta in cœnobio e summa et religione et disciplina vixit, ceterisque omnibus exemplo fuit, nulla dignitatis et natalium habita ratione: jam enim Mariæ Gabrielæ, ut sacræ solent virgines, nomen adscivit. Filia, cum forte abbatissæ, ut vulgo nominant, titulo virginibus præesset, matri pro tunica detrita novam tradidit, jussitque veterem sibi indumento relinqueret. Certatum hic utrumque officiose de atrita veste, dum neutra alteri eam concedit. Cessit tandem mater filiæ, filiæ, ut dignitate tum majori, hoc addito, augurii loco: "Habe tibi, nata, vestem meam, quam cupide affectasti atritam: faxit parens ille universi Deus, qui nos nostraque respicit, tum demum eam abjicias, cum in Carpetanorum regno (ut post evenit) nostrarum virginum divæ Claræ titulo familiam insti- tues."

22 Memorandum et illud, Ignatiam Corellam virginem nobilem, Consensanorum comitis filiam, a Maria sibi carissima, morti vicina (quod sine illa vitam sibi acerbam fore putaret) obnix obtestando petiisse, ut defuncta a Deo impetraret, sibi in cælum subsequi statim ut morte liceret: facturam se, Maria recepit. Visum non longo post intervallo illius spectrum, jamque voti compotem factam renunciavit. Sic non diu post Ignatia feliciter vita decedens, subsecuta est. Nec minorem illud admirationem legenti pariet; pridie ejus diei, quo vita migravit, mortem præaguisse: "Cras" (inquit ad Mariam Jesu, comitis Dianii sororem, conversa) "Dei Benignitate hinc, tamque e diverso, in cælum, ut spero et opto, evolabo. Interea febris ardentissima, ut antea vitæ errata expientur, excoquar: nihil enim in mundum sedes illas introibit: sed in his arboribus illud postremum morienti officium præsta, ut pace tua (erat enim vicaria auctoritate predita) sitiienti mihi frigida porrigitur; nec enim nisi summa necessitate flagitabo." Vix dicendi finem fecerat, cum febris medullas occupat adeo vehemens, ut flammis ardere videretur. Dux enim Joannes, manum exosculatus, matris benedictionem postulans, postremum jam vale de more dicens, ignis se carbonem, non hominis manum contractasse, affirmavit.

23 Francisce filiæ, quæ cum imperio præerat,

aviam suam.

E

sanctæ admo-
dum vitæ

F

matronam
amittit.

rat, benedicens, id negotii dedit, ut simul extremum efflasset spiritum, hymnum illum TE DEUM LAUDAMUS cum gratiarum actione a virginibus decantari iuberet, quod Dei benignitate tandem aliquando, veluti vinculis libera, migrasset. Fuit et illud sanctioris vite argumentum: sito jam corpore, priusquam efferretur, auditas esse Angelorum voces, sacræ virgines prædicarunt. Quibus etiam cum dux, ecclesiasticis ordinibus stipatus, ad justa matri persolvenda funusque curandum adesset, sacerdotes sacris operaturi silentium imperarunt, quod in illarum odio cantus symphonia audiretur. Neminem vero tum mortalem cecinisse comperit; creditumque divinitus auditam vocem, ut sæpe in beatorum hominum funere, Gregorius Pontifex accidisse commemorat *f*. Hic matronæ religiosissimæ exitus fuit: cuius jactura Franciscus, quod vite magistrum re consilioque juvantem amisisset, vehementer indoluit: patrocinio tamen, quod Deo potiretur, jam tum se foveri sensit, cuius etiam precibus in Societatem Jesu se, tanquam in portum, post esse delatum existimavit.

CAP. VII.
Conspicua Isabella augusta
g

24 Septimo illa et tricesimo post Christum natum supra millesimum et quingentesimum gesta *g*: hæc biennio post, non minus quam illa admiranda, acciderunt. Carolus cæsar Toleti, quæ Carpetanorum caput regumque sedes Gothicis temporibus, ut Hispania umbilicus, fuit, omnium ordinum conventum agebat, magno et festorum ludorum apparatu, et nobilium plebisque plausu. Sed, ut plerumque fieri solet, gaudia luctus contaminavit. Isabella enim augusta, Caroli uxor, vita decessit, magno cæsari sui relicto desiderio. Erat enim femina ob singularem pietatis cultum et in egenos liberalitatem omnibus cara, et ut illo, non peregrino, celo nata, Hispanica ingenia cum nosset, moderabatur egregie. Decretum cæsaris auctoritate, uti marchio Lombayæ funus deduceret Illiberim versus, quæ urbs hodieque Granatensis regni caput, templumque in ea sepulcris Catholicorum regnum, avorum Isabellæ *h*, clarum; qui reges majorum memoria eam urbem Mauris ereptam Christi regno vindicarunt.

C
cadaveris feditate.

25 Efferebatur insigni pompa cadaver, stipante Francisco cum omni familia et uxore: hic nihil ad custodiam, decusque funeris ac sumptus quod pertineret, prætermisum. Illiberitanis compositum corpus traditur, uti regio sacello majorum monumentis inferretur, et in Acta publica, tabellionis fide et manu referunt, augustæ hoc cadaver esse, quo tempore, cuius opera acceptum conditumque. Nudata vero facie ut agnosceretur, ne qua forte fraus commissa esset, adeo deformis apparuit, ut spectantibus terrorem incuteret; gravi etiam odore itineris comites fugaret: ut qui testificari auderet, illam ipsam augustam esse, repertus sit nemo. Noriens enim, qua erat matrona verecundia, ne quis tangeret vel aromatibus condiret, mandarat. Franciscus solus mansit, et quanquam iurejurando firmare non auderet, eandem illam toto terrarum orbe clarissimam principem esse, quod adeo sui dissimulis appareret: illud tamen sancte et conceptis verbis affirmans, in acta referri jubet, ipsam augustam videri; quod nihil eorum, quæ ad fidam custodiam pertinerent, in Illiberitano itinere sciens, prudens omisisset. Hic tacitus ille secum et mæstus, presentia

præteritis committens cogitare: "Hæcine illa sunt lumina, quæ omnium in se oculos converterant? hæc venustas illa, quæ aliarum formas extinxerat? Tane Isabella? Tane augusta? Fallunt oculi: aberrat mens: sed non fallunt, nimirum humanarum hæc rerum vicissitudo est. I nunc, fragile illud formæ bonum admirare."

A. P. RIBADINEIRA.

26 Illud sane verum certumque est, uno hoc, brevique aspectu cadaveris, adeo immutatam, suique dissimilem redditam et ipsum Franciscum, ut eundem esse, negares. Jam tum enim divina luce illustratus, longe diversa meditabatur, animumque serio semel induxit, falsa hæc, fluxaque bona, formam, divitias, clientelas, honores, pro nihilo esse ducenda; vera illa æternaque sectanda, cælestia terrenis, divina humanis anteposenda. Brevibus vite curriculum spaciis angustique terminis circumscribi. Unicum singulis animum cælitus infusum, qui, morte obita, corporisque vinculis liber, aut deditorum æternas pœnas dabit, aut virtutis præmia sempiterna consequetur. Nihil itaque procastinandum ratus, meliora omnia, ubi primum potestas foret, animo agitare Deoque religiose promittere. "Quid enim," inquit, "michi est in celo, et a te quid volui super terram? Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem nem *k*? Sito jam rite in æde sacra cadavere, domum Franciscus se contulit, et in cubiculum confestim sine arbitris, pessulo januæ obducto, se addidit; humique prostratus, lacrymis gemitus miscens, in has fere voces erupit: Augustinum *l* credo imitatus, cum et ille recens cælesti vulnere, cervi instar, ictus esset. "O miseram vitæ rationem! o fallaces hominum spes et inanes nostras cogitationes? Quousque tandem diligimus vanitatem et querimus mendacium *m*? Quousque veris neglectis umbras consectamur? Regna, imperia, nobilitas, honores morte solvuntur; formæ dignitas morbo et morte amittitur; omnia denique cito ex lætitia et voluptate ad luctum et lacrymas recidunt. En illa augustarum pulcherrima ut in funere deformata jacet! Expergiscere igitur anima mea, expergiscere tanquam e veterno: *F* sat principi mortali datum. Te, te sequar immortalis. Illumina, Deus, oculos meos viam que commonstra, ut, quod reliquum est vitæ spacium, perbreve illud quidem; at, quantum id est, recte pieque transigatur. Sic fere Franciscus, fuis ubertim lacrymis, repetens identidem illud: "Sat datum mortali principi, deinceps immortalis serviendum, si sapio. Transcribam igitur reliquum vitæ tempus regni cælesti."

sanctioris vite

E

i

k

l

m

F

accidentibus
aliis præterea
stimulis,

27 Noctem, quæ subsecuta est, anxii hisce cogitationibus insomnem traduxit. Postridie ejus diei, facta se divina, parentatum est iuxtaque rite persoluta. Mox Joannes Avila, ecclesiastes insignis, et quod scripta testantur, egregia sacrarum litterarum peritia et pietate, pro concione breviter augustæ laudes perstrinxit: vehementer vero et fuscus vitæ mortalis conditionem, spes hominum inanes, miserias calamitatesque innumerabiles prædicavit. Nec pupugit solum Francisci animum, qui divinitus jam ictus esset; verum et gladium spiritus Dei verbum altius adegit. Sumpto itaque modico in meridie cibo, sacerdotem illum ad se arcessendum

A. P. RIBADI-
NEIRA,

dum curavit: vulnus aperit; mentem animi de-
tegit; rogat, quæ in rem futura existimet, au-
dacter edisserat. Ille aulicorum tria potissimum
vitia fugere jubet, ambitionem, invidiam, libi-
dinemque, tanquam animorum pestes præsen-
tiaque venena.

propositum
concipit

28 Alter hic stimulus accessit. Redditæ ea
tempestate litteræ amitæ Franciscæ Jesu, quæ
ad divæ Claræ Gandiæ velatis virginibus præ-
erat. Narrat, visum sibi in oratione Franciscum,
dum in Illiberitana profectioe esset, tendere ad
Deum manus, supplicem: deinde manu divina
sublatum, ad optima quæque subvectum. Au-
gustæ etiam animam a sacris virginibus specta-
tam, e purgantibus flammis in cælum ab ange-
lis elatam. Quibus visis, tametsi summo judi-
cio atque delectu fides habenda, quod multæ
simplicitate deceptæ mulierculæ, graves etiam
viros in errore traxerint: illud tamen inficiari
nemo potest, sanctissimis hominibus vera sæpe
visa et simulacra apparuisse. Magnum certe
Franciscus ex hisce litteris, ut augustæ funere.
Joannis item Avilæ concione, emolumentum ce-
pit. Adeo verum est illud sapientissimi hominis
consilium, " melius esse domum luctus, quam
" convivi frequentare n. " Quare in austerioris
vitæ studio magis indes confirmatus, ab aula se
domi colligere, privatusque vivere cum uxore
et liberis decrevit. Hoc amplius; si quid uxori
quod nollet accideret et superstes ipse esset
fore, ut in aliquam se religiosorum hominum
familiam daret: tum demum præclare secum
actum iri existimabat, hancque vitæ felicitatem
appellabat. Quod quidem votum Deo rite pro-
misit, et tandem, data longioris vitæ usura,
re ipsa præstitit.

CAP. VIII.
Catalaunice
prorex

29 Illiberi domum reversus, Carolo rei ge-
stæ curatique funeris rationem constare vo-
luit. Is, collaudato officio, honorifice dimisit.
Post non diu ad se accitum, proregis seu præto-
ris eum imperio legat in Gothalaniam provin-
ciam, sic a Gothis et Alanis, qui ibidem sedem,
occupata Hispania, fixerunt, appellatam; ut et
a Vandalis Bœtica hodie ANDALUSIA quasi Van-
dalia, et a Longobardis Insubrum regio LOM-
BARDIA est dicta. Quæ quidem a Septentrione
gentes, immanitate barbaræ et multitudine in-
numerabiles, in Italiam et Hispaniam infusæ,
ducentos, et quod excurrit, annos imperium vi
tenuerunt. CATALAUNIAM incolæ nominant. Sunt,
qui a Gotalaunicis Galliæ campis CATALAUNIAM
derivent. Caletanos esse Ptolemæo, alii autem
o. Sed hoc agamus. Tergiversari primum
marchio cepit, munusque plenum quidem hon-
oris, oneris tamen immensi esse affirmavit.
Cæsar contra sic urgere, illius ad hanc rem opus
esse ingenio. Bonorum enim principum uti
vicaria potestate velle se, non eorum, qui quæ-
stum ex imperio dignitateque ambirent. Vicit
tandem Caroli, qui pro suo jure imperare posset,
auctoritas.

a Carolo V
constitutus

30 Deum itaque venerans precatur, quando
non studio quæsitos esse fasces, et titulos, nec
ambitam a se provinciam sciret, vires idem ne-
gociis pares, qui unus et posset, et vellet, suffi-
ceret. Proregis jam auctoritate in viam se Bar-
cinionem versus dedit: sed Valentia primum et
Gandia profectus, ut parentem optimum de via
salutaret. Abeunti Cæsar divi Jacobi, Hispaniæ
tutelarum, crucem rubeam, ensis forma pectori
appositam, gestare jubet, additis etiam annuis
opimis prædiorum fructibus, et vectigalium. Is

est inter militares Hispaniæ ordinis primus p, D
in quem nobilissimum dumtaxat, approbatus
prius natalibus, optimeque de repub. meriti,
adscribuntur. His multæ in provinciis, tum in
ea, quam ingrediebatur, immunitates a regibus
datæ. Barcinone publica civium lætitia festisque
ludis exceptus, nihil duxit antiquius, quam ut
munus feliciter obiret: Dei ante omnia justitiæ
auctoris ope implorata, unde omnia rerum ge-
rendarum ducenda initia. Prima vero cura fuit,
viam regiam a latrociniiis tutam reddere, et
merces urbi opulentissimæ commode et impor-
tari et exportari possent. Erat omnis ea tunc
ora, Galliæ vicina, latrociniiis infamis, sive loci
ingenio, sylvis montibusque impediti, sive gen-
tis vitio incertum.

31 His Franciscus nobiles quosdam latronum imposito
receptatores factionesque alere audierat. In hos
primum more majorum animadversum. Rumor
erat, quinquaginta pæne sicarios, agmine fac-
to, vastatis agris, vicisque direptis agrestes
abduxisse in oculis pæne Barcinonensium. Co-
piis itaque coactis corporisque custodibus edu-
ctis, Franciscus bello eos persequi studet: illi
terga vertunt, in arcem se recipiunt. Meticulo-
si enim id genus homines, sive armorum tra-
ctandorum imperiti, sive conscientia stimulat.
Marchio muris inclusos arma deponere et impe-
rata facere jubet: ni pareant, machinas æneas
admoturum. Sic ad deditionem tandem compul-
si, penas dederunt. Alios in furcam tolli: set-
tis corporibus, membra in viis publicis collo-
cari, quo ceteris exempla darent, jussit: alios
regis tremibus ad remigandum adscripsit.
Formidinem ea severitas fontibus ceteris attulit.
Observarunt et curiosi, cum diceret, ex hac
sicariorum venatione, qui vias obsidentes in
viatores incurrerent, majorem cepisse volupta-
tem, quam dum feras juvenis consecraretur.
Rem enim publicam corpori componebat, mem-
bra putrida secari et cauterio uri solere, ut reli-
qua salva permaneant: improbos a bonis judi-
cibus ad mortem damnari, ut bonis inter impro-
bos tutis esse liceat.

32 Vitia itaque, non homines, oderat, sed eo-
rum vicem miseratus deplorabat: cumque ad
supplicium raperentur, sacrificia singulatum
triginta fieri suo ære jubebat. Judicium quoque P
rationem habuit: cum ut jus ex æquo et bono
administrarent, tum ne lites ampliando redde-
rent immortales, litemque prævaricando face-
rent suam; magno litigantium, quorum facul-
tates exhauriantur, detrimento. Controversias
vero partium consensu sæpe ad concordiam adi-
gebat, ne lites ex litibus sererentur. Ditiores æs
alienum inopibus dissolvere confestim jubebat.
Pauperes quoque, de suo dissoluto ære, quod
contraxerat, ne prætoris edicto creditoribus ad-
dicti servirent, liberali caussa manu asserebat.
His, qui ludos litterarios aperirent, quibus pri-
ma ætas optimis informatur et litteris et mori-
bus, domum publice attribuit et salarium. Se-
minaria enim rerum publicarum pueros esse, e
quibus recte institutis optimi cives existerent,
prædicabat.

33 Præsidia item diligenter inspexit, ut rei-
publicæ nervos. Militum delectum habuit igna-
vos et ad signa infrequentes exauctoravit: si
quæ copiæ, ut solent, in Italiam illac transi-
rent, injuria agrestium abstinere jussit. Qui se-
cus fecisset, damnum tribunus militum pendere
cogebatur. Barcinonem, qua mari alluitur,
muris

A muris nudam cinxit, pariete continenter ducto : molemque jecit, cui, quod primum fundamentis lapidem injecerit, Francisci nomen adhesit. Laboratum eo tempore annona caritate, ut periculum esset, ne fame exhaureretur respub. Marchio undique terra marique, datis litteris, importandum frumentum curavit viritimque distribuit. Quo factum est, ut reipub. bono natus diceretur patriae Parens a civibus appellaretur. Magnam pecuniae vim pauperum subsidio donavit. Clam alebat, quos ex opimis fortunae bonis excidisse cognorat, quod his inopiam onus Aetna gravius esse, non ignoraret. Pias monachorum virginumque familias eleemosynis juvit. Denique, ut ne tristem ab se prasidio indigentem ullum dimitteret, quod de Tito Vespasiano imperatore ferunt, diligenter cavet.

CAP. IX.
neque proprium
interim

34 Nec caesaris solum curanda negotia remque publicam tractandam Marchio censuit ; salutis suae majorem rationem ipse duxit : ratus, quod res est, brevi mortales occidere : tolli plerosque in medio cursu, falsos inani spe : nihil nos hinc effere, unam virtutem comitem esse. Animum itaque, cujus est propria est, potissimum excolendum, quod a funere supersit. In mentem interdum revocabat susceptum melioris vitae consilium, ne, ut fit, oblivione vel desidia langueretur. Dicere et illud solitus : mortem augustae vitam sibi attulisse. Fixum itaque illud manebat, saeculi pompis nuncium aliquando remittendum, quamvis ea res sermonem plerisque datura esset, et quale tandem cumque aliorum de se judicium foret, minime laborandum. His quasi alte jactis solidae virtutis fundamentis, quae in vulgi rumore gloriae contemnenda sita sunt, precationi quotidie et rerum caelestium meditationi subsecivas aliquot horas dandas putavit. Hanc unam rerum prudenter feliciterque gerendarum anchoram, optimorum consiliorum basim appellabat. Sacramentorum item usum frequentandum duxit, poenitentiae et Eucharistiae, quae naufragii tabulas colligentibus navem compingant, et antea vitae erratae expiando restarent.

in virtute

35 Cum itaque ex commendati sibi tituli Crucis officio recitare indes stans horis orationes Dominicas salutationesque Angelicas teneretur ; ad horas canonicas septem, meditationes totidem salubres adjunxit passionis Christi : quibus illam a monte Olivarum ad Calvariae usque, hinc cum spiritum Patri commendasset, ad sepulcrum officii gratia comitabatur. Ut autem septies in die cadere justum quae mortaliu sapientissimum judicasse : sic parentem illius regium prophetam, septies in die laudem dicere solitum, medias inter regni occupationes didicerat. B. Virgini preces quotidie rite adnumerabat, mysteria animo versans, ex quibus triplex capi emolumentum aiebat. Primum, immortales Deo pro tot tantisque donis gratias agi : pudore deinde nos affici, quod ea adhuc contempserimus : denique ad eas ipsas virtutes, quae hic eminent, incitari. Harum meditationum usu ad pietatis majus in dies studium exstimulabatur, majora animo agitans. Dei itaque attributa ineffabilem potentiam, qua condidit universa ; inscrutabilem sapientiam, qua gubernat omnia ; bonitatem inexhaustam, qua pascit cuncta ac vegetat, meditari : et misericordiam, atque justitiam, gloriam denique aeternae beatitudinis pulchritudinemque contemplari. Quo,

Octobris Tomis V.

tamquam mari magno in vectus, altum tenebat, extraque se admirabundus rapiebatur. Hinc fiebat, ut lacrymae ubertim fluerent, diceretque identidem illud : " Domine, quis silice aut rupe, immo adamante durius cor meum mollire potuit, nisi tu, mesericordiarum Deus, qui de " petra fontes aquarum eduxisti ? qui potes ex " hisce lapidibus Abrahæ filios excitare ? : cor " denique saxeam reddere carneum s. " Sic diluculo, quinas saepe horas flexis genibus orando transigebat : diei reliquum publicis negotiis impendens, ne suo ipse muneri defuisse videretur.

A. P. RIBADI-
NEIRA.

36 Ludis saepe invitatus aderat, et spectaculis aliud tamen agens, ut quid gestum esset interrogatus, nihil referre aut posset aut vellet. Hæc quidem de oratione admiranda : nunc de abstinentia et poenitentia. Cœnis sibi perpetuo interdixit. Prandio ita parce victitabat, ut herbis et leguminibus coctis tantum uteretur, pane solum et frigida contentus ; lautitias et edulorum fercula respuebat. Pias ipse sermonibus convivas, prolixè etiam nobiles viros de more accipiebat. Principum enim virorum vocationes, quibus illac in mediam Hispaniam iter esset, omittere honoris gratia non potuit. Hæc abstinentia factum, ut, cum obeso admodum corpore ventreeque esset, brevi laxa nimis tunicae essent, duplicarique indumenta possent. Par austeritas in vigiliis et cilicio, quibus carnem domabat : flagellis item et sui contemptu atque victoria, quam Plato, vel urbium expugnatione majorem esse, dicebat. Reprehendet fortasse non nemo nimiam in principe viro austeritatem : at non abhorret a vero, Deo ita visum, atque impetu adeo vehementi, vas illud electum edolare voluisse expiandis prioris vitae peccatis.

progressum
negligens,

37 Sacrosanctum Eucharistiae Sacramentum, privatim quidem octavo quoque die, publice vero anniversariis festis, quo civibus exemplo esset, frequentabat. Verum frequens ille Sacramentorum usus, sermonem plerisque dedit, variis varie sententiis : quando imperite plebis quot capita, tot sententiæ : in desuetudinem enim abierat vetustissimus ille mos frequentius divinis Eucharistiae epulis accumbendi : qui tamen, inde ab initio nascentis Ecclesiae invaluerat. Non defuere itaque tum homines, cetera non inducti, qui majorem dignitatis Sacramenti rationem haberi crederent, si raro admodum vel semel quotannis juxta Ecclesiae præceptum Panis ille angelorum manducaretur.

CAP. X.
de frequenti
Sacramento-
rum usu

38 Ceterum alii nihilo illis inferiores affidua sanctorum Patrum lectione didicerant, ut indigne fumere nefas esse ; ita utilissimum digne, frequenterque illum accipere : quod et frigidus incendat, et a vitis deterreat. Optabat Franciscus in tam repugnantibus sententiis cognitam veriorum obvis ulnis amplecti. Venerat commodum Roma Barcinonem Antonius Araoz, Societatis theologus, ab Ignatio Loyola missus. Hic officii gratia dum Marchionem salutabat, inter varios de piis animi exercitationibus sermones, de Eucharistia etiam mentio incidit, quantumque in eo genere excelleret Ignatius, exposuit. Incessit Marchionem cupiditas, ad illum hac tota de re animi sensum referre.

Ignatium

39 Datis itaque Romam litteris, gratulatur primum Ignatio de recens orta, opera ipsius, stirpe, Ecclesiae Catholice emolumento : orare, quid de frequenti Sacramentorum communione

per litteras
consultis.

33 sentiendum

A. P. RIBADI-
NEIRA.

sentiendum putaret, certiore faceret. Redditis litteris Ignatius respondit, Societatis illud bonum solidum esse Dei beneficium. " Paulus " plantavit, Apollo rigavit, Deus autem dedit " incrementum t. " Ad Eucharistiam quod attinet: inter ejus commoda ut plurima sunt, et illud non postremum videri; frequentiore ejus usu a vitii homines avocari, rariusque impingere: sin, ut homines sumus, labi contingat, citius exurgere, respiscere, ad frugemque revocari. Neque una amussi ingenia omnia metienda: aliis rarius, frequentius aliis, ad divinam Mensam accedere, utile videri. Suadere itaque et hortari, prudentem aliquem piisque e multis deligeret, cujus potissimum consilio in pietatis studio uteretur. Assensus statim Marchio est, in ejusque sententiam libens iit, et jam tum Societatis Jesu presbyteros ad excolendum animum consilioque regendum libenter consuluit u.

ANNOTATA.

B a Assisiatem.

b Febri laboravit Franciscus anno 1533: caesarem, cum in Tunetanæ expeditionis pro-cinctu esset, Barcinonem usque comitatus est, indeque Matritum ad augustam rediit anno 1535: anno sequenti bellum Gallicum susceptum est: non igitur statim a reddita Francisco valetudine, ut ait Schottus. Insigne porro amicitiae specimen, quod eo bello Franciscus edidit, vide num. 48 Comment. prævii.

c Montione eo anno Ordinum conventus est habitus postquam ab anginæ morbo Franciscus convalescerat. Vide num. 40 Comment. prævii.

d Ferdinando mater fuit Joanna Henriquezia: hujus vero frater Henricus Mariæ pater: erant igitur Ferdinandus et Maria amitini, seu fratris et sororis liberi.

e Malim dicere: circiter 27: cum nata sit anno 1479, vixerit in seculo annis 33, obieritque anno 1539 ex dictis num. 51 et seq. Comment. prævii.

f Lib. 4 Dial. cap. 14, ubi de S. Servulo, ad diem 23 Decembris Martyrologio Romano inscripto.

C g Imo 1539. Vide Comment. prævium locis ad lit. e hic citatis.

h Ferdinandi et Isabellæ, e quorum filia Maria, Emmanuëli I Lusitanæ regi nupta, nata fuit Isabella, Caroli V uxor.

i Psalm. 29, v. 10.

k Psalm. 29, v. 10.

l Lib. 8 Confess. cap. 8.

m Psalm. 4, v. 3.

n Ecclesiastis 7, v. 3.

o Additamentum Schotti.

p Verosimilius anno 1175 institutus, quo ab Aleandro III approbatus fuit, ut habet Henricus Florez in Clavi Historica.

q Proverb. 24, v. 16.

r Matth. 3, v. 9.

s Ezech. xi, v. 19.

t Ad Cor. 1, cap. 3, v. 6.

u Plura a Francisco, cum Catalauniæ pro-rex esset, gesta habes § 5 Comment. prævii.

D

CAPUT III.

Fuit Gandiæ dux: uxore mortua, Societatem Romæ ingreditur: Romam, ut cardinalatum fugiat, deserit: bonis titulisque vale dicit.

H is fere intentus, recte provinciam administrabat, incolis acceptus, quod omnes officio adjungeret, læderet neminem: cum tristis e patria nunctus nec opinanti allatus, Joannem parentem vixisse. Percussit non leviter Francisci animum, tali se parente orbatum. Erat enim ob singularem animi facilitatem Joannes morumque integritatem carus acceptusque suis; tota ut in luctu et squalore ditio Gandiæ, amisso communi parente, jaceret: E lugerent vero potissimum inopes, quos, ut Christi membra, fovit liberaliter. Unum de multis exemplum seligam.

41 Cum præfectus curiæ pares eleemosynis non videri rationes expostularet, Joannes respondit: " Cum ad meam ipse voluptatem de-liciasque splendide mea expenderem, conqueri " minime solebas: nunc cum egentibus, quibus " debentur, hæc distribuo, deesse quereris? Ve- " rum ita statuo, mihi potius omnia vitæ ne- " cessaria deesse, quam Christi membris, pa- " tiar. " In Deum quoque maxime pius existit: dum enim Gandiæ Corpus Dominicum per com- " pita ad ægrotos Viatici nomine, veteri consue- " tudine, deferebatur, facem ipse ardentem dex- " tra gestare solitus, suis omnibus exemplo erat. Quin et venatum egressus (quo studio mi- " rifice tenebatur) si forte, ut jusserat, signum daretur ære campano, confestim retro domum, reducto equi freno, calcaribus etiam admotis, redibat, ut hoc officii de more præstaret. Val- " entia quoque nobilibus viris prævit, ut ab aula, quæ divi Laurentii templo objacet, ad Hieronymianorum usque divo Michaëli sacram ædem, Regiam cognomento, longo admodum intervallo ordines nobilium duceret: qui nobiles tædis ardentibus honoris gratia Eucharis- " tiam antecederant et reducebant a.

42 Morte itaque parentis nunciata, Franciscus ab imp. Carolo, qui tum forte Barcinone in Italiam cogitabat, postulavit, uti ad suos redire, pace illius, remque tuere familiarem liceret. Impetravit, quamvis ægre, a cæsare: ea tamen lege, ut Philippi Hispanicæ juventutis principis (Romano more loquor) qui tum uxorem ducere parabat Mariam, Joannis III Lusitanorum regis filiam, curiæ præfectus esset, sponsæ vero a cubiculis Leonora uxor. Quæ res tabulis etiam imperata, immatura Mariæ morte dirempta est b. Igitur Gandiam magna omnium expectatione pervenit anno m. d. tertio et quadragesimo: bene ominantibus suis, quod in illius humanitate et benevolentia magnum sibi præsidium collocasset. Parentis famulos non dimisit, ne desertos se quererentur; tametsi pridem familiam integre constituisset. Xenodochium

CAP. XI.
Sublato e vitis

E

patre Joanne,

F

a
Gandiam re-
greditur.

b

A chium ad hæc instaurandum curavit et amplificandum, annua etiam pecunia attributa.

paternam ditionem egregie administrat.

43 Oppidum mari nostro vicinum, quod piratarum incursionibus obnoxium esset, qui ex Africa in Hispaniæ oras desilientes captivos abducerent, et pecora abigerent muniendum murisque cingendum, qua parte nudum, censuit: tum ne presidiis militum, qui fere impotenter agunt et libidinose, inquieti perpetuo vexarentur. Aenea quoque tormenta recens conflata disposuit, moles jecit, fossas et vallum duxit, excubias ordinavit: nihil ut ad elegantis oppidi speciem decusque desiderari posset. Palatium etiam membro ædificato auxit, posterorum commodo: pagos ad hæc finitimos suorum concordia et quieti, magno appenso ære, redemit adjunxitque Gaudiensium ditioni. In vico Lombayæ cenobium divi Dominici familiæ a fundamentis construxit: vasis aureis argenteisque templum ditavit, victui corporisque cultui, quantum satis esset, attribuit. Maximam enim rationem habendam existimabat inopiæ religionum hominum. Judicabat item, reque ipsa præstitit, pauperes quidem jure alendos; tum vero justius eos, qui splendido olim fortuna usi, gravi accepta calamitate, ad extremam inopiam recidissent *d*.

LIB. XII. azore tiam

44 Parente optimo orbatus Franciscus, post non diu conjuge etiam viduatus luxit. Qua quidem fidissima socia plures annos usus est, non solum tori, verum etiam piarum omnium exercitationum. Erat enim matrona singulari in Deum pietate et in egenos caritate. Et, tametsi dissimili ingenio fuisset, mariti tamen domestico exemplo frangi potuisset. Interrogata aliquando a nobilissima femina, cur simplici adeo pæneque attrita veste, nulla dignitatis habita ratione, uteretur. "Mene", inquit, "byssinis, sericis aut purpureis indui vis, cum dominum meum (sic enim verum appellabat) cilicium gestare sciam?" Cum igitur annos ipsos duodeviginti sine querela simul vixissent, prior illa, diuturno morbo confecta, tandem decessit. Lento nimirum dolore expiari crimina, si quæ forte contraxisset, voluit Deus. Afflixit igitur et ille casus Francisci, quamvis constantem, C animum, quod altera sui parte spoliari se videret, liberorum matre et dolorum curarumque socia. Egrotante illa orare frequentius, piorum etiam hominum precibus adhibitis, eleemosynis atque jejuniis. Solus aliquando conclave, remotis arbitris, ingressus, obnixè lacrymis fuis obtestabatur Deum, salvam conjugem superstitemque vellet: cum ecce tibi vocem quandam interiorem clare audire visus est, ut post ipse retulit, quæ diceret: "Uxorem si diutius superesse vis, arbitrato tuo fiat, at tibi non expedit *e*."

orbatus,

45 Qua re turbatus, minime dubitavit, Dei vocem esse. Parendum itaque: tacite enim redargui, quod, quid pederet, ignoraret. Rursus vero in lacrymas iit hisce admistis vocibus: "Domine Deus, unde hoc mihi, ut arbitrato committas meo, quod in tua solius est potestate? Mea permagni refert, tuam sequi in omnibus voluntatem. Quis enim te novit reatus, quid e re mea sit? Tua itaque voluntas fiat: nec de uxore solum, sed de liberis etiam status, simplex oro." Observatum, conjugis morbum statum quandam tunc tenuisse, ut dubitarent medici, meliusculene, an deterius haberet; post has vero preces ad de-

sperationem laborare cœpisse. Animam agenti ad cervical adfuit et divinis alloquiis confirmavit, mortem forti animo Dei misericordiæ innoxia obiret. Illa vero Christi de cruce pendentis imagine pie amplexa, anima salutis Auctori, spei plena, reddidit ante diem vi Kal. Aprilis anno redempti orbis m. d. quadragesimo sexto *f*.

A. P. RIBADINEIRA.

46 Mortua Leonora, Gandiam commo- dum venerat Petrus Faber Allobrox, qui primus se ad Ignatii Loyolæ Societatem Lutetia Parisiorum applicuit. Hunc ex Hispania Paulus III Pont. Max. evocandum curarat, ut in theologorum Sedis Pontificiæ numero, Tridentino concilio, Catholicæ fidei causam adversus recens ab inferis excitatas hæreses tueretur, una cum Jacobo Layne et Alphonso Salmerone Tolitano sociis. Ignatius in mandatis Fabro dederat, Gandia iter faceret, Franciscum ducem officii grata salutaturus; qui aedes Societati excitare animum induxerat: eoque paulo ante sacerdotes Roma et Ulyssipone allegati. Incredibile dictu, quantum illius adventu delectatus Franciscus: ut animi parentem et moderatorem, tum demum nactum se Dei beneficio prædicaret. Exercitationes enim Faber, quas Ignatius de Christi rebus gestis et morte dictarat, meditando proposuerat. Asceticum hoc opusculum (sic enim, Basilii Magni auctoritatem secutus, appello, quas vulgo "Exercitationes spiritus") post Franciscus, utilitatem reipsa expertus, Pauli III Pont. Max. auctoritate ratum haberi curavit. Diploma quoque, ut in eam sententiam fieret, quod libello additum legimus, impetravit *g*, ad eorum opinionem minuendam, qui, quæ non legerunt, temere damnant; aut, si legerunt, fascinato invidiæ oculo, non recta ratione dijudicant.

f
CAP. XIII.
exercitiis spiritualibus animum excolit.

47 Jacta collegii fundamenta feliciter ante diem iii Nonas Maias anni m. d. xlvi. Primum quidem lapidem Faber, Sacris rite operatus, posuit; alterum Dux, postque ejus exemplo liberi. Brevi aedes constructæ, ludique aperti humaniorum litterarum, divinæ item et humanæ philosophiæ. Quin et in academiæ formam summi Pontificis et Cæsaris auctoritate evexit. Prima ea omnium Societati credita. Bibliotheca item exornavit. Faber, salutato Francisco, quam maximis itineribus Romam pervenit. Mox Kal. Sextilibus, magno sociorum luctu, occubuit. Insequenti anno Monsonium *h*, in Celtiberiæ finibus id oppidum, ubi trium regnorum haberi conventus solent, Philippus Hispaniæ tum princeps Franciscum honorifice evocavit: quo nobilium animos ad concordiam revocaret. Memoria tenebat, parentem suum Carolum cæsarem, quineto ante anno, fideli ejusdem operam usum. Franciscus quasi jam ultimum id officium principe præstaret, et immortalis se Regi compararet, quod ad patriæ commodum, nobilium emolumentum, regis ornamentum pertinere videretur, nihil prætermisit.

g
collegium et academiæ Gandiæ excolit.

48 Exin majora animo agitabat, uti ad summam vitæ perfectionem contenderet et Evangelii consilia, vinculis jam conjugii liber, amplectenda duceret. Rogare itaque pios homines, quoties ad se adirent, precibus, liturgiis a Deo poscerent, salubria sibi consilia de optimo vitæ genere deligendo, in quo sunt omnia, fuggereret *i*. Ipse quoque eleemosynas indies erogabat, plusque tribuebat temporis orationi, meditationi atque vigiliis: jejunia et corporis verberationes

h
i
CAP. XIV.
deque novo vitæ genere delibere.

A. P. RIBAND-
NIRIA.

verberationes intendebat. Didicerat enim puer, deliberationem de vitæ cursu ineundo, omnium esse difficillimam. Illud vero fixum animoque obfirmatum, divitiis honorumque titulis abdicatis, Christum sequi, ejusque crucem tollendo vestigiis insistere. Hæc vero dubia et impedita cogitatio in duplici religiosorum hominum via, utram ingredi melius esset, eorumne, qui cælestium rerum meditationi dediti, in solitudinem se hominumque infrequentiam abdidissent, et suæ duntaxat salutis invigilant; an, qui excellenti animi magnitudine proximos Christo, qua verbo, qua exemplo lucrificare student, qualis Christi et Apostolorum vita fuit. Et vero sunt artissimum inter se vinculo, tanquam germanæ, colligatæ, quæ in contemplatione, quæque in actione versatur vita, in Maria et Martha sororibus designatæ. Franciscus quidem solitudinis amantior videbatur, ut uni sibi Deoque in solitudine commodius vacaret, jejuniis et abstinentia corpus in eremo maceraret: verum cum se ad orandum daret, eorum potius institutum sibi commendari, Deo inspirante, sensit, qui contemplationi etiam actionem publico commodo adjungerent. Sed in hoc ipso vitæ genere perplexum et illud in tot tantisque piorum hominum familiis, quam potissimum sequeretur.

Societatem

49 In primis divi Francisci institutum ceteris prætulit, quod et tutelarem illum jam inde a puero, nomenque adscivisset. Illic summam et inopiam et vitæ austeritatem, quas pridem artes bonas exoptarat, exerceri sciebat. At dum hæc Deo sæpe commendat consilia, aridum ab oratione, frigidum et jejunum exurgere se sensit: rapi vero ad Societatem Jesu; quod recens nata religio in vulgus etiam ignota esset: nullus denique hic ambitioni dignitative locus pateret. Fore itaque, ut ibi ignobilis et inglorius falleret ac lateret. Qua in deliberatione rem ad divi Francisci pium et eruditum sacerdotem *k*, tanquam arcanum, retulit; Dei oraculum, illo interprete et deprecatore, auditurus. Ille vero saceris operatus narrat, vocari illum in Societatem Jesu; ita Deo placitum *l*: "Quod", inquit, "tibi, Dux, et Ecclesiæ vertat bene." Victus tandem cessit Franciscus, Societatemque inire certo decrevit. Hæc dum agit, orationi intentus, septem continuo diebus tiaram capiti imminentem clare vidit. Ecclesiasticam dignitatem designari putans, obtestari Deum ac deprecari, ne, quos fugeret honores, quæsiisse alibi videretur. Cum post Societatis Præpositus renuntiatus esset, a Gaspare Fernandez interrogatus, illane tiara esset, jucunde respondit, eandem videri.

CAP. XV.
expetit,

50 Igitur Franciscus nihil ultra cunctandum ratus, domesticum extemplo cum litteris Romam ad Ignatium allegavit, qui tum Societatis familiam auctor ipse ducebat: rogat primum reliquis sociis adscribendo, voti compotem faceret. De re omni familiari, liberis, annuo, censu, redditibusque certiorum facit: quæ consilio reget moderareturque. Non exiguam, redditus litteris, Ignatius voluptatem cepit: quod recens ortam familiam tanti Viri accessione illustratum iri confideret. Et vero pridem id præviderat, Deo suggerente. Romam enim ex Hispania reverso Fabro vitæque mox defuncto, cum mostos videret socios Ignatius tanti viri immaturo obitu atque jactura: "Bene sperare", jubeo, ait, "minimeque lugendum censeo: quando præclare cum illo agi non dubito.

"Spero item fore, ut, qui Fabrum nobis eridit, puit intempestive, idem alium parem sufficiat"; Ducem Gandiæ tacite vaticinans. Epistolam, qua respondit Ignatius, attexam: sed mihi fraudi non sit, verba non esse adnumerata, cum sensum fide bona reddidit sciam.

51 "Benedictus Deus, qui consolatur nos in omnibus, cui quoniam pro meritis gratias agere non possumus mortales, laudent eum omnes angeli beatorumque spiritus, quia te virena sue excolendæ destinavit atque conduxit. Equidem te in Ordinem nostrum adopto recipioque libens cum bona spe, utilitati id fore Ecclesiæ Dei, cujus honor queritur; tibi quoque summæ consolationi, Societati oramento, omnibus denique exemplo et emolumento. Precabor itaque Deum, ut, qui velle dedit, det idem et perficere ad laudem et gloriam Nominis Filii sui Jesu Christi, in cujus Societatem pusillum hunc gregem vocare placuit. Venio ad singula epistolæ tuæ capita. De te, quando in nostrum gregem admitti possis, quæris. Equidem in Domino sic statuo, rem primum familiarem, ut gnævum patrem familiaris decet, constituas prudenter et mature. Mature quidem, ut citius voti compos fias; prudenter vero, ne in vulgus efferri prius sanum id consilium patiaris, quam præstare, quod valde exoptas, commodo tuo possis. De filiabus matrimonio collocandis, dignitatis et ordinis tui habendam rationem censeo. Marchioni quoque filio natu maximo uxor quærenda. Fratribus reliquis tantum in bonis relinquas, quantum satis est, quo in academiis disciplinarum studia persequi commode liceat. Cæsarem præterea eorum rationem habiturum, cum pro tuis in illum officiis, tum quia ita merebuntur ipsi, consido. Adificia, si quæ inchoata ad tecta perducantur. Denique, ut semel dicam, absolvi omnia quam maturime ad exitumque, quoad ejus fieri potest, referri optarim: quo citius libero te et expedire to frui liceat. Interea loci studia revocanda omnino existimo; et urgenda serio est Theologia, sacerdoti necessaria, in qua etiam laurea te doctoris insigniri velim in Gandiensi academia. Cetera, ut se dabunt, ad me referas, licet; equidem rebus tuis parentis post hac animo consulam, Deumque precabor, te tuaque sospitet atque ad portum salutis æternæ perducatur. Romæ."

52 Hisce lectis litteris, Franciscus gaudio pæne exsiliit, quod e sua ipse potestate exisset et Ignatio se, ut cepit, commisisset. Omnia itaque satagere ne longius fieret, quo citius sese vinculis expediret. Optabat jam tum vota concipere religiosorum hominum ritu. Quam rem, litteris illius adductus Ignatius, a Pontifice Max. impetravit. Anno itaque Salutis m. d. XLVII m, votis nuncupatis solemnibus, sociorum numero adscriptus Gandiæ est; paucis tamen conscis, ne in vulgus prius maneret, quam rebus omnibus compositis, Societati se adjungeret.

53 Igitur parendum in reliquis sibi Ignatius consiliis duxit. Filio marchioni Lombardiæ Carolo, familiæ principi, uxor data Magdalena Centellas, Francisci Centellæ comitis Olivæ (id oppidum mille passibus Gandiæ adjacet) et Mariæ Cardonæ filia. Filiarum trium natu minima Dorothea, nondum amissa matre, Christum sponsi loco adsciverat, in cœnobiumque D. Cla-

votique compos
ab Ignatio fa-
ctus

E

F

religiosis in
votis sese ob-
stringit, anno
1547.

m

CAP. XVI.
Liberorum nu-
ptis expeditus.

n

ræ

A re puella admodum se abdiderat : cetera nobilissimis viris collocatae. Isabella nuptum cessit Francisco Rogio Sandovalio, Lermæ comiti et marchionis Dianii heredi : Joanna Aragonia Joanni Henriquez, Alcanizii marchioni, in manum convenit. Gener sane uterque, ut genere nobilissimus, sic et moribus honestissimus. In quibus nuptiis illud Francisci ducis consilium laudari video. Alterum generum Lermæ comitem ad tertium diem adesse jussit ; pactus horam, tempusque, quo sacris rite peractis, sponsalia inirent, ne, ut sepe fit, non recte ante Ecclesiae benedictionem convenirent sponsi. Restabat alterum e mandatis, quod exsequi studio fuit simul et voluptati. Liberorum enim nuptiis expeditus, totum se sacrarum litterarum studio dedit. Ei rei in Societatis collegio membrum domus, quod exstat, exedificarat, quo se cum liberis studiorum gratia colligeret. Theologiae itaque partim mysticæ, partim ei, quæ in scholis tractari disputando via ac ratione solet, egregiam operam navavit, doctore usus magistro Peresio o, quem Valentia Edetanorum magno premio, honore atque stipendio evocandum curarat. Hunc attente assidueque audivit, et legendo disputandoque ea industria atque doctrinæ dedit argumenta, ut brevi laurea titulo omnium suffragiis dignus haberetur.

Theologiae v. cat.

54 Magisterii itaque primum, mox Theologiae laurea, adhibitis prius et disputationibus et examine, decoratus est. Operæ pretium fortasse fuerit, horas studii rationem referre. Tribus horis solem antevertebat, quas et alteras tres precationi tribuebat. Octava diei hora, ut Hispani numerant, expiatis quotidie criminibus communicabat. Nona doctorem Theologiae attente auscultabat, dictata etiam calamo excipiens. Summa temperantia pransus, de rebus divinis agebat. Pomeridiani temporis reliquum partim studiis, partim negotiis privatis publicisque dabat. Vergente ad Occasum sole, SS. PP. monumenta Scripturæ lectioni adjungebat : horis item canonicis temporis nonnihil tribuens. Somni enim pacissim fuit, non lecto ; sed tabulis ligneis, villosa tegmine instratis, usus. Ante somnum seipse accurate excutiebat, apparitoris, lictoris, rei et judicis sustinere se personam fingens. Quo vitæ genere factum est, ut fama disseminata illius visendi gratia dynastæ aliquot Gandiam venerint : in his et episcopus Carthaginis Spartariæ, Stephanus Almayda, datis etiam ea de re honorificis ad amicum litteris.

CAP. XVII.
Romam anno
1530,

55 Cesserat dies, quem Pontifex rebus componendis Francisco præfixerat, et decurso jam triennii studiorum spatio, annus sæcularis sacer, qui hodie JUBILÆUS, imminet Romam itaque proficisci decrevit, cum ut principum Apostolorum, quæ tum rite universa panduntur, limina frequentaret, tum Ignatii studio : denique ne sua iterum opera cæsar in negotiis obeundis uteretur. Verebatur contra, ne Romæ præsens cum esset, a Paulo III contra Societatis institutum Cardinalium collegio invitatus adscriberetur, quod Alexander VI gentis Borgiæ purpureo illum olim galero donasset p : auxerat quoque metum, quod Francisci fratres duo, ab eo ipso Paulo Cardinales nuper creati fuerant q. Sed commode cecidit, quod Paulus ex humanis exemptus r, Julio item tertio vacuam Sedem Pontificiam reliquit.

56 Conditis igitur testamenti tabulis, Carolum familiæ heredem sevocat. Postremum hoc te, inquit, Carole fili, forsitan alloquor. Romam iter adornari vides anno seculari sacro, ut Apostolorum limina exosculer. Societati Jesu me volens addixi, bonis me titulis que abdicaturus, quo vivam securius æternamque beatitudinem, Deo bene juvante, consequar. Fratres itaque ditionemque Gandiensem tuam committo fidei : tu vicissim da operam, ne eam tibi, familiæ principi, commisisse nos aliquando poeniteat. Jus et æquum imprimis tuere, consiliarios prudentes fidosque adhibe, qui libere dicant, non assentando blandiantur. Civium potius, quam tuis commodis stude, et amari, quam timeri malis. Tria tibi cœnobita, tanquam majorum monumenta, in manus trado : Lombayæ, sodalium S. Domitici ; Gandiæ sociorum et D. Claræ virginum, in quibus soror est f et amitæ t. Piorum enim hominum precibus consilioque respub. feliciter geritur. Deum, quod rei caput est, time et religiose colito : hunc inspectorem rerum humanarum in oculis gestato, et Judicem expecta. Salve et vale. Marchio lacrymis ubertim fuis, paucis optima quæque pollicitus, dexteram parentis, more gentis, exosculatur. Franciscus, ceteros ordine liberos complexus, valedixit ; Joanne tantum, natu secundo, patrem comitante : moxque vicinum Societatis collegium ingressus, comites adscivit Antonium Araoz, Franciscum Stradam, septem item alios sacerdotes u.

A. P. RIBADI-
NEIRA.
commendata
Carolo filio di-
tione,

57 Equis conscensis, Gandia discessit pridie Kal. Septembris anni M. D. L. Oppido egressus, sublatis in cælum oculis manibusque, mixtis etiam præ lætitia lacrymis, Davidis illud alta voce recitavit : IN EXITU ISRAEL DE ÆGYPTO &. Mox etiam : LAQUEUS CONTRITUS ET NOS LIBERATI SUMUS y ; cum bona spe et mente fixa, fore ut eodem nunquam reverti patriumque solum revisere cogeretur, qui ad cælestem patriam properaret. Servavit hoc religiose. Missus enim longo post temporis intervallo a Pio V Pont. Max. honorifica legatione cum Alexandrino Cardinali in Hispaniam ad regem Catholicum, Valentiamque ingressus, nunquam sibi imperari passus est, ut Gandiæ oppidum, quod unius duntaxat diei itinere abest, inviseret. Proficiens orationi quotidie horas complures dabat, moremque, quem perpetuo tenuit, de peccatis quotidie confidendi sacrisque epulis accumbendi servavit. In meridie tantum cibum capere solitus, etsi de via fessus langueret : in cœna modico admodum contentus cibo vixit : flagellis etiam in se, licet in diversoriis incommodum esset, sæviens. Colloquia divina, quibus itinere tedium levare solet, sic partiebatur, ut precationi horas tribueret vicissim, et sermonibus divinis piisque meditationibus ; nec ad aurium se voluptatem, sed animi utilitatem potius compararet z.

CAP. XVIII.
tendit,

y

F

58 Italiam simul attingit, ecce tibi nobilem virum cum litteris ab Hercule Estensi, Ferrariensium regulo, Francisci patruo majore aa, orare, ad se ut de via divertere non omittat : cupere, pro veteri necessitudinis vinculo, aspectu ejus frui, quod sine ullo pæne viæ incommodo temporisque jactura fieret. Paruit, ut decuit, Franciscus, triduumque Ferrariensi duci tribuit, comiter acceptus : biduum etiam cum

z
perhonorifice
Ferrariæ in
Tuscia, et Ro-
ma,

aa

A. P. RIBADI-
NEIRA.
bb

cum Cosino Medice, Etruriæ duce, fuit, qui et ipse nullum officii genus prætermisit *bb*. Mox ne longius fieret, quo Ignatium videret, Romam festinavit. Introductus honorifice in Urbem, Cardinalium aliquot cæsarisque legati voluntate. Caverant enim, ne, quod maxime obtabat Franciscus, nocte intempesta obscurus ingrederetur. Latere nimirum atque ignorari, qua erat modestia, malebat. Sed et ipse Ignatius, superiorum auctoritate victus, manu sua, horis aliquot, antequam Urbem iniret, significarat, æqui boni gratulationis pompam faceret, quam ille probri non honoris loco duceret. Julius III Pontifex Max. palatium illi læta cum gratulatione, quod expectatus venisset, per legatos obtulit, ædiumque membrum, si volenti esset, attribuit. Magnas ille gratias agere: Societatis enim Jesu humile domicilium delegerat. Hic pro foribus Ignatius præstolabatur, amplexus Ducem amice humoque reluctantem tollens, quod pedes manusque exoscularetur: mistis etiam caritatis lacrymis, quod magno Franciscum emolumento amplificandæ Ecclesiæ Dei, sociis quoque, re

B et consilio juvandis, exemplo denique ad majorem Dei gloriam usui futurum provideret.

ab ipso etiam
Pontifice excep-
ptus.

59 Fessus ille nonnihil de via, ubi se modicum collegit, confirmavitque, nihil duxit antiquius, quam Pontificem Max. venerari pedesque more majorum exosculari. Hic in basilica Pontificia acceptus officiosus est, quam ceteri ejus ordinis solent. Laudare factum Pontifex gratumque id sibi accidisse, ab ultimis pæne terris hoc anni tempore et æstu, qui nondum se fregerat, Romam religionis gratia advolasse, ut beatorum Apostolorum sepulcra viseret et patefactæ jam portæ aureæ limina oscularetur. « Utinam », inquit, « talium principum magnam copiam haberemus: constantius se res Christiana haberet. » Edes rursus suas patere illi coram testatus. At Franciscus modeste abnuere, gratias agere, quod in sociorum collegium divertisset: satis fore, immo summi beneficii loco ducturum, si patientes interdum aures sibi daret benediceret. Sic honorifice domum reductus, redditus sibi videbatur. Cardinales tamen, quos necesse erat, officii gratia invisit.

jubilæum lu-
cratur,

C 60 His tandem salutationum curis expeditus sacra divorum templa ordine lustravit, adhibito, tanquam viæ duce et nomenclatore, itinerarii libello: in quibus templis, innumerabiles beatorum Martyrum reliquiæ, ut nusquam alibi plures, asservantur, et a piis hominibus frequentantur. Quibus e commodis, copiosiores ut fructus caperet, omnem anteactæ vitæ rationem reddendam Ignatio putavit, et errata sacerdoti confitendo, in Urbe sancta temporeque sanctissimo expianda iterum censuit. Nec foris solum se lustrandis obeundisque locis sacris oblectabat; domi etiam mirifice aspectu Patrum illorum, principum societatis et familiæ auctoris Ignatii, recreabatur. Inter cetera vero plurima Romæ præclare gesta, illud ad æternitatem memorabile, ab illo prima esse collegii Romani fundamenta facta: seminarium id omnium nationum quoddam est, eritque semper. Sed omnis ea laus Gregorio XIII Pont. Max. Societatisque parenti optimo relicta cessit, ædibus angustoque ludo exædificato.

cap. XIX.
cum cæsare

61 Optabat Franciscus ætatem Romæ diutius agere, et nusquam alibi libentius consensescere, tum ob loci sanctitatem religionemque; ratio ob Ignatii innocentissimi viri mores. Opti-

mum itaque factum* duxit, suis sese fortunæ bonis titulusque exspoliare, quo pietati commodius operam daret. Igitur e domesticis unum Gasparem Villanonum ad cæsarem Carolum, qui tum in Germania res gerebat, cum litteris seu supplice libello allegat: bona illius venia filio natu maximo, Lombayæ marchioni, Gandiæ ditionem concedere titulosque liceret, rogat. Gratum id sibi acceptumque fore, qui colligere se ipse et abdere vellet. Societatis Jesu familiam potissimum delegisse, in qua reliquum vitæ curriculum conseret; nuperam quidem illam, sed ut ceteras, ab origine calidiorem indies futuram. Litterarum exemplum, ut eum voluptate simul et utilitate legatur, adscribam.

62 « Quanto pridem opere exoptarim, cæsar per litteras de
auguste, tuum in Italiam adventum, ut, quæ bonis titulis-
« nunc litteris absens coram postulare, uni que
« Deo notum est, cui, quando ita visum, ne me-
« rito meo voti compos fierem, ratam ipsius, ut
« debeo, voluntatem habeo. Et cum absentem
« me non minus, quam si præsens essem, sensa
« mentis explicaturum confidam, idcirco, ut
« mentis interpres oratio est et vicissim oratio
« nis scriptura, hac utar, quando illa in tanto
« loci intervallo non licet. De me sic habeto:
« peccatorem me ingenue confiteor, ceterisque
« officulo aulicis fuisse, cum in regia tua
« versarer, cujus delicti gratia nullam detracto
« pœnam a Deo cæli Rege, nec abs te, qui in
« terris imperas. Ille misericordiarum Parens,
« toties inferorum cruciatu meritis cum sim,
« ad hunc diem incredibili patientia, mansuetu-
« dine, benignitate sustinuit me, quo respisce-
« rem in viamque redirem: tempusque largitus
« est, ut, quanta illius essent in me beneficia,
« quot quantæque meæ in illum injuriæ tempes-
« tive animadverterem. Hæc ipse dum considero
« jam inde a conjugis morte Leonoræ, quattuor
« ipsos annos, multisque, ea gratia, fuis a piis
« viris precibus ad Deum, crevit vitæ novæ cu-
« piditas indies, et, quasi depulsa mentis oculis
« caligine, terrena omnia despiciat ducere cœ-
« pi. Nunc, licet indignus sim Dominicæ vineæ
« cultor futurus; præsertim cum tam fero ac-
« cessim, et vites olim, quas alii plantarunt,
« evellere studuerim; Dei tamen benignitate So-
« cietatis Jesu sacerdotes me in Ordinem suum
« nullo meo merito admiserunt. In qua quidem
« etsi jam pridem degere et emori exopto, prohi-
« bitus sum tamen, dum boni parentis officium
« expleo, filiisque abunde consulo: qua cura
« post unum et item alterum mensem semel
« me expediam.

63 « Quam ob rem, maxime cæsar, bona tua abdeandis
« venia id mihi liceat, quia cliens tuus et eque-
« stris D. Jacobi Ordinis, rogo, ut, quod reli-
« quum est vitæ spacium, perbreve illud quidem
« at in lucro deputandum, ita transigam, quo
« anteactæ vitæ facturam dignis pœnitentiæ
« fructibus, Deo bene juvante, sarciam; præ-
« terita errata corrigam, presentia pericula fu-
« giam, futura evitem. Et, si quid in hac ipsa
« vitæ melioris forma profecero, equidem dabo
« operam, ut sacris astans altaribus, re divina
« atque jejuniis assidue pro imperii tui in-
« columitate vota faciam, et pro tua salute, a
« qua et multorum pendet, Deum precer, ut,
« qui nuper de Turcis et hæreticis victoriam
« tibi concessit, det idem, ut te ipse vincas, quæ
« sanæ vincendi ratio, ut difficillima, ita est
« et utilissima maximeque laudabilis: denique
« amoris

A « amoris te divini ignibus inflammet, idque as-
« sidua meditatione cruciatuum Christi, ut jure
« cum Apostolo dicere possis : Mibi absit glo-
« riarari, nisi in Cruce Domini nostri Jesu Chri-
« sti cc. Ille, qui crucis dolores pro nobis tulit
« Christus, te quam diutissime reipub. Christiana
« servet incolumem. Dat. Romæ A. D. xviii
« Kal. Feb. M. D. LI. »

Roma, ut car-
dinalatum de-
clinat, fuga se
proripit,

64 Dum cæsaris jussum expectat, sparsum
jam in vulgus erat, mutasse Franciscum vitæ
statum in melius. Qua re cognita, Pont. Julius
Franciscum (quod antea metuerat, ut Romam
idcirco proficisci cunctaretur) Cardinalium col-
legio adscribere cupiebat. Ille vero tristi nuncio
tam exhorruit, quam cupide quidam honorem
illum consecantur et captant. Itaque Ignatio
visum est expedire, subito Franciscum Roma
discedere, ut, Pontificis oculis subductus, fu-
ga se honoribus eriperet. Igitur iisdem sociis,
quibuscum Romam ex Hispania venerat, cum
vix quattuor menses in urbe mansisset, in Hi-
spaniam revertit. Hic, ut erat solitudinis in
primis amans, procul a vulgi strepitu agere
cum vellet, Guipuzcoam, Cantabrie provin-
ciam, sedem sibi delegit : cum quod pauciores
eam oram haberent ; tum quod Ignatii natale
solum id esset. Hispanias itaque simul attigit,
recta in Cantabriam tendit : domumque Loyoleam
ingressus, locum percunctando studiose
quaesivit, quo loco primum natus terram con-
tigisset Ignatius. Hic terræ osculum pedibus-
que figere, Deo gratias agere, quod eo loci tam
utilem orbi terrarum virum nasci voluisset, se-
que tanti magistri discipulum fœcisset. Igitur re
divina audita, sumptaque Eucharistia, Ognatum
discessit ; oppidum id Loyolea domo tertio
abest lapide. His Petrus Michaëlius Araoz dd
ædes aliquot Societatis collegio exædificando
moriens testamento legarat. Hinc comitum
nonnulli varie dimissi, in suas provincias remi-
grarunt : alii in Francisci contubernio cum Jo-
anne filio hæserunt.

dd

AAP. XX.
et bona cæsar-
tis venia

65 Nec diu factum est, cum Gaspar Villalonus,
e Germania redux, cæsaris litteras Francisco
attulit, quarum hoc exemplum est : « Tuas
« mihi, dux Borgia, reddidit Gaspar Villalonus,
« cliens tuus. Quamvis sanctum piunque id
« consilium tuum, vitæque institutum, quo se-
« cedere ac te colligere vis, ut terrena celesti-
« bus permutes : (quis enim nisi impius id ne-
« gaverit?) angit tamen nonnihil nos, te caren-
« dum quod erit. Verum meæ ipse morem gerere
« cupiditati commodaque mea tuis antepone-
« re ; nec volo, nec, si velim, possim. Potestatem
« itaque facio libens, volensque, ut Carolo, na-
« tu maximo, Gandiensi ditione tuo arbitrato
« cedas. De facto equidem sic sentio, plures
« æmulos, quam imitatores, reperiturum : pro-
« num enim, atque proclive cuivis alteri invidi-
« re ; paria præstare fuit, eritque semper diffi-
« cile. Quod ceteros liberos deseras, id mihi
« oneris imponi facile patior, iis ut ipse pro vi-
« rili consulam et parentis in locum succedam.
« Effectum id dabo, cum officiorum gratia Leo-
« noræ matris, femine lectissimæ ; tum paren-
« tis, qui et ipse bene de me meritis est. Illis
« damno non erit, utrumque parentem operam
« mihi dedisse. Deus Opt. Max. consilia tua,
« dux Borgia, ad exitum felicem adducat, quem,
« ut nos quoque, remque publicam, difficulti-
« mis hisce temporibus respiciat, precator. Sic

« te servet ille et sospitet. Dat. Augustæ Vin-
« delicorum. Idib. Feb. M. D. LI. »

A. P. RIBADI-
NEIRA,

66 His lectis gaudio pæne triumphans Franciscus,
conclave statim ingressus ad Christi
de cruce pendens imaginem genibus accidit.
« Domine Jesu », inquit, « cujus misericordiæ
« non est numerus, tot tantaque cum exstent in
« me beneficia, novis tamen cumulare non ces-
« sas. Gratiam, quam possum, habeo, agamque,
« dum vivam. Nunc te vocantem sponte sequor,
« et bonis fortunæ omnibus, quæ liberali manu
« donaras, me exuo, te ut cruci affixum nudus
« promptius imiter. Abjicio libens omnia, mo-
« dica illa quidem ; sed et regna atque imperia,
« si suppeditent, eadem animi alacritate dimit-
« terem, ut tu probe, qui corda scrutaris et re-
« nes, nosti. Supplex igitur rogo obtestorque, ut
« prodigum illum filium a longinquis reduce-
« me recipe et amplectere expansis ulnis mise-
« ricordie tue. Pateant mihi fores domus tue,
« apud religiosos uni tibi deditos Unum hoc pe-
« to, ut inhabitem in domo tua omnibus die-
« bus vitæ meæ. Tu, qui lux es, via, veritas et
« vita, respice me : et, qui hanc mihi mentem
« dedisti, da exitum felicem. » His cum se pre-
« cibus Deo addidisset, in publicum prodiit, con-
« festimque accitis tabellionibus et actuariis, di-
« tionis se Gandiensi jure bonisque omnibus
« exuere, et Carolo natu maximo transcribere uni-
« versa, in acta retulit, superstitionibus præsen-
« tibus, nihil ut sibi reliquum fecerit. Mox detonsa
« barba, vestibus abjectis, talarem sociorum to-
« gam tritamque induit, lacrymantibus famulis,
« non secus atque si vita decederet : ille vero
« gaudere, vix ut apud se esse videretur, quod
« toga se publica, ducisque titulis exuisset, et,
« quasi maximo e naufragio et tempestate emer-
« sisset, ratus portum se tenere, et in summa
« Societatis paupertate ditissimum revera esse,
« identidem illud exclamans. « Dirupisti, Do-
« mine, vincula mea, tibi sacrificabo hostiam
« laudis. » Mox servos amice dimisit ; Joanni
« Borgie alios clientum in numero attribuit,
« alios Carolo duci per litteras commendatos
« misit.

bonis titulisque
renuncias

E

ANNOTATA.

a Diem suum obiit anno 1543 die nono Januarii : eum Paulus III virum auctoritate, pietate et virtute insignem appellavit in litteris, quibus Franciscum in patris obitu consolatus est.

b Decessit anno 1545 die x Julii.

c Cœptum id cœnobium fuit anno 1543, habitari vero a PP. Dominicani anno 1548 et S. Ludovici Bertrandi sanctimonia illustratum.

d Præter ea, quæ hic Schottus memorat, et alia quædam præclare sub idem tempus Gandiæ gessit, quæ num. 74 et quatuor seqq. Comment. prævii explicata habes.

e Vox illa e Christi e cruce pendens imagine (vide num. 79 Comment. prævii) ad Francisci aures animumque delapsa est.

f Edito jam ab annis aliquot ex utriusque conjugis consensu continentia voto.

g Exhibetur id num. 86 Comment. prævii et binis seqq.

h Seu Montionem, Hispaniæ Monçon.

i Numerantur in his S. Ludovici Bertrandus,

F

A. P. RIBADI-
NEIRA.

du, Joannes Myco Dominicani, Joannes de Texeda Ordinis S. Francisci, et P. Faber.

k Joannem de Texeda, de quo proxime.

l *Tam Texeda, quam Borgiæ per beatissimæ Virginis iconem confirmatum id fuit. Vide num. 84 Comment. præv.*

m Kalendis Februarii.

n Alphonsum, filiorum natu minimum, Caroli fratris potestati reliquit. Ceteri vero, Joannes, Alvarus et Ferdinandus, ut conditionem ecclesiasticam aut religiosam amplecterentur, in votis habuit.

o Ordinis S. Mariæ de Mercede.

p Alexander Farnesius, factus summus Pontifex anno 1584 dictusque Paulus III, ab Alexandro VI in Cardinalium collegium adscitus fuit anno 1493.

q Rodericum nempe Borgiam, fratrem Francisci, sed ex alia matre, Francisca de Castro, Paulus III Cardinalem creavit anno 1536; anno autem 1539 Henricum, fratrem Francisci germanum, qui perperam Francisca de Castro et Pinos, secundæ Joannis Gandiæ

B ducis hujus nominis II, filius; perperam item S. Francisci patruus appellatur tom. 3 de Vitis et Rebus gestis Pontificum in Additionibus ad Ciaconium col. 678.

r Obiit anno 1549 die x Novembris.

s Dorothea.

t Isabella et Jojyna a S. Cruce, S. Francisci sorores.

u Oviedum, Gandiensem rectorem, Jacobum Mironem, Petrum Tablares, Emmanuëlem Sa et Franciscum Roias; quibus binos adde laicos, F. Herculem, et F. Julianum, Araozii socium.

x Psalm. 113, v. 1.

y Psalm. 123, v. 7. Vide plura num. 97 Comment. prævii.

z Plura ad pium Francisci peregrinandi modum spectantia vide num. 99 Comment. prævii.

aa Vide num. 100 Comment. prævii. Idem Parmæ præstitit Octavius Farnesius, Camertium duc.

bb Plura de rebus a Francisco id temporis Romæ gestis habes num. 103 et binis seqq.

cc Ad Galat. 6, v. 14.

dd P. Araozii patruus.

C

CAPUT IV.

Sacerdotio initiatur: mutatum ejus vite genus hi reprehendunt, laulant illi: exemplum ejus imitantur insignes viri. Cardinalatum non semel respuit.

LIB. II.
CAP. I.
Primum Sa-
cerum privatum
Loyola.

Lætorem nullum ad id temporis diem illuxisse sibi Franciscus et sentiebat et prædicabat, quam quo bonis sese omnibus exspoliasset. Liber enim a curis, uni Deo, qua re nihil illi jam tum erat antiquius, sese dabat. Id ut procederet felicius, Sacris initiatus est. Quo quidem ordine ne indignus videretur, orare jam indies Deum, corpusque castigare solitus erat. Nec enim ignorabat, ad illa adyta illotis

manibus irrupere, sacrilegio affine crimen esse. Ritus jam ceremoniasque edidicerat. Loyolam itaque contendit, primamque Liturgiam obtulit a, tribuens hoc Ignatii et patriæ et pietati, Kal. sextilibus b anni post Christum natum m. d. li. Aræ ornamenta, mappasque graphice elaboratas, atque sororis acu pictas, Ludovicæ Borgiæ comitis Ribagorzæ adhibuit. Joannes vero Borgia filius Eucharistiam de manu illius sumpsit. Julius tertius Pont. Max. liberaliter Francisco jubileum, ut nominant, indulserat, ut, cum primo publice Sacris operaretur, quotquot rite confessi adessent, ii veniam acciperent peccatorum.

68 Igitur Vergaram in oppidum c secundo ab Ognato lapide, ut ad plures Sacrificii manaret utilitas, properavit. Incolis simul atque innotuit, tantus fuit subito hominum circumcirca concursus, ut spaciosum quidem templum non caperet. Quare sub dio aram erigere necesse fuit juxta D. Annæ sacellum: totque ad cælestem Mensam accesserunt, ut meridiana hora longe transierit; mirantibus cunctis, præ gaudioque a lacrymis non temperantibus, quod Ducem Apostolico habitu libenter spectarent, qui summa animi magnitudine titulos fastumque cum Evangelica inopia, et purpuram cum religiosorum hominum attrita veste commutasset; sive quod rarum et insolens ævi nostri exemplum esset; sive quod populari judicio cuiusvis honori sacerdotium postponerent. Faeta re divina, ad populum concionatus est. Rogati plerique cur eo concionante, ejus aut sermonem ignorarent ob idiomatis diversitatem, aut quod longius in tanta hominum corona a gestu abessent, non satis audirent, lacrymati essent: illi ingenue, ut est gentis illius ingenium, divinam in eo vocem, non humanam, audiri visam; ad hæc prodigii simile esse, duces sanctissimæ vitæ spectari.

69 Sacerdotio inauguratus, nihil duxit anti-
quius, quam ut colligere se et Deum venerari qua precibus, qua penitentiae effectis posset. Petiit itaque modeste ab Ognatanis sacellum D. Magdalenaæ sacrum, mille passibus dissitum, habere liceret Impetravit facile; domum exilem addere constituit, et perangustam, e materia rudi et impolita fabricatam, ut paupertatis amantior, aularum angustarumque ædium pertæsus. Huc cum paucis sociis migravit, quos tum rexit Michaël Navarrus sacerdos, a quo illud primum petiit, coquo operam dare bona illius venia liceret. Quod non minore animi voluptate, quam alii principis beneficio summum magistratum provinciamque, impetravit. Domestica hic officia exsequi, ligna et aquam in culinam ferre, ignem accendere, verrere pavimentum, lances mundare, et ollas ceteraque id genus, quasi Societatis vel infimæ conditionis tiro esset. Mox apparatus omnibus, mensæ ministrabat. A Patribus Fratribusque negligentiaë errorumque veniam deprecabatur: singulatim pedes osculatus, pro se Deum interpellarent, hanc ut sibi mentem perpetuam esse vellet, rogabat.

70 His exercitationibus probe informatus, non angustis domus finibus contentus, de pluribus officio bene mereri studuit, memor illius Areopagitaë Dionysii: « Bonum quo longius « manat, eo esse præstabilius. » Igitur excurrere in vicinos pagos, sacco mendicantium more onustus, et scipionem gestare, panem eleemosynæ loco vicatim stipemque Christi nomine exigere.

alterum publi-
ce Vergarae fa-
ci concursu
populi maximo
e

E

humilia quavis
obit officia.

F

catechistam et
ecclesiasten
agit:

A exigere. Cantabricæ matronæ, sanctitatis opinione, incredibile dictu est, quam alacriter domo pedem extulerint panemque osculatæ obtulerint: benedictionem vicissim reposcentes, orationemque pro communi salute efflagitantes. Hic pueros tintinabulo, virgam manu gestans, evocabat, ductabatque longo ordine cantantes in templum, forumque publicum, quo prima illos fidei rudimenta catechista doceret: et interrogando et iterando sæpius eadem, inculcare non piguit cognitu necessaria. His fere officiis horas bonas bene collocavit, ad Sebastiani usque Cantabrorum portum pervadens: hinc Victoriam pedibus adiens (oppidum id VELLICAM Cantabrorum Ptolemæo esse putant) et pueros erudit, et in templis frequenter egit Ecclesiasten.

cap. II.
mutatum ejus
vite genus re-
prehensione
nonnulli.

B 71 In solitudinem se abdidit Franciscus, frequentiam hominum vitans: latere tamen, et fallere alios perpetuo non potuit. Odor enim pietatis longius vagatus, finitimis etiam afflabatur: fama, in immensum omnia augere solita, varie increbuerat, dum alii factum prædicant, alii vituperant. Ut enim sensus cujusque est animi, ita fere sermones serit. Qui terrena sectantur atque caduca, præterea nihil, hi ex suo sensu reprehendere: indignum illo, honores repudiassent jam ad culmen progressum; liberos certe deseruisse videri. Quorum contra præstans erat de rebus, verumque iudicium, factum Francisci laudibus in cælum tollere. Nec enim honores, magistratus, ceteraque imperitæ plebi admiranda, in bonis ducenda; animi tranquillitate Dei que cultu et cognitione felicitatem hominis, aut nulla re, metiendam. Dei obsequio sese dedere, id demum esse longe lateque imperare, liberum, et dominum ac regem esse: quod rerum terrenarum despicientia infra se ducat omnia, cælestia tantum animo verset. Commendare Franciscum, qui excelso animo fortunæ bona calcasset: gratias etiam Deo agere, quod in hæc tempora, rara etiam vetustatis exempla transtulisset; quales viros singulos vix singulæ ætates Dei benignitate tulissent.

dignam laude
saniores cen-
sent,

72 Officii itaque et observantiæ gratia latentem inviserunt viri nobiles. In primis Carolus Borgia Gandensium dux, et Alvarus Borgia, filii: Martinus item Aragonius, Villæ Formosæ dux, qui sororem *d* ejus uxorem duxerat: comes quoque Lermæ *e*, et marchio Alcanizii *f*, generi. Complures etiam nobiles viri, et episcopi per suos salutarunt, de mutata in melius vitæ conditione gratulati. In his et Bernardinus Cardenas, Maquedæ dux, qui tum Navarrici regni prorex erat, novum Ecclesiasten audire auebat, et de officio principis coram disserentem. Domesticum itaque cum litteris allegavit: optare se, Pompelonamque *g*, cui præsesset, præsentem illo frui, et salubria vitæ consilia capere. Dimisso cum litteris aulico, Franciscus postridie ejus diei in viam se, duobus adhibitis sociis, Pompelonam versus dedit. Hic proregem inopinato adventu oppressit, qui illum ad se traduxit in aulam, omnique officiorum genere accepit. Multæ de officiis principum horæ, in multam etiam noctem consumptæ. Quæ in mentem venissent, ea non voce solum tradi, sed et memoriæ causa, litteris consignari cupivit prorex; scriptumque religiose asservandum curavit. Crebro ad populum

Octobris Tomus V.

rogatus verba fecit in æde summa, familiisque monachorum et monialium. Cum satis esset factum proregis voto plebisque studio, Ognatum revertit, Allava provincia profectus, per viam erudiens multos, et pietatis studio excolens.

A. P. RIBADINEIRA.

73 Nec vero Hispaniæ solum eam oram, quæ Carpetanorum *h* est, Francisci nomen pervasit; etiam Lusitaniæ in extremos fines usque penetravit. Hic Ludovicus, Lusitanorum princeps, Joannis tertii regis et Isabellæ Augustæ germanus frater, Franciscum quanti faceret, hac epistola testatum reliquit: " Alteras ad te dedi, Pater optime: his itaque illud duntaxat adjiciam, per mihi gratum fore, si quod illis abs te postularam, semel consequar: commodo tamen quod fiat tuo: cui, tametsi mea permagni id fieri interest, animi mei sensum, desideriumque lubens postpono. Deum testem appello; quanquam nihil adhuc de te meritisum, amorem tamen voluntatemque nunquam defuisse, si qua se res daret, tibi gratificandi, pro veteri meo in familiam Borgiam studio, quam tu quidem mea sententia dum relinquis, teque abdens Deum sequeris, immensum quantum illustraris. Ea res una, ut cetera deficiant, satis esse poterat, te deinceps ut pluris facerem, amaremque ardentius. Mirabilis sane Deus in Sanctis suis, et misericordiæ ejus non est numerus. Tuum est itaque gratias eidem agere, quando conversio tua opinione longe majores fructus adfert Ecclesiæ. De me illud certo affirmare liquet, verba tua, quæ adhuc memoria teneo, auribus meis insonare, quasi coram te audiam; incessumque videre videor tuum tam maturum, quasi præsens adesses. Sed o te felicem Dei servum, qui in hac reipublica perturbatione, atque tumultu, animi tranquillitatem inveneris, pacemque interioris hominis: quæ cum a Deo sit, exsuperat omnem sensum. Qua una in re, si quæ est in vita mortalium, beatitas sita est; specimenque est, et particula ejus felicitatis, quam in meliori æternaque vita omnes speramus. Equidem majorem in modum peto abs te, ut posthac Deum orans nostri memoriam agas; quo semitam mandatorum suorum benignus ostendat: ejus voluntati, non meæ, obtemperem; vitamque beatam, illo bene juvante, consequar. Si qua vero in re mea tibi opera usui erit, pergratum mihi, si per te certior fiam. Vale. Almerino *i* III Idus Quintiles *k* M. D. LI. "

cap. III.
in primis Ludovicus regis Lusitaniæ frater (cujus ea de re

h

E

F

i k

74 Pio principi respondit Franciscus; non tam ad pompam, quam ad vitam, moresque dictata epistola. " Spiritus Dei, qui pauperum Pater, idem et misericordiarum est, gratiam tibi referat, quod nos amice litteris consolentis, mei peccatoris non immemor. Quod etiam beneficium ad se pertinere socii omnes, quorum ego minimus sum, ingenue confitentur. Singularem hac tua humanitate, etsi multis antea nominibus tibi obstrictus tenebar, magna accessio facta est: quo nomine meam tibi operam addico, Deumque rogo indes, ut, si cut externis te exornat donis, ita internis magis magisque perficiat. Benedictus Deus, qui, ut Propheta regius canit, aufert spiritum principum *l*. Qua in re si in alios principes terribilis, in te certe pius ac clemens existit, exstincto spiritu illo, et fastu, quo turgent nonnulli dynastæ, immemores Dei et ingrati.

uti et Borgia

A. P. RIBADI-
NEIRA

« Dedit tibi spiritum principalem, quo se con-
« firmari exoptat idem propheta. O te felicem,
« princeps, cui hic in paucis obtigit spiritus! Et
« o beatam Lusitaniam, quæ tales principes sine
« spiritu principum semper extulit! Utinam
« vero intelligi queat, quantum id Dei benefi-
« cium sit, auferri ab aliquo spiritum princi-
« pum et principali confirmari. Utinam disci-
« men utriusque cognoscatur. Alter enim belli
« auctor est; pacis alter: ille perturbatos, hic
« pacatos reddit: ille hominum, hic Dei est.
« Magnum certe emolumentum esset, si quantum
« studii ponunt mortales in fortunæ, corporisque
« bonis parandis, tantum in cælesti spiritu quæ-
« rendo tribuerent: Probate, inquit apostolus,
« spiritus, si ex Deo sunt *m.*

m
ad eum litteræ

75 « Plerique sane, erroris tenebris erepti,
« viderent acutius. Sed nostra negligentia fit,
« ut toties caussa cadat spiritus ille divinus, et
« quidem impie: carnis vero spiritus stet in
« iudicio, et vincat. Suum quisque spiritum ho-
« die duces sequitur, qui cæcutit; cum contra
« Dei spiritui principali obsecundare oporteret.

B « Erit, erit aliquando dies illa, cum decurso
« hoc vitæ spacio aperientur libri multorum, qui
« humani spiritus pleni præcipites ierunt ino-
« pes a spiritu, qui ad æternæ beatitudinis por-
« tum ducit. Deo itaque gratias ago, cum te
« videam, a communi spiritu principum alie-
« num, optare spiritum principalem. Hic enim
« spiritum proprium superat; ut idem regius
« vates ait: Expectabam eum, qui salvum me
« fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate
« *n.* Hic divinus est spiritus, qui, ubi vult, spi-
« rat *o*: qui ingressus vivificat, quos et quo-
« modo libitum fuerit. Hunc mundus colligere,
« quia colligere se ipse detrectat, non potest. In
« hoc clamamus: Abba, Pater *p*: est enim
« adoptionis spiritus. Hunc accipere oportet,
« manipulis odorum, operumque in caritate. Sic
« gentium doctori parebimus: Nolite, inquit,
« extinguere spiritum *q*. Id tibi evenire Deum
« precor, ut et dicere cum propheta queas: De-
« fecit spiritus meus *r*. Sic fiet, ut nihil intel-
« ligas, velis, credas, investigatesque præter spi-
« ritum Dei, fidemque Ecclesiæ Catholicæ: me-
« moria denique hic defixa hæreat. Res condi-
« tas infra te ducas, et scalarum tantum mini-
« sterio adhibeas, quibus ad Deum, Architectum
« universi, ascendere possis: ut ex creatis vere
« cognoscas, et cognitum, quæ felicitatis summa
« est, ames.

hic dantur)

76 « Vere enim illud dixero, res conditæ in
« Deo amplius, quam per se ipsæ splendescunt,
« in eo spectatæ delectant: contra absque illo
« expetitæ angunt et cruciant: possessæ vero
« timorem, et amissæ dolorem afferre consueve-
« runt. Hoc Dei spiritu si potius vixeris, vi-
« tam vives beatam, nec aliud extra eum quæ-
« res. Quo fiet, ut vere illud usurpes: Defecit
« spiritus meus: et cum Deipara, Exsultavit
« spiritus meus in Deo salutari meo *s*. De me
« utinam vere dicere queam: Defecit spiritus
« meus. Externa si spectes, talis videor pleris-
« que, quando, mutato vitæ genere, Dei be-
« nignitate altos spiritus abjeci, receptusque
« sum nullo meo merito in religiosorum ho-
« minum familiam. Ut ut est, cum multis antea
« nominibus, ut dixi, devinctus tibi teneam, nunc
« voluntatem studiumque (quæ sola mihi votis
« astricto reliqua sunt) libens volensque offero:
« quibus cum Deus placari se sinat, tu eadem

« æqui, boni facito; quoniam Dei te ipse volun-
« tati accommodas. Idem bonis te omnibus
« augeat, provehatque in majus virtutis pieta-
« tisque incrementum, ut cælesti tandem regno
« potiarius. Ognati xv Aug. M. D. LI. *n*

Franciscus peccator.

77 Magna vis est in utramque partem exem-
« plorum, ut iis quisque vel ad virtutem infor-
« metur, vel impellatur ad vitia. Cum ergo Fran-
« cisci fama longius emanasset, egregii aliquot
« ac nobiles viri ad illum profecti sunt, ut in ejus
« ludo instituerentur ad pietatem, et passibus, si
« non æquis, non longo certe intervallo, Chri-
« stum nudum nudi sequerentur. In his Antoni-
« nus t Corduba, Laurentii Suarez Figueroæ et
« Catherinæ Ferdinandi Cordubæ, marchionum
« Priegi et comitum Feriæ, filius. Hic cum il-
« lustris genere, et Francisci proprius sobrinus *u*,
« tum singulari virtute morumque facilitate præ-
« ditus, Salmantiensi gymnasio Hispaniæ cele-
« berrimo, in studia incumbens, omnium suffra-
« giis academiam rexerat: qui summus ibi magi-
« stratus non nisi primæ nobilitatis viris defer-
« tur. Agebatur per id tempus, rogatu Hispania-
« rum principis, ut in Cardinalium collegium ad-
« scriberetur; sed aliam insistere viam constituit:
« Societati enim, Deo vocante, nomen dedit, et se
« Francisco aggregavit.

CAP. IV.
quin etiam ex-
emplum ejus

78 Ognatum eodem consilio et tempore ven-
« nit Sancius Castellanus et Petrus Lodoza Na-
« varrus: theologi item duo, qui Joanni Avilæ,
« egregio, ut supra ostendimus, in asceticis viro,
« operam dederant, Didacus Gusmanus, comitis
« Baileni filius, et Gaspar Loartes. Uterque jam
« annos aliquot antea in diocesi Calagurritana æ
« per oppida et pagos concionati, rudes homines
« Euangelium docuerant, pueros etiam Christia-
« næ doctrinæ summam: inopes multorum com-
« modo, qua pecunia, qua consolatione juve-
« rant. Verum instituti nostri ratio non postu-
« lat, ut ad unum omnes recenseam, qui jam
« tum ad Franciscum confluerant. Unum tamen
« sine flagitio præterire non debeo, Bartholomæum
« Bustamantium, sacerdotem theologum et eccle-
« siasten egregium. Is Cardinali Joanni Taveræ,
« Toletanorum archiepiscopo, a secretis, magna
« apud Hispaniæ dynastas auctoritate valuit, dum
« Toleti, quod Carpetanorum caput est, eccle-
« siam Tavera administraret. Tandem vero, ut a
« publicis negociis animum fessum avocavit, ambi-
« tione procul atque avaritia, rerum terrenarum
« jam pertæsus; de optimo vite genere sus-
« cipiendo animus, huc illuc, ut fit, impelleba-
« tur: est enim ea deliberatio difficillima. Hac in
« incipiti cogitatione ad Deum, uberrimum vitæ
« fontem, sitibundus se recepit. Rem divinam
« faciens, Deum, quem manu gestabat, adorans,
« precabatur, eam monstraret vite viam, quam
« ingressus, salutem, illo bene juvante, adipi-
« sceretur.

viri insignes

79 In ea prece, ut sæpe postea memo-
« riter et jucunde narrare solebat, interiorem
« quandam vocem audivit, ut, si salvus esse vel-
« let, Cantabriæ provinciam Guipuscoam adiret
« Francisci Borgiæ exemplum sequeretur; de
« quo jam ad Deum converso per nebulam inau-
« dierat: ea tamen vi Dei vocantis fuit, ut eo
« ipso die, familia valere jussa, nihil cunctandum
« ratus, in viam se Guipuscoam versus dedit:
« quam quidem oram sanctitatis jam opinione im-
« pleverat Franciscus, quem primum obviam ha-
« buit, simul atque Ognatum, ad Divæ Magda-
« lenæ

imitantur,

A lenæ, ingressus est Bustamantius. Sporta reperit gestantem lateres, et calcem, ædiculæ construendæ: qua abditus perpetuo, si per Ignatium liceret, cum paucis lateret. Genibus statim accidit Francisci supplex: adventus caussam exponit: in Societatem ut recipiat, rogat. Nec vero multis opus erat precibus. Famulis itaque dimissis, in contubernio hæsit Bustamantius, et assiduus Francisci comes negociorum omnium et peregrinationum ob singularem prudentiam fuit.

80 Summam Francisco tot tantorumque præstantium virorum adventus lætitiâ attulerat: optabat enim complures eadem animi tranquillitate, quam degustare cœperat, perfrui. Parit nimirum vitæ conjunctio honestam quandam virtutis atque utilem emulationem: quæ tamen careat omni acerbitate dissensionum: et vero domestica magis invitant exempla, quam externa. Sed invidit hanc illi quietem, nescio quis: ut nihil est in rebus humanis proprium; et læta tristibus, et amaris dulcia permista temperantur. Carolus enim cæsar augustus, cognito Franciscum sponte abditum latere, indignum ratus virtutem abscondi, ad summum Pontificem y retulit, Borgiam, raro huic ævo, et inusitato spectaculo titulis se abdicasse, et fallere perpetuo ingloriorum velle. Dignum itaque videri, qui in purpuratorum Patrum numerum adscisceretur, nisi quid secus illi videretur. Virtutem enim hæc tempestate, si unquam alias, id genus præmiis ornandam, et tanquam in illustri loco ponendam. Sibi pergratum id fore. Nec erat, cur laboraret dubitareque cæsar: non enim difficile fuit, currentem, quod aiunt, incitare. Persuasit extemplo Pontifici, cui jam eadem pridem in mentem venissent: Franciscum enim antea Romæ usus erat familiariter et amice. Re itaque ad collegium Cardinalium delata, assensum est ab omnibus.

81 Quod ubi Romæ Ignatius inaudivit, serius tamen, (ut fieri solet ab iis, ad quos periculum proxime pertinet;) veritus, ne, quod res erat, multum de Francisci opinione decederet, dum quisque calumniandi libidine ansam prompte arripere consuevit, jactando, hypocrisin late regnare: idcirco bonis sese titulis abdicasse Franciscum, ut purpureum galerum privatus, religionis sanctitatisque specie, captaret sibi; liberos vero, etiamnum superstes, ditaret. Deinde et illud perincommodum Societati fore: fenestram enim ambitioni aperiri, quæ pestis est teterrima, labes atque perniciæ non familiarum solum piorum hominum, sed rerum omnium publicarum regnorumque. Quare optimum factum * judicavit, natam recens Societatem contrariis artibus tueri et amplificare, paupertate nimirum et honorum contemptu. Æqualitate enim vitæ, simul et munerum morumque similitudine, caritas, arctissimam religiosæ conjunctionis vinculum, invalescit. Quam ob rem omni ope huc nitebatur, ut aditum ad honores sociis obstrueret, legibusque latis vetaret. Quo factum est, ut, Pontificis pedibus advolutus, rogaret deprecareturque, ne invito honorem deferret: verum quo cæsari et collegio Cardinalium fieret satis, galerum quidem offerret, capere tamen obedientiæ vi, ne cogeret. Sic enim et illius honori consultum iri, et animo suo morem gesturum. Interesse etiam permagni Societatis, ab honoribus alumnos arceri. Na-

scienti saltem et surgenti sodalitatibus plantæ hoc benignus tribueret.

82 Impetravit Ignatius, quod supplex lacrymis coram postularat: Francisco interim nihil horum conscio et secessu illo Cantabrico mirifice capto. Qui, simulatque audivit, animo quidem cruciatur: at eodem fere nuncio ægritudinem detersit, audito, rem Ignatii singulari prudentia et oratione discussam. Deo item gratias egit, qui hunc sibi honorem detulisset, quem libens illi redderet, a quo proficisceretur; omnemque adeo terrarum orbem, si ejus imperio potiretur, eadem alacritate animi ac despicentia rerum humanarum oblaturus. Pontifici quoque Julio grati animi litteris testificationem dedit: orans, ut, bona ipsius venia et benedictione, obscuro atque privato degere liceret, quo cœpta mutata in melius vitæ ad exitum adduceret: quod unum, præterea nihil, propositum sibi fuisse tum, cum se ducis titulis bonisque abdicaret, liquido affirmabat.

83 Nec vero semel his sese periculis emergerat, neque jam usquequaque securus erat. Iterum enim, sæpiusque idem a Pontificibus tentatum. Illo ipso Julio III, postulante Philippo, Hispaniarum principe, qui nunc regni clavum, atque utinam diu, tenet: id enim negotii Joanni Poggio, Apostolicæ Sedis nuncio, post Cardinali, dederat, rem ut transigeret. Hunc vero Franciscus in cœnobio B. Dominici Calcadæ z obvium cum habuisset, quid rerum gereretur, accepit. Ille, facundia quadam divinitus data, iis rationum momentis disseruit, ut facile rem discuteret, et regi post idem atque Pontifici Poggio dissuaderet, ne Francisco latere volenti, negotium facessero, animique tranquillitatem adimerent: quando nulli honores animum satis explent beatumque efficiunt. Pii rursus duo Pontifices, quartus et quintus, Romæ agentem, Cardinalem creare conati, ut fama vulgavit. Cujus rei non modo commemoratio, sed vel recordatio, lacrymas illi exercebat. Deum itaque frequenter precabatur, ut, qui a sæculi curis honoribusque abduxisset et pauperem esse jussisset, idem in dignitatum procellas revolvit ne pateretur. Memoriae proditum, Gasparem Hernandez, qui illi aures quotidie confitenti dare solitus erat, ex Francisco F audisse aliquando injecta forte dignitatum mentione, Deum pridem precatum fuisse, ut vita prius abire liceret, quam titulis iterum bonisque oneraretur invitus.

ANNOTATA.

a In natali S. Ignatii cubiculo, in sacellum converso.

b Seu Kalendis Augusti.

c In Guipuzcoa.

d Aloysiam seu Ludovicam.

e Franciscus Sandovalus, Isabellæ, S. Francisci filix, maritus.

f Joannes nomine, cujus uxor fuit Joanna, S. Francisci filia.

g Regni Navarrici caput.

h Carpetani Hispaniæ Tarraconensis populi sunt.

i Lusitaniæ burgus est ad Tagum in Extremadura, ubi morari Lusitani reges consueverant.

k xiii Julii.

l Psalm.

A. P. RIBADENEIRA.

non sine magno animi sui gaudio liberatur.

eamque dignitatem non semel respicit.

cap. v.
Cardinalatus
periculo,

y

Ignatii prudentia,

* factu

A. P. RUBADI-
NEIRA.

- l *Psalm.* 57, v. 13.
m *r. Joannis* 4, v. 1.
n *Psalm.* 54, v. 9.
o *Joannis* 3, v. 8.
p *Ad Rom.* 8, v. 15.
q *Ad Thess.* 5, v. 18.
r *Psalm.* 76, v. 4.
s *Luc.* 1, v. 47.
t *Lege*: Antonius.

u *Henricum Henriquez et Mariam de Luna communes parentes habuere Maria Henriquez, S. Francisci avia (de qua supra fusius num. 20 et tribus seqq.) et Elvira Henriquez, Antonii avia. Vide Tab. xviii familiae Giro-num, tom. 3 Hispaniae illustratae insertam.*

x *Calaguris (Hispanis Calahorra) urbs est episcopalis in Castella Veteri ad Iberum fluvium.*

y *Julius III.*

z *Calciata, uti scribit Baudrandus, urbs est Castellae Veteris ad fluvium Lagleram devotione in S. Dominicum celebris, etiam Dominopolis dicta.*

B

CAPUT V.

Ognato Ignatii jussu digressus uberes per Hispaniam et Lusitaniam fructus colligit.

CAP. VI.
Relicto Ognato,

Pergratum Francisco acciderat, honorum titulos, tanquam scopulos Sirenium evitasse: et securo jam de tempestate atque naufragio, in illo ad D. Magdalena secessu, quam sibi vitae mortisque sedem jam delegerat, ecce tibi nec opinanti mandatum ab Ignatio allatum, egrederetur, et tanquam ex umbra, in solem aspectumque prodiret, fructumque aliis adferret; memor, non eo se Societati a Deo aggregatum, sibi uni ut studeret. Ognato itaque quamprimum digressus, cum lacrymis atque suspiriis, quasi non amplius dulcem secessum visurus, oppidum, Reginae-casam *a* appellant, accessit Ferdinandi Velasci comitis stabuli regii: cujus uxor, Juliana Angela Aragonia, Francisci matris consobrina erat *b*. Multa de religione ac pietate, omnique adeo officiorum genere studiose quaerendo didicit. In aulam tamen illius ut diverteret rogatus, recusavit; humili tecto contentus. Inde Burgos *c* urbem profectus, in aede summa, rogantibus canonicis, et senatu populoque, concionatur. Hinc digressus est Pintiam Vaccæorum *d*, ubi tum caesaris sedes et regia erat: pauci vero Societatis sacerdotes anguste habitabant in aede parva xenodochii S. Antonii. Mox in oppidum, quod a Tauris *e* nomen invenit, profectus est, evocatus a Joanna Lusitaniae principe. Hic hebdomada, quam Majorem alii, alii Sanctam appellant, de cruciatibus Christi passi, magno audientium fructu, disseruit. Hinc Salmanticam *f* venit: qua in academia multi magnae spei simul et rei adollescentes, exemplo Francisci invitati, Societati sese sponte addixerunt. Post Tordesillam *g* ingressus, ubi Joanna Hispaniae regina, Caroli

mater, tum forte ex morbo decumbebat, in D aulam iterum divertere constanter detrectavit.

85 Hinc Methymnae - Campi *h* commodum concionatus est, in sacrorum primitias Antonii Cordubae, sacerdotio recens inaugurati jactaque collegii fundamenta ad tectum perducenda curavit. Hic litteris evocabatur rursus visendi gratia, ab Antonii Cordubae matre, marchione Priegae, et sorore *i*, ducibus Arcos, et Medinae Sidoniae *k*. Eo profectus, perpetuos de rebus divinis sermones habuit. brevique amorem iniecit, ac benevolentiam erga Societatem; ut et ipsae post non diu socios in ditones suas habitatum invitarint. Illud in praesens patientiae Francisci modestiaeque exemplum praeterire non debeo. Dum e Castellae regno Baticam adiit, sociis stipatus Antonio Corduba et Bustamantio, in asperis confragosisque montibus Marianis, (SIERRA MORENA hodie incolae nominant) diversorium mansionemque publicam, fessus de via, iniiit; ut cibo lassum corpus, dum se meridianus aestus frangit, reficeret. Ad pedes cum desiliit, conclave unicum hospitii et vacuum *E* ingressus, statim, ut solet, genibus flexis, orationi intentus, Dei auxilium implorabat. Rediit interea Viator, qui prior, impedimentis ibi locatis, occuparat; ratusque e vulgo clericum illic ingressum, ac pietatis specie res suas furto sublegere conatum, jurgari iratus cepit, vocemque intendere, convicia jacere, verbera etiam munitari. Franciscus, qua erat animi modestia, ab oratione surgens: "Da mihi", inquit, "hanc veniam, animoque sis tranquillo. "Nec enim mihi propositum, conclavi te excludere: quin potius, si prior tempore occupassem, tibi libens cederem. Verbera, quae mihi munitariis, fateor equidem meritum me peccatis. "Concursus subito ad clamantis vocem factus; qui cum illum jurgantem placassent, docuissentque, in quos stomachum evomeret, illustres esse et claros viros, sibi ille redditus, magno sui pudore, genibus accidens veniam precatur. Franciscus vero humo sublatus, amplexusque in Domino, assidere sibi jussit: hortatus ad patientiam, neve deinceps, si saperet, iracundiae frena laxaret.

86 Cum in Lusitania increbuisset, Franciscum in Baticam profectum, Hieronymo Natali, qui tum Olyssipone versabatur, cuique in Hispania sociorum provincia commissa erat, negotium rex dedit, eum evocandum curaret. Optare enim vehementer, coram videre et cum eo de rebus divinis agere. Natalis vero ad haec potestatem se in Hispania provinciarum sociorum, jussu Ignatii, habere, extra unum Franciscum: rogaturum tamen se per litteras, quae reges velent. Promittit cum bona spe fore, ut quamprimum, quo erat obsequendi studio, advolaret. Nec fefellit hominem opinio. Redditis enim litteris, quod nihil magis Societatis interesse arbitraretur, rebus omnibus prolatis, continuo occurrit; non immemor, quot quantaque exstant regis Lusitaniae (ut patronus merito appellari possit) in Societatem eximia beneficia.

87 Viam ingresso cum Bustamantio, illud prodigii simile accidit. Dum rupem, saxis asperam et impeditam, jumentis superant, quam SEPTEM PALLARES vicini nominant, cis Mundam flumen, non procul Conimbrica, Franciscus anteibat, precationi intentus; sequebatur pone Bustamantius, B. Virgini preces orbiculis numerans

varia Hispaniae oppida peragravit;

h

i

k

E

CAP. VII.
inde vero in Lusitaniam tendens,

p

Bustamantium vite periculo eripit,

A numerans. In crepidine angustiisque loci vel aspectu formidabilis, jumentum lapsu in præceps decidit, volutum in gyrum sursum deorsum; ut cetera examinatus Bustamantius, integram tantum vocem haberet, invocaretque Christum atque Deiparam. Franciscus dicto citius ad pastorem, qui ad spectaculum inelamarant, vocem, reflectit oculos, illud sæpe ingeminans: "Jesu, adjuva, Pater misericordiarum." Cum ecce tibi (dictu mirum) lapidi continuo institit mulus: quodque incredibile videtur, illaso corpore. Bustamantius a viatoribus funibus tamquam ex abyso extractus, vivus valensque emersit; Virginis, cui tum preces fundebat, et Francisci votis vitam referens acceptam. Ventum tandem Conimbricam, ubi socios præsens Franciscus exhilaravit. Esuggestu concionante, in Societatis ædem flos academice celeberrimæ nobiliumque virorum confluit.

88 Olyssipone post a regibus singulari humanitate exceptus, auditusque de rebus sacris assidue, publice privatimque. Catherina regina Francisci potissimum alloquiis est delectata, non immemor, puerum sibi Tordesillæ olim ministrasse: cum quod sanctitatis in eo splendesceret non adumbrata imago; tum quia consilia vite salutaria religionisque suggereret. Ludovicus ad hæc Lusitania princeps, Franciscus utebatur familiariter, pro veteri, quæ antea intercesserat, necessitudine, in cæsaris olim aulam profectus cum esset, ut augustam sororem viseret: cumque in Africa Tunetum / Carolo armis expugnanti adfuisset. Hic et cælitem degebat vitam, et colligans se ipse, inglorius agebat, aliis pietatis faciem præferens: in oratione ad Deum assidue, et meditatione rerum cælestium acquiescens. Francisci consuetudine usque eo inflammatus est, ut Societati sese dedicare constitutum haberet: verum, quod imbecilli utebatur valetudine, et natu jam esset grandior, visum Ignatio, plus commodi publice allaturum, si in regis fratris comitatu re atque consilio, ut adhuc, adjuvans cælebs permaneret. Cetera, unum e sociis fuisse, diceret.

89 Humili enim domo contentus, et inelaganti, absque regio splendore et famulorum turba. Vasa aurea, argentea et peristromata, ornatumque adeo omnem, venum dedit, redactaque pecunia, æs omne alienum dissolvit. Votis continentie paupertatisque, consilia Evangelicæ legis secutus, et obedientie, quantum res et dignitas ferret, sponte se obstrinxit. Morum facilitate et comitate, prudenti gravitate mista, nihil sermone turgidum, nihil elatum præ se ferens. Sublevare solitus libenter aliorum inopiam, et eleemosynis fovere indigentes. Puerum a pedibus in domum professorum sociorum ad D. Rochi Xenobriga pago m mittere consueverat, qui sacerdotem aliquem, quisquis tandem is esset, expiandis criminibus, quasi ad unum de multis hominem, evocaret. Larymans frequenter, hæc sæpe usurpabat: "Quid misero me fiet, si vel æthiops, mancipium domesticum, me longe felicius, cælo potiatur; ego vero excludar? Et si tam præclare nobiscum agetur, ut ambo beati simus: quid si ille multis me partibus felicior, quia Deum dilexit ardentius: ego vero seculi curis nimis implicatus, salutem neglexi?" Imitatus fortasse hoc sermone Augustinum, ejus memoranda illa vox: "Surgunt indocti et cælum rapiunt: et nos cum doctrinis nostris sine cor-

de, ecce tibi, volutamur in carne et sanguine n. " Idem fratri Henrico Cardinali auctor fuit, ut socios amplecteretur, foveretque, instructo Eboræ o, cujus præsul ecclesiam regebat, gymnasio. Quod dum ædificatur, Ludovicus indies, qui tum Eboræ esset, opus urgebat et operis instabat. Socios item ægrotos quasi fratrum loco ducens, invisebat: venam, arteriamque et præcordia medicorum more tentabat: morbi ortum, decessumque explorabat, ministrabat, et alloquiis consolabatur. Quæ quidem eo potissimum consilio referre placuit, quod omnis ea vitæ in melius mutatio Francisco, cum a Deo discesseris, debeatur.

90 Jacta per id tempus fundamenta domus Professorum ad D. Rochi: sacellum id erat in urbis Olyssiponensis pomeriis, loco deserto et olivetis consito. Rex aream summa liberalitate et munificencia coemendam suo ære curavit, opera Petri Mascarenæ, viri nobilissimi Societatisque studiosi: qui olim Lusitaniæ apud Pontificem orator, ut primi in Orientis Indiam socii mitterentur, auctor exstitit p. Rex cum principe Lusitaniæ Joanne Sacris aderat. Rem divinam Hieronymus Natalis fecit. Franciscus de superiore loco de rebus divinis disseruit, summa audientium admiratione q. Princeps templo digressus, dynastis, qui aderant, dixit: "Hic vero mihi Ecclesiastes placet, qui re ipsa, quæ docet, præstat." Igitur domus ampla sociis, templumque augustum, regia munificencia ædificari cœpta; crevitque suburbanis adjectis circumcirea vicis atque ædibus, urbs.

91 His rite curatis, regumque votis expletis, in Castellæ regnum reverti, urgentibus negotiis, statuit. Henricus tamen Cardinalis, alter regis frater, cognitis quæ Olyssipone gesta essent ex Ludovici litteris, Franciscum et ipse videre auebat: rogat, illac iter habeat. Idque negotii sociorum ibi præfecto dat, ut in adventu quamprimum se certiore faciat. Postridie quam urbem ingressus est Eboressem, in summa æde concionatus, Cardinalem mirifice omnesque adeo cives recreavit. Octavo inde lapide Theodosius, Brigantinus dux, Villavitiosa in oppido, videndi et ipse cupiditate incensus, obviam processit. Ea vero comitatis officia cruciabant potius, quam oblectabant animum Francisci. Principibus tamen, bene de Societate meritis, mos gerendus fuit. Quo in benevolentie genere dux ille multis præstitit; idemque in socios studium liberi posterique hæreditatis jure a majoribus traditum servarunt.

92 E Lusitania reversus, Pintiã recta contendit, ubi tunc Philippi Hispaniarum principis, pro cæsare Carolo imperantis, regia erat. Huc enim ardua negocia invitabant. Divertit ad socios, qui in xenodochio, ad divi Antonii, anguste habitabant, ut veterem secessum Ognatensem, quo primum se abdidit, agnoscere videretur. Nihilominus vel humili domo latitantem, Hispaniæ dynastæ frequenter invisebant. Qui cum solemne illud suum in salutationibus speciosisque titulis servarent, tædio affectus Franciscus, flexis genibus, interdum rogabat, titulis temperarent; ne exprobrasse Deo viderentur, quod in se contulisset eximium vocationis beneficium; neve pluri facerent, quæ abjecisset, quam quæ nunc sumpsisset. Frequentes hic de verbo Dei sermones habuit, tum ad velatas virgines, tum in D. Antonii sociorum templo, ut magna morum in melius mutatio subsecuta

A. P. RIBADI-

NEIRA.

Olyssiponen-

si potissimum.

p

E

q

iiteris sui
fructus colli-

git:

F

CAP. VIII.

in Hispaniam
reduz Valliso-

leti et Complu-

ri oratorem sa-

crum agit

A. P. RIBADI-
NEIRA.

et Clarissarum
Gandiensium
colontam in
Castellam du-
cit.

s

t

B

u

x y

z aa

bb

cc

dd

ee

ff

subsecuta sit. Threnos Hieremie pro concione explanavit, quibus et Compluti r finem imposuit, magno utriusque academie doctorum hominum concursu; qui dicerent, non tam ex libris, quae publice doceret, quam ex humili oratione, caelitusque data scientia, proficisci.

93 Gessit et illud eo ipso tempore memorabile. Virgines Deo sacratas, quae austeram D. Clarae vitam normamque tenent, Gandia in Castellae regnum traduxit. Cujus Gandiensis celeberrimi haec origo fuit: anno circiter M. CCCC. LXII Gallicae aliquot matronae Deo votis consecratae, Massilia s, maritimo itinere, patrio solo justis de causis cedere coactae, Barcinonem t appellerunt, et a Joanne, Aragonum rege hoc nomine secundo, humaniter acceptae, Gandiamque misae sunt, aede D. Clarae sacra, quam privatae aliquot et pie mulieres habebant, illis attributa. Nec ita multo post pietatis odorem viteque severioris et continentiae longe lateque propagarunt, ut integrae virgines complures, illustri etiam genere natae, eandem vitae viam ingredi (abdicatis saeculi curis) cupientes, Christo sese sponte addixerint, caelestemque in terris vitam egerint. In hac familia aviam u Franciscus vidit, filiam x item, sorores y, consobrinas et neptes. Inde tamquam colonia ducta sunt in alias provincias, Gerundam z, Tubalim aa Lusitaniae (quam SALACIAM veterum fuisse, non nemo existimat) Valentiam item Edetanorum bb, Emporias cc, et in Ilicitanum oppidum, sive Alona est nominanda, quod hodie HALICANTUM dd indegenis est. Nondum tamen ad eam diem in Castellae regna sacrae illae virgines penetrarant. Egit ea de re Franciscus cum Juliana Angela Aragonia, duce domina Frias, simulque ad Lusitaniae principem Joannam retulit, persuasitque non aegre. Bona itaque Pontificis venia, Gandiensis monasterio egressae, amatae duae, Francisca Joannis Gandiae ducis, Maria marchionis Dianii soror. Sorores item Francisci duae ee. Pintia dehinc profecta Madriti sedem fixerunt. Monasterium Joanna princeps ff pecunia sua exaedificavit: quod nuper Margarita Austriaca, Maximiliani caesaris filia, dum in eam se familiam, spreto mundi honoribus atque deliciis, tradidit, mirifice illustravit.

ANNOTATA.

C

a In Rioia.

b Joanna, S. Francisci mater, Alphonsi, Caesar-Augustani archiepiscopi, filia fuit; Juliana vero filia Ferdinandi, alterius ejusdem Alphonsi filii.

c Caput Castellae Veteris.

d Seu Vallisoletum, civitatem in eadem Castellae Veteri episcopalem.

e Hispanis Toro in regno Legionensi.

f In regno Legionensi.

g Legionensis regni oppidum; alias Turrissyllana dictum.

h Legionensis regni oppidum est.

i Antonii soror dicta fuit Maria de Toledo, nuptaque Ludovico Christophoro Ponce de Leon, duci de Arcos: mater vero Catharina de Corduba.

k Dicta fuit Anna, Alphonsi Aragonii filia, nupta vero Joanni Alphonso de Guzman, Medinæ Sidonæ duci.

l Anno 1535. Vide num. 45 et seq. Comment. prævii.

m Vernacule Xobregas.

n Lib. 8 Confess. cap. 8.

o Lusitaniae civitas est, provinciae Transtaganæ caput.

p Anno 1540 Joannis III Lusitaniae-regis ad Paulum III legatus.

q Kal. Octobris anni 1553, quo die illius domus adita possessio est, ut addit Ribadineira lib. 2, cap. 7.

r Quod Hispaniae Tarraconensis oppidum est, Alcala de Henares Hispanis dictum.

s Episcopali in Gallia Narbonensi civitate empirioque celebri in ora maris Mediterranei.

t Civitatem Cataloniae primariam, in ora item maris Mediterranei sitam.

u Mariam Henriquez, seu Mariam Gabrielam.

x Dorotheam.

y Isabellam et Joannam a Cruce; ita Alvarus Cienfuegos lib. 1, cap. 2, § 2.

z Civitas est episcopalis in Catalonia Hispanice dicta Girona.

aa Lusitaniae oppidum, vernacule dictum Setubal.

bb Regni cognominis in Hispania primaria civitas.

cc Cataloniae oppidum in ora maris Mediterranei.

dd Regni Valentini oppidum, quod Ilicitanum perperam appellari contendit Escolanus Historiae Valentinae lib. cap. XI, numm. 8 et 9.

ee Alvarus Cienfuegos lib. 1, cap. 2, § 2 alteram Isabellam, Gandiensem abbatissam; alteram Joannam a Cruce, abbatissam Matritensem appellat: Ribadineira vero lib. 2, cap. 9 præter Clarissas a Schotto hic relatas memorat etiam sorores Mariam a Cruce, et Joannam Baptistam, aliasque, quarum nomina reticet. Verum non omnes simul Gandia egressae sunt: anno enim 1552, teste Joanne Carillo in Vita Joannae principis cap. 8, Gandia Casam-reginae adit Francisca a Jesu, (S. Francisci amita) cui designatae comites sunt Maria a Jesu, (Bernardi Sandovalii et Franciscae Enriquez, Dianii marchionum, filia) Hieronyma del Pasebre, Margareta de la Coluna, Isabella ab Incarnatione et Anna a Cruce; quibus dein aliae, etiam Gandia, accesserunt. Vallisoletum migrarunt anno 1557, ubi Francisca eodem anno obiit. Matritum denique translatae fuerunt anno 1559, quo demum Joanna a Cruce, S. Francisci soror, post Mariae a Jesu obitum, Gandia Matritum evocata, abbatissae munere fungi cepit.

ff Caroli V filia Joannis Lusitaniae principis, anno 1554, defuncti, vidua.

CAPUT VI.

Factus Hispaniæ Indiarumque Orientalium Commissarius rem Societatis egregie promovet; Carolo V rationem inita Societatis reddit, ejusque ad Catharinam, Lusitaniæ reginam, legatione fungitur.

CAP. IX
Hispaniæ In-
diarumque
Commissarius
renunciatus.

Bene rem gerere Franciscum viderat Ignatius, ut quas res cumque aggrederetur, ad felicem exitum adduceret. Universæ itaque Hispaniæ sociis præficere decrevit. Erat jam tum Lusitania singularis provincia: reliquam Hispaniarum partem doctor Araoz, Ignatii jussu, regabat. Crescente vero indies collegiorum numero, oneri ferendo parem se esse negabat. Placuit itaque Ignatio utriusque Castellæ, ut hodie vocant, Provinciam præfectum renunciare, quo levius onus Araoz haberet. Accesserant provinciæ rursus duæ, Bœtica et Aragonensis. His in universum quinquè Societatis in Hispania provinciis, et Indiarum Orientis impositus ab Ignatio Franciscus, commissaque ei generatim administrandæ Societatis cura. Ille vero onus detrectare, latere se malle, obscurum vivere sibi et Deo vacare. At Ignatius, datis ad eum litteris, imperare; Deo ita placitum. Quare, ut adhuc fecerat, dicto audiens esset, Societatem ad perfectæ vitæ rationem exemplo, consilioque vocaret: numerum augeret, quoad posset, cum delectu tamen et prudentia. Lustraret item oberitque collegia sociorum, quæ instauraret proveheretque jam coapta. Quod ab itineribus reliquum esset temporis, in regia consumeret: ibi enim commodum fore, et pietatis negocium promovere, et litteras quaquaversum mittere.

C
vix rigorem,
quem auzerat
ab Ignatio tem-
perare jubetur

95 Paruit cessitque, qua erat animi demissione, Franciscus Ignatii jussis: et vero in difficili hac administrandæ provinciæ ratione ratus, quod res erat, fore ut rationem Deo reddere creditarum sibi animarum aliquando cogeretur, licet antea in se ipse sævus esset quæsitur, tunc tamen facere omnia diligentius accuratiusque cœpit: illud interdum mente repetens, Nunc cœpi a. Jam enim legibus quasi solutus, et inspectore carens morumque custode, immoderatus in se ipse animadvertit vigiliis, jejuniis et flagris, valetudinem ut non parum labefactarit. Qua re cognita, Ignatius factum absens reprehendere, modum in omni re, in asceticis quoque exercitationibus servandum, ut superesse possimus. Sacerdotem itaque senem addidit, cujus consilio pœnitentiæ effecta regeret, valetudinisque, ne læsisse eam temere videretur, rationem haberet. Dici vix potest, quot quantaque sociis emolumenta, exterisque in Hispania tunc attulerit. Recens enim etiam tum Societas erat, et a multis oppugnabatur, ut fere fit, maxime

in ipsa origine. A se primum initium ducere constituit, et rogare in primis Deum, ut qui humeris onus imposuisset, idem etiam vires, ferendo oneri pares, sufficeret. Collegia partim inchoata provexit, ad tectumque perduxit; partim etiam inchoavit, quæ majus post incrementum sumpserunt.

A. P. REBADI-
NEIRA.

96 Duorum de multis collegiis ad posteritatis memoriam illustrium, referre libet, Placentini et Hispalensis originem. Placentiæ *b* episcopus Guterius Carvajalius, fama adductus cum Francisci, tum sociorum Laynis et Salmeronis quibus in Tridentina synodo fuerat usus; litteras ad eum dandas curavit, rogans socios aliquot mitteret, quos in curarum commissi sibi gregis partem vocaret: idque cumulatus beneficium, si se illis adjungeret, futurum. Franciscus nihil prolatandum ratus, mox sociis aliquot adhibitis, in viam se dedit: tam humaniter ab episcopo acceptus, ut a parente majora proficisci non possent. Domi sociis usus per familiariter, famam re ipsa, quod contra solet, superari comperit. Erat tum Guterius animi impetu insolentior, et aulicis in vulgus moribus plus æquo deditus, quam sacerdotis, nedum episcopi officio, dignum videretur. Nec fugit ea res Franciscum. Orare igitur Deum assidue, sociisque idem negocium dare, mensem ut integrum, episcopi salutem Deo precibus, jejuniis, ceterisque exercitationibus commendarent. Viderat Vir prudens, magnum esse in principum virorum exemplis ad vitam moresque civium moderandos momentum. Tandem intensiore cura, atque diutius Deum precatus, conclavi egressus oculis incensis, ut flammam emicare crederes, obvisi forte patribus hilari voce, « Bono », inquit, « esse animo jubeo: gratiæque Deo agendæ, qui preces nostras audit, et episcopum « bene de nobis meritum miseratus aspexit. »

CAP. X
Carvajalium
episcopus, Pla-
centini collegii
conditor,
Francisci pre-
cibus

97 Nec diu factum est, cum se ipse Carvajalius collegit. Orationi intentus et lacrymis antea vitæ memoriam repetens ultimam, totius vitæ crimina rite confessus expiavit. Edixit statim præconis voce, omnibus a se satisfactum velle. Si quem forte sciens, prudens læsisset, sua, vel ministrorum opera; si fraudasset, audacter res repetitum veniret. Judices adhuc constituit, et arbitros, Joannem Ayoram, qui ejus tum vices gerebat, et Ovetensis ecclesiæ e post episcopus fuit: socios item duos theologiæ alterum, alterum juris Pontificii bene peritum. Hi lites componerent, et jus suum cuique ex æquo, et bono tribuerent. Familiam quoque domi ad frugem, parsimoniamque traduxit, servorum et aulicorum grege misso facto, sex contentus sacerdotibus, morum honestate singulari: quos et mense, summa temperantia instructæ, adhibuit. Lectusque quotidie ab anagnoste sacra scripturæ liber, quo animus potissimum reficeretur. Cum canonicis ecclesiæ in gratiam rediit: remissisque sponte injuriis, positæ similitates et odia. Diocesim integram lustrandam piis maxime viris mandavit, qui non rudes duntaxat docerent, sed pascere etiam inopes, magna vi pecuniarum distributa. Domi suæ trecentis interdum et mille egenis quotidie victum suppeditavit, præsensque aderat mensæ: doctrinæ item Christianæ præceptis a catechista socio traditis. Vitæ hæc in melius mutatio et admirationem attulit omnibus, et exemplum.

mores emendat

F

plum.

A. P. RIBADI-
NEIRA.

Condi colle-
gium

d

plum ceteris præbuit. Francisci id omne preci-
bus acceptum referendum.

98 Hispali dæmon clam ea tempestate zi-
zania serere cœperat : cui malo in tempore pro-
visum est vigilantia censorum fidei : et ut in
partem juvaret Franciscus, eo, tanquam in col-
oniam, socios mittere decrevit. Igitur Joannem
Suarez, qui Salmantica sociorum collegium re-
gebat, nondum tamen a diuturno morbo satis
confirmatum, Hispalim allegat. Domum humi-
lem atque augustam quærere jubet, quæ duo-
decim socios caperet : se propediem eodem ven-
tutum collegio instruendo promittit. Paruit Cal-
endis ciciter Novembris e Hispalim delatus,
comitante Joanne Guterio. Hic archiepiscopi vi-
ces Ceruantes Salazarius, qui post Cardinalis
creatus, et archiepiscopus Taraconensis, nostros
fovit, collegiumque exædificavit. Huic se sup-
plice libello Suarez obtulit, concionandi pote-
statem, sacrificandique postulans. Pontificis de
Societatis instituto diplomata profert : ei facile
se suaque probavit. His rebus peractis, pace
tanti viri, gnaviter agere, partim de rebus di-
vinis publice disserendo, partim confitentibus
aures dando, ut a lento morbo sic recrearetur,
quasi hanc illi valetudinis confirmandæ viam
Deus ostendisset. Ferdinandus Pontius Leonius,
vir nobilis, captus hominis pietate, aedes illi
amplas laxasque incolendas tribuit.

Hispalense cu-
rat, suosque

99 Evocatur itaque Franciscus : qui una cum
Michaële Torres, Bartholomæo Bustamantio et
Paulo Hernandez palatium ut vidit, non humi-
les casas quesitas fuisse (ut erat paupertatis
amantissimus) Joannem Suarez, modeste tamen,
objurgat; superbam nimis pauperum sedem vi-
deri, paupertatem vero maximum esse religio-
nis præsidium. Mansit tamen, temporis angus-
tiis coactus, quod Natalitia Christi agerentur.
Post non diu in aedes humiles migravit, quæ ve-
tustate jam rimas, vitiumque agerent, ut et plu-
ente caelo guttæ cubiculum aspergerent, stilla-
retque undique domus. Ingenti inedia primo
affecti, quod in vulgus adhuc ignoti socii late-
rent. Accidit, ut nec cibum domi, neque æs pe-
cuniamve haberent, venissentque de via socii
non pauci; hora vero meridiei ad prandium
invitaret. Suarez, quod res erat, ad Franciscum
retulit, nihil esse, quod apponeretur : dandumne
igitur signum, quo in triclinium omnes conve-
nirent. Ille paululum, quasi Deum precaturus,
se collegit; mox vultu ad hilaritatem compo-
sito : " Dare signum prandii licet, quando mul-
tum jam est diei : Deo fidei; illi curæ sumus.
Ecce tibi ad portam duo, cum sportis panis,
ciborumque, ut ad pauperes foris pascendos re-
dundarit. Isabella Galindii, matrona illustris,
commeatum illum dono miserat. Franciscus
precibus a Deo impetrarat, et socios allocutus :
" Discite ", ait, " filii, Deo fidere : cujus si glo-
riam quærimus, animis corporibusque nihil
defuturum scitote. "

divina fidere
Providentia
docet,

100 Nec Hispali solum, sed alibi semel atque
iterum idem accidit; Pintia nimirum et Septi-
manæ: ubi nec opinantibus similiter allatus
est cibus, sed ab iis hominibus, qui dicere nol-
lent, quis mortalium mitteret; ut Dei providen-
tia res geri videretur. Et hæc quidem Societatis
in Bætica initia, parva illa quidem et infirma
in tanta rerum omnium inopia, sed quæ nimium
quantum post creverunt : ut jam collegium
sociorum, domumque Professorum, dives ea
respub. magno suorum civium emolumento

alat; quod non litteris tantum, sed et morum D
pietate juvenus imbuatur.

101 Dum Placentiæ versatur, loci opportuni-
tas suadere videbatur, ut cæsarem, qui propius
aberat, inviseret, rationemque suscepti consilii
præsens redderet. Dederat enim res inopinata
sermonem multis, qui secus ac par erat, inter-
pretarentur. Cæsar vero, pius princeps, cum
bellis externis implicitus antea fuisset, Socie-
tatem, ut recens ortam, vix agnorat. Secesserat
hic, fessa jam ætate, in sodalium Hieronymia-
norum cœnobium Justi cognomento, Placenti-
no in agro Hispaniæ amœnissimo : ut, quod
reliquum esset vitæ spacium, Deo transcriberet.
Rarum in primis, et nostro sæculo inauditum
exemplum in imperatore summo visum. Qui
enim tantos de hostibus fidei, religionisque
majorum, Turcis atque hæreticis, triumphos
egisset, imperio orbis pæne terrarum cessit :
quo se commodius Christo consecraret, antea-
tæque vitæ errata dignis pœnitentiæ fructibus
expiaret.

102 Igitur Franciscus gratulari coram cæsari,
suique facti rationem reddere pretium
operæ existimavit. Litteris etiam Joannæ cæsari-
s filia, et alteris, Ferdinandi Alvari Toleti,
Oropese comitis, sæpenumero cognorat, in se-
cessione illa cæsarem, quid Francisco fieret,
quærere solitum. Bustamantio itaque sacerdote
itineris comite adhibito, ad cæsarem pergit. Læ-
tus ejus adventu Carolus, apud se domi accipi
jubet humaniter a Ludovico Quixada : cubicu-
lumque apparatus. Facta salutandi potestate,
genibus Franciscus accidit. Surgere et sedere
cæsar, confestim jubet; at ille oblectando du-
ravit. " Liceat, quæso, anguste cæsar, bona cum
" venia tua, supplicii mihi genibusque nixo ho-
" dierno die paucis apud te agere. Multis me
" tibi nominibus obstrictum agnosco, et præ me
" fero non invitus, ut eliens devotus Majestatis
" tuæ. Quæ me causa impulit, ut in præsens
" tibi mutata vitæ rationem reddendam puta-
" rim. Diversos enim ea de re in vulgus sparsos
" rumores inaudivi. Cum in contubernio tuo
" hærerem, multis criminibus obnoxius, deli-
" qui, fateor, non raro, ceterisque offendiculo fui.

103 " Visum tandem est Deo, animorum pa-
" renti benignissimo, nullo meo merito, me ad
" se trahere, eamque mentem injicere, ut
" sæculi curis nuncium remitterem, et in reli-
" giosorum hominum Societatis Jesu familiam
" me darem. In quam potissimum familiam
" (cum animus ad D. Francisci institutum magis
" propenderet) " rapi me et trahi indes sensi, dum
" precezioni ad Deum fusæ insisterem. Idem ut
" facerem, alii, qui et intimos animi mei re-
" cessus penitus norant, re eidem Deo oblata,
" auctores mihi exstiterunt. Hic et aditum ho-
" noribus obstrui acceperam, quibus jam me
" sponte abdicaræ. Nuperam esse sciebam : et
" vero quemadmodum si quis recenti regis po-
" mario stirpem inserendam afferat, gratius haud
" dubie munus esset, quam si in hortos pridem
" arboribus consitos traduceret; sic in piorum
" hominum familiis, summi Regis Dei virida-
" riis, usu venire existimo. Actionem iidem
" contemplationi conjungunt : a quo vitæ insti-
" tuto nunquam abhorui, et perfectissimum
" esse sapientes viri judicarunt. Certe ex animi
" mei sententia confirmare possum, ad hanc me
" diem jucunde in Societate, et summa animi
" tranquillitate vixisse. "

cap. xi.
Carolo V.

initia a se So-
cietatis
E

rationem red-
dens,
F

A 104 Ad hæc cæsar : " Mirabar sane , cum
" Roma Augustam Vindelicorum ad me ea de
" re putares referendum, quidnam accidisset,
" cur mutata velificatione, quasi conditionis tuæ
" pertasus, vitæ cursum retro agere induxis-
" ses. Tum vero maxime admirabar, quod in
" novam illam familiam Societatis te contulis-
" ses : de qua secus, quam vellem, sentire et
" loqui plerosque video. Scilicet, deerant tot
" tantæque veteres piæque familiæ antiquitate
" ipsa, usuque probatæ. " Hic modeste Fran-
" ciscus : " Si novas religiones, magne cæsar, hoc
" nomine contempnimus, quia nuper natæ ;
" omnium eadem conditio est, quod originem
" semel sumpserint, temporisque diuturnitate
" creverint : et hæc ipsa sodalitas tempore ipso
" veterascet. Immo, si vere existimare volumus
" quo ab origine res propius abest, eo melius
" verum cernit et accuratior est. Et motus initio
" semper incitator est et vehementior. Simili-
" ter ad fontium capita limpidiior aqua purior
" que bibitur. Christi Evangelium, lexque gra-
" tiæ præstantiores viros, sanctiores doctiores-
" que extulit, quo principio viciniore fuerunt.

B " De probatione vero, summi Pontificis autho-
" ritate atque auspiciis Societatem confirmatam
" videmus. Amulos reperisse, et adversarios,
" non inficior. Hoc enim rebus omnibus, præ-
" sertim recens natis, proprium perpetuumque
" accidit. Sed ii fere nos oppugnant, qui aut so-
" cios vivendique modum ignorant; aut animi
" perturbationibus, odii et invidiæ ducuntur.
" Equidem, si quid in sociis non probassem, pe-
" dem non intulissem; aut si intulissem, re
" comperta, statim retulissem.

C 105 Mox interpellat cæsar : " Sed illud quo-
" modo refelles, adolescentes hujus familiæ esse
" omnes; senem, quem canities commendat, at-
" que prudentia, neminem? " Hic Franciscus :
" Si mater juvenili ætate est, non senili, quid,
" quæso, mirum, si et liberi ejus juniores sint?
" Et si propius inspicias, cani non pauci nobis
" se addicunt. Equidem sextum jam et quadra-
" gesimum ætatis annum ago, hique meus,
" ne longius abeam, itineris comes " (Busta-
" mantium significans) " sexagenarius pæne So-
" cietati nomen dedit, tirociniumque ponere vir

C " doctrina et modestia singulari, minime de-
" trectavit. " Cæsar introire jubet, et agnitum
" sibi olim memoria repetebat : quod olim Nea-
" polim missus a Joanne Tavera, Toletanorum
" archiepiscopo, secum de rebus arduis egisset.
" Triduum cum cæsar versato, jamque itineri
" accincto, ducentos aureos eleëmodynæ vice dan-
" dos Carolus curavit : modicum id esse testatus,
" sed se jam bonis exutum privatam personam
" sustinere. Cujus si status conditionisque respec-
" tum haberet, numquam alias majus a se bene-
" ficium accepisse, agnosceret f.

106 Pintiam revertit Franciscus, ubi domus
" ad tectum perducebatur, crescebatque indies
" sociorum numerus. Ille vero et in sede nostra
" aliisque templis frequenter concionabatur. Hic
" cum plerique ad eum aulicæ confluerent, ut
" suis potius rebus, quam animorum salutem con-
" sulerent, dicere solitum accepimus : " Quam
" pauci mortales ex urbe Hierusalem huc com-
" meant : plerique omnes ex Ægypto veniunt,
" ut nostra opera ditiores potius, quam melio-
" res fiant. " Respiciebat ad Antonii abbatis dic-
" tum divinitus, de quo Palladius g memoriam
" Octobris Tomus V.

prodidit, e Macario rogare consuevisse, cum
" absentem se quævisissent : ex Ægyptone, an
" Hierosolymis advenissent. Hos Christi gloriam,
" illos sua tantum commoda sectari significans.
" Egre itaque adduci Franciscus potuit, ut sui
" omnibus potestatem sine delectu faceret : ne, si
" hanc fenestram patefaceret, divinis rebus ope-
" ram dare non posset. Commodum jam Septi-
" mancenses Societati domum obtulerant h, quam
" eo avidius Franciscus arripuit, quo secedere
" aliquo libentius cupiebat, et a negociorum flu-
" ctibus, tanquam in portum se recipere. E Sal-
" manticensi et Complutensi academiis, magna
" spei adolescentes, nomen ut Societati darent,
" confluebant : verum, quo reciperentur, locus
" deerat. Ratus igitur Franciscus, quem jam so-
" litudini et orationi idoneum sibi locum compe-
" rerat, eundem etiam tirocinibus ad pietatem in-
" formandis aptum esse, augere domum, membris
" additis, constituit.

107 Observat enim longo rerum usu, quod
" idem epistola ad socios data testatur, permagni
" Societatis interesse, omniumque adeo religio-
" num primum tirocinium feliciter poni, et tan-
" quam fundamentum jaci. Ut enim bonus tiro,
" bonus tandem miles evadit : sic et in ascetico vi-
" tæ instituto, qui se ipse perturbationesque ani-
" mi vicerit initio, reliquum vitæ curriculum felici-
" ter decursurum. Domum igitur humilem, qua-
" lem Ognati ædificandum curarat, instituit :
" laborans ipse, materiam, calcem et cæmenta
" ferens. Multos hic non adolescentes modo, sed
" et viros genere et litteris claros Societati adscri-
" psit. His magistrum morum et pietatis Busta-
" mantium, ætate jam et prudentia gravem, præ-
" fecit. Libentissime vero cæteris aggregabat,
" qui grandiores natu et integra ætate Societati
" se addicerent : idque multis de causis. Primum
" quia judicio maturo, diu multumque delibera-
" ntes, eam vitæ rationem amplexantur ; eademque
" constantia ad extremum usque spiritum reti-
" nent. Deinde, quod juniores magnis sumptibus
" multisque annis educari, incerto etiam eventu,
" debeant : viros vero, decurso jam studiorum spa-
" cio, statim Societati utilem navare operam vi-
" deas, cum docendo, tum concionando ; tales mo-
" do sint, qui parvulorum simplicitatem, ut jubet
" Christus, cum morum prudentia conjunxerint.

F 108 His Franciscus facem exemplo præfere-
" bat viamque monstrabat hortando, urgendo,
" consolando et revocando, cum freno alii, alii
" calcaribus indigerent. Per compita publica, præ-
" eunte canentium puerorum choro, catechistæ
" officio fungebatur. De superiore item loco Dei
" verbum explanabat. Erat tum forte in tirocinio,
" qui a lancium sordibus abstergendis abhorreret,
" invitatusque hoc onus, cetera libenter, suscipe-
" ret : quem ut inutilem metum exueret, specta-
" tante illo, Franciscus aquam sordibus inquinata,
" qua tum orbes laverat, avidius hausit. Adolescens,
" rei spectaculo fractus, ad pedes ei accidit, veniamque
" postulavit. Collegium Septimacense aliquando
" Pintia ingressus, recta in culinam tendit : coquum
" ignotus rogat, numquid jubeat : hodie se illi
" operam daturum. At ignarus ille, quid nosset,
" rogat. " Nihil, " ait Franciscus. " Quæ tamen
" rectius præstare et in " quo minus aberrare soleo,
" hæc sunt : pavimentum verrere, ollas abstergere. " " Lava
" igitur, " ait coquus, " ollas illas fictiles, fuli-
" gine obsitas. " Ille vero : " Et libenter ; diu-
" que

A. P. RIBADI-
NEIRA.

erigi tiroci-
nium curat.

E

in quo tiroci-
nibus,

simul eam

egregie tuetur.

CAP. XII
Vallisoletæ ad
populum dicit,
ac Septimacense

A. P. RIBADI-
NEIRA.

exemplo praxi.

que ibi hæsit, dum a comite ad res graves ob-
eundas avocaretur.

109 Pintia quoque serius aliquando egressus,
moraque in itinere injecta, Septimancam in-
tempesta nocte, altero inde lapide dissitam, ac-
cessit. Fores collegii pulsat. Multa tum cælo nix
decidebat: frustra tamen ad alteram noctis vi-
giliam, captis arctissimo somno sociis, expectat
dum fores paterent: domus enim longius a por-
ta abscesserat. Tandem aliquando intronissus,
tantum abest, ut moleste moram cælique in-
temperiem tulerit, ut magnum et inde fructum
pietatis reportarit. "Credo equidem", aiebat,
"ut princeps, fera stimulis, et arundine in are-
na, et venatione agitata, summam capit vo-
luptatem; sic Deum, me, feris ipsis nihilo
meliozem, molliibus dum petit nivium globis,
hodie delectatum: qui tamen non me læde-
rent, sed urgerent atque impellerent. Sic enim
Vates ait: Qui dat nivem sicut lanam; ne-
bulam sicut cinerem spargit i." Nobilis item
adolescens hic sociis recens adscriptus erat;
asceticis tamen exercitationibus paupertateque
illa domestica adeo non capiebatur, ut facti pœ-
nitens, a suscepto vite instituto resileret. Cum
nihil Francisci alloquia ad constantiam servan-
dam valerent, sociis vaticinans ait: "Sinite ab-
ire: nondum enim maturuit. Revertetur, mihi
credite, et hanc ipsam iudicii imbecillitatem
post re ipsa corriget." Nec vanus augur Fran-
ciscus fuit. Post enim idem ecclesiastica digni-
tate sponte se abdicans, in Societatem iterum
revertit, vixitque ad extremum usque diem pie
constanterque, ut ceteris omnibus exemplum
esset singulare.

CAP. XIII.
Missus a Ca-
rolo ad Catha-
rinam, Joannis
III, Lusitanie
regis, viduam,

110 Decesserat per idem fere tempus anno
ejus sæculi LVII. A. D. III. Idus Junias Lusita-
niæ rex Joannes III, princeps pacis, bellique ar-
tibus clarus, pietate vero in Deum religioneque
clarissimus. Societatem maxime fovit, primus-
que socios ad se in regnum traduxit; domos
regia liberalitate attribuit, collegiaque a funda-
mentis exstruxit. Primus idem in Orientis In-
diam socios misit; qui gentibus illis barbaris,
densa caligine dissipata, Euangelicæ veritatis
lucem importarent. Luctuosa ea mors, cum
Christiano orbi universo, tum Societati fuit:

C quæ et parentem amisisse simul et patronum
videbatur. Franciscus Catharinam, regis con-
jugem, communi Societatis nomine, pia epistola,
consolatur: esse quidem reges instar procerum,
fulcorumque Ecclesiæ Dei; sed e militante
Hierusalem in triumphantem, cum placitum
fuerit, transferri. Præclare cum illo agi, qui ter-
renum hoc regnum cum caelesti permutsasset,
feliciter: hortari itaque, ut regni gubernacula
non detrectet, dum Sebastianus nepos imperio
adlescat.

gemino mortis
periculo defun-
gitur,
quam

111 Nec diu post, in Lusitaniâ ipse subse-
cutus, cæsaris jussu cum eadem et cum dynas-
tis magnis de rebus egit. Eboram nondum
adierat, cum ardentissima febris, quæ* mox
morbi violentia in delirium pestiferum vertit,
ad desperationem medicorum laboravit. Indictæ
preces supplicationesque jussu principis Cardi-
nalis Eborensis k. Jacenti jam in collegio socio-
rum, deplorato ac pæne deposito lacrymantes
aderant medicus regius l et socii, quibus nec
opinatio Franciscus: "Cur", inquit, "lacrymas
frustra funditis? An illæ morti me eripient,
si Deo visum, in patriam ab hoc me vitæ exsi-
lio revocare? Sed nondum marturuit hic fru-

ctus, ut summi regis mensis apponatur. Gran-
dis adhuc nobis restat via: immo intra qua-
triduum vivus valensque Olyssiponem per-
gam. Inopinatum illud præterque fidem vi-
sum, et, si naturæ leges consuleres, fieri non
posse. Postridie tamen ejus diei, hausto salubri
pharmaco, purgata alvus est, et vis morbi re-
misit, habuitque melius. Tertius jam dies illu-
xerat, cum a Catharina regina missi domestici
aderant: quibuscum postridie itineri se Olyssi-
ponensi commisit. Verum ne hic quidem peri-
culi omnino expers fuit. Tagum enim flumen
trajiciente, ea subito exorta tempestas est, ut
propius factum sit nihil, quam ut aquis merge-
retur; cum et alia navigia non pauca procella
illa perierint. Regina adventu nunciato, Xobri-
gam, regiam in villam flumini vicinam, ame-
nitate aërisque salubritate claram, deferri jubet:
omnique regio apparatu accipiendum curat.
Hic dies aliquot moratus, ad D. Rochi Societatis
domum Professorum Olyssiponem maturare se
ostendit.

112 Colligere itaque farcinas jubet. Regii mi-
nistri rati, quod res erat, eo festinare, quod re-
gium illum luxum fugeret, et sociorum ino-
piam longe illi apparatus anteponeret, hortari
valetudinis habita ratione, ne intempestive in
viam se daret. At nihil ille remisit agere, et
instare; noctem ibi transacturum se negat. In-
commodum haud dubie cum sociis Franciscus
accepisset, ni providentiâ quadam effugisset.
Eadem enim ipsa nocte ventorum procella, ab
extremis usque Indiæ finibus vehementius spi-
rans, pestilentem morbum invexit, multique
iis anni horis ubique gentium consumpti. Non
dissimile divinæ providentiæ exemplum appo-
nam. Occurrit ei olim in itinere Suerus Vega,
Joannis Vegæ Hispaniæ præsidis filius, in idem-
que hospitium diverterant: cumque frigus igne
depulisset, cessavit, ut solet, Deum oraturus
Franciscus. Vega locum retinuit. Post non diu
cubiculo raptim noster egressus: "Fugiamus",
inquit, "periculum præsto est". Dicitum ac fa-
ctum: vix domo digressis, tectum decidit,
omnes oppressurum, ni cavisset Franciscus. Pii
nimirum in tutela Dei sunt. A morbo recreatus
confirmatusque Lusitaniam reginam et Sebastia-
num nepotem salutatur: regni item dynastas, le-
gationemque exponit.

divinamque
in se providen-
tiam experi-
tur.

ANNOTATA.

- a Psalm. 76, §. XI.
b Hispaniæ civitas est in Extremadura re-
gni Legionensis provincia.
c In regno Legionensi.
d Quæ Hispaniæ Bælicæ caput et archiëpi-
scopalis civitas est, incolis Sevilla.
e Anni 1554.
f Simile donum cæsar alias etiam obtulisse
Francisco videtur. Vide Comment. præv. num.
217: item num. 201 et seqq., ubi de cæsaris et
Francisci colloquio plura reperies.
g Historiæ Lausiæ cap. 26.
h Anno 1554: est autem Septimanca (Si-
manca) regni Legionensis oppidum, sea pas-
sum millibus Vallisoletto distans. Plura vide
num. 187 Comment. prævii.
i Psalm. 147, §. 16.
k Henrici, de quo num. 89 Comment. præv.
l Barbosa nomine.

CAPUT

A

CAPUT VII.

Carolus V oratione funebri laudat; missiones aliquot instituit; alterum in Lusitaniam et Romam iter suscipit; bis Vicarius Societatis constituitur.

CAP. XIV.
Carolus oratione

Domum revertit caesari gestae rei rationem reddit; de animi salute et asceticis frequens sermo. Carolus enim ad mortem tum se comparabat, optabatque vehementer, rationes antea vitae gestique imperii Deo summo animorum Judici probare. Franciscus misericordiae Dei atque clementiae commemoratione languentem erigebat. Nec fefellit de morte vicina augurium. Vix enim cœnobio digressus Pintiam attingit, cum tristicis nuntiis allatus, caesarem obiisse A. D. XI. Kal. Octob. anno Salutis M. D. LVIII. Tabulis exequendae voluntatis ultimae, quam ratam haberi vellet, Franciscum nominat. Permolestum vero id ei accidit, quod animam agenti Carolo praesto non fuisset, ut patrono optime de se merito postremum hoc officium praestaret, oculosque morienti clauderet.

funebris laudat,

114 Post tamen rogatus non detrectavit funebri illum laudatione praedicare Pintiae, in aulicorum frequenti corona: adhibitis regii Prophetae verbis: „Ecce, elongavi fugiens et mansi in solitudine a. „ Factum praedicans heroe dignum; qui cum de hostibus toties triumphasset, tandem se ipse vicisset. Nuncio enim rebus humanis, imperio et regnis remisso, secessisse, privatumque egisse. Coronas, sceptrum, fasces ad Christi crucifixi pedes sponte posuisse; quo rationem gesti imperii, mortem longe ante praesagiens, commodius redderet Imperatori summo, cum bona aeternae felicitatis spe. Illud in ceteris memorabile et ad posterum transmittendum; Carolus ab uno et vicesimo aetatis anno nullum diem abire passum, quo non horam orationi meditationique tribueret, negotiisque demeret. De morte demum, quae ad aeternam vitam janua est, sermonem Franciscus clausit extremum.

CAP. XV.
heresis calumnia

115 Per idem tempus Pintiam occulte invaserat depravatarum in religione opinionum lues: idque malum, quo occultius, eo periculosius, parvis, ut fit. igniculis ortum, provinciam Hispaniae inflammasset; nisi ad commune incendium restinguendum mature, atque alacriter Philippus, rex vere Catholicus, et quassatores fidei advolasset. Mali origo haec fere memoratur. Dum caesarem augustum flos Hispanicae nobilitatis in Germaniam ceterasque hac labe infectas regiones sequeretur, usu, commercioque et disputationibus (quae damni plus, quam commodi adferre solent) contaminati nonnulli venenum haereticae pravitate imbiberant, edocti ab iis, qui a fide majorum, ut tranfugae, desciscerent, in alia omnia blasphemiae, impietatis et atheismi abierunt. Conventicula itaque nocturna et conciliabula clandestina cogere

(quod fere seditionum initium) libellos impios et famosos in vulgus spargere ausi; et jam virgines Deo dicatas tabes illa occuparat.

A. P. Ribadineira.

116 In his ipsis conjuratis nonnulli socios, ut conscios, falso nominarant, in eandem causam involvere tentantes. At illi innocentia freti, recti se conscientia sustentabant; calumniarumque tempus, et ejus filia veritas, diluit. Ferdinandus Valdesius, Hispalensis archiepiscopus, idemque censorum fidei princeps, ceteris iudicibus negocium dedit, ut socios in templis vicisque a calumnia liberarent, et honorifica praedicatione in itegrum restituerent. Hispali quoque in Baetica, in socios incurrere, calumniisque petere factiosi ausi: et, quod mireris, ii ipsi, quorum intererat, omni ope pro veritate niti. Honori tamen nostro (ea nimirum vis est in omnem partem veritatis) consuluerunt boni; nosque pro concione innocentes et integros publice praedicaerunt, ipsi etiam Dominicanae familiae sodales. Nihil est tempestatibus adversisque fractus Francisci animus, quin et fortius, palmae instar, nitebatur *b*.

sociis affectu depellitur;

117 Christophorus Rogius Sandovalius, qui post ex episcopo Ovetensi *c* et Pacensi *d* Hispalensis archiepiscopus decessit, Franciscum amanter monuit, Asturum montiumque incolis circa Ovetum habitantibus, non solum victum in summa temporum difficultate, ex continentianorum aliquot sterilitate deesse; sed quod rei caput est, etiam doctrinae Christianae praecipuae et caelestis Panis frequentiore usum. Asturum enim ager, licet optimorum ferax equorum est, ingeniorum non item, in agrestibus praesertim hominibus. Adeo verum illud: „ Non omnia uno solo caeloque nasci. „ Nec mora, Franciscus ad Joannam, clarissimam Hispaniae principem, quae, absente in Belgio rege Philippo, imperabat, Ovetensis agri inopiam animis corporibusque sustentandis retulit: opem implorat: se in partem laborum venturum missurumque socios, qui rudimenta doceant et sacra procurant: sed quando in tanta rerum omnium indigentia, ut anni tempus erat, inanis venter auribus careret, rogat, Asturum inopiam sublevare vellet. Sic enim fore sperabat, ut fructus non poenitentium animorum colligeretur. Vetus enim fructuosumque Societatis est institutum, in paganorum agros excurrere, et quasi legationem Dei docendo concionandoque obire. Princeps illa, ut ad omnia pietatis officia propendebat, Asturum inopiae sublevandae quatuor aureorum millia ex aërio publico numeranda curavit. Haec ut pauperibus viritim distribuerent, duo socii profecti, Petrus Saavedrius et Carvajalius, agrumque per se sterilem, divini verbi semine ita coluerunt, ut tum primum nati videntesque, qui caeci ad eam diem fuissent, sibi viderentur.

CAP. XVI.
in Asturias
c d

E

F

118 Missi item a Francisco socii extra Hispaniam in Mauritaniae Caesariensis urbem, hodie Oranum *e*, quam olim Icausium alii, alii Madaurum, L. Appuleii patriam, existimant *f*. Quae urbs in Africa ora sita, Francisci olim Ximenii Cardinalis, et Toletanorum archiepiscopi opibus auspiciisque capta *g*, praesidiis nunc Catholici regis tenetur, adversus Maurorum incursiones. Exercitus ex Hispania navibus eo deportabatur, ad gentes illas, Christiani nominis acerrimos hostes, debellandas, anno, opinor, M. D. LVIII. Igitur missi a Francisco e nostris, Petri duo, alter Martinez, qui post martyr obiit

et Africam missionem instituit:

e

f

g

A. P. Ribadi-
NEIRA.

h

obiit in Florida, insularum insidiis. Alter vero Petrus, cognomento Domenichus. Eductis in hostem copiis, Mostaganum *h* oppugnaturis, jussit belli dux, in urbe socii manerent, ægrotis quadringentis militibus, qui in nosocomio decubebant, operam navarent. Hi tametsi militibus animum in prælio addendo præsto esse mallent, dicto audientes fuerunt, et visum magno illi Imperatori Deo, ut ad majora reservarentur. Cæso enim ad interuersionem exercitu, captisque, qui cladi superferant, periculum nostri evitarunt. Post in Hispaniam reversi, mortuorum se in numerum relatos, sacris etiam rite peractis, compererunt.

CAP. XVII.
alterum

419 Semel iterumque Lusitaniam ingresso, sed negociorum duntaxat gratia, sociorum collegia lustrare, solatiumque otiose adferre, integrum non fuerat. Commodum jam per ea ipsa tempora Henricus, Lusitaniæ princeps, Cardinalis (qui et Sebastiano in Africana expeditione cæso *i*, regnum tenuit) Eboræ collegium academiamque ære suo Societatis fidei commiserat; petieratque per litteras a Francisco, ut mitterentur doctores sacrarum litterarum duo; utque se his adjungere ne gravaretur. Valetudinis etiam interesse medici affirmabant, animum a curis, quibus Pintia obruebatur, avocare et peregrinando relaxare. Præmissis igitur sociis duobus, Petro Paulo Ferrario et Ferdinando Perez, qui Theologiam docerent, in Lusitaniam se contulit; ut principem bene de Ecclesia Societateque meritum, cum officii causa salutaret, tum gratias etiam sociorum nomine ageret. Acceptus hic omni officiorum et caritatis genere; pari comitate, qua eum olim Joannes III rex, ejusque frater Ludovicus complexi fuerant. Concionabatur Dominicis fere diebus, vernis quadraginta dierum jejuniis, in ade sacra, audiente cupidissime Henrico Cardinali. Hic, cum de via fessum orationibus ad populum habendis onerandum quidam negarent, instabat Cardinalis: „Nec postulo“, inquit, „disserte concionetur: abunde erit populo, mihi que, vel suggestum concendisse eum, qui omnibus sese „bonis sponte, Christi propter amorem, abdicavit.“

in Lusitaniam

120 Iterea Henricum cupido inaccesserat et Francisca invisendi, et academiæ lustrandæ, quando absentem integrum nunquam fuisset. Ductus itaque a nobilitatis flore, omnibusque academiæ ordinibus, et sociis collegium ingreditur. Franciscus pro foribus præstolabatur. „Jure“, inquit, „optimo, princeps amplissime, „omnes te omnium ætatum ordines, doctique homines honoris gratia, ut scientiæ parentem, „deducunt: hic quoque, licet indoctus cæsus“ (se nimirum et cœsum significabat) „tuus est tibi bique devotus.“ Adduci tum nullo modo potuit, pugnante licet, diuque urgente Henrico, ut caput tegetet: obfirmato enim animo honorem illi deberi serio affirmabat. Accessit eo ipso tempore et Birgantinus dux *k* e Villavitiosa *l* oppido, Henricum, Lusitaniæ principem, eademque opera Franciscum salutaturus. Post Franciscus et collegium Bracarensem *m* lustravit, nuper ædificari cœptum sumptu Bartholomæi, Martyrum cognomento, e familia divi Dominici, archiepiscopi: qui singularem cum doctrina pietatem ita conjunxerat, ut ultra re præstaret, incertum esset. Sociorum hic opera in commisso sibi grege uti velle præ se ferebat; quod re etiam præstitit. Post, ut erat summa

vite innocentia et sanctitate, sponte abdicato D episcopi officio, cellæ cœnobii se iterum suisque reddidit. Scripsit re penitus explorata, Chrysostomi, et Gregorii Pontificis exemplo, De Cura Pastorum, volumen egregium.

121 Colligere sese et ipse Franciscus, ad orationemque, ut solet, et solitudinem festinabat. CAP. XVII.
iter
Profectus itaque in Gallaciæ fines, ut a publicis negociis, quæ nimis occupatum habebant, se abduceret: Portum venit, quæ urbs hodie nomen retinet, qua portus est oppidi Calis: indeque adeo, ut Hispaniarum Rerum scriptores tradunt *n*, toti provinciæ nomen inditum. Ea mille circiter et quingentis passibus Durio flumine, ubi in Oceanum influit, imminet, loci ingenio et situ saluberrima. Hic olim Franciscus Strada commoratus, assiduis concionibus, ut erat in dicendo acer et vehemens, magnos antea fructus retulerat. Delatus et Franciscus noster Kal. circiter Sextil. anni m. d. lx rectaque in xenodochium Rochi Amatoris pertendit. Vix jam ad pedes desilierat, cum Rodericus Pineus episcopus Portuensis salutatum accessit. Cives item admirabundi, cognito quis olim Franciscus fuisset, atque ob commissam illi totius in Hispania Societatis provinciæ et modestiæ nomine observabant. Postularunt socios, eo mitteret, qui eum agrum divini verbi semine excolerent.

122 Annuis Franciscus impetravitque, bona cum episcopi venia, sedem socii et sacellum. CAP. XIX.
suscipit
Re item juvit Henricus Govianus, vir nobilis, ex eorum numero, quos Strada antea Christo lucrificerat; mutata in melius vita, qua virtutis odorem cæteris afflabat civibus. Pauperes alere, ministrare etiam ipse in nosocomiis assueverat: Deo et Societati tres filios obtulit, domumque attribuit. Grassante in urbe Portuensi lue, pauperum curam incautus gerens, occubuit. Non fugit Catharinam, Lusitaniæ reginam, Francisca adventus, cui per idem tempus peramanter scripsit, lætari se, quod eam urbem de via attingisset; civesque et episcopum cum senatu optasse, socios mitti collegiumque excitari. Idem sibi pridem votum fuisse, ratumque esse velle *o*. Tale portuensis collegii principium fuit. Ille et ætatis immemor et valetudinis, cuncta ferre, agere, concionari, Eucharistiam manu tenendo hortari, pueros ære campano vicatim ad fidei rudimenta discenda evocare. Quare velut hominem, cælo delapsum, suspiciebant omnes.

123 In secreto hoc recessu libenter acquievisset Franciscus, sed Pius Quartus Pont. Maxim. missis litteris *p*, honoris gratia evocavit. Nihil vero antiquius Francisco, quam Pii jussis parere, tametsi fessa jam ætate esset, et a valetudine non satis firmus, æstusque anni a profectioe deterreret. Regi mox Catholico Philippo, quod erat, exponit: egredi se Hispania jubente Pontifice; quem penes, ut Christi vices gerentem, summum esset hominum rerumque arbitrium: orare itaque bona cum venia proficisci liceret. In viam se dedit, ardente etiam tum canicula, anno m. d. lxi. adscitis sociis Petro Saavedrio et Gaspere Hernandez sacerdotibus, et veteri comite Marco. Terrestri itinere Galliam attingit Narbonensem et Provinciam. Lauretum ubi venit, lustravit supplex ædem sacram Deiparæ Virginis Lauretanæ: religione simul et loci majestate hominumque frequentia commotus.

Romam,

A 124 Post A. D. vii Idus Septemb. Romam ingressus, incredibili sociorum omnium gaudio acceptus. Pius cognito adventu, cubiculi intimi præfectum salutandi gratia extemplo misit, expectatum diu, adesse. Ad se ut migraret, rogat. Franciscus contra comiter pro officio gratiis actis, recusare. Postridie ejus diei postquam illuxit, quamvis de via fessus nondum se collegisset, Pontificis pedes, more majorum, exsculatus, genibusque nixus, ter assurgere jussus, obduravit, rogando obtestandoque. Tandem obedientiæ imperio, pedibus aperto capite institit. De variis mox ultro citroque habitis sermonibus, honorifice dimittens Pontifex, hinc verbis appellavit: « Nostrum est, te tuaque » sedulo curare, quando raro et huic sæculo in » usitato exemplo te bonis expoliasti. »

cap. xx.
ubi Layne ab-
sente mortuo-
que, Vicarii
Societatis mu-
nere fungitur.

125 Aberat tum forte Roma Jacobus Laynes, Præpositus generalis Societatis, ab eodem Pio IV Pontifice socius additus Hippolyto Cardinali Estensi, in Galliam legato, ad Carolum regem IX et Catharinam Medicem matrem, ut darent operam, ne quid, nascente hæresi, in Gallia Christiana respub. detrimenti caperet. Alphonsus Salmeron, unus e decem primis Ignatii sociis, Romæ tum a Layne relictus erat, regni Neapolitani in Societate præfectus. Verum post non diu ad synodum, Tridentum pridem indictam et nunc instauratam, utrumque misit Pontifex. Franciscus vicariam operam præstare, locumque tenere jussus est. Cui muneri cum repugnaret, qua erat animi demissione, summo tandem Laynis imperio dicto audiens, acquievit. Domi omnes socios hortari, collegia lustrare, re consilioque ad pietatem calcar addere: denique ad virtutem verbo et exemplo impellere. Publice vero in divi Jacobi festis diebus concionari: ad quem audiendum purpurati Patres, legati omnisque adeo nobilitas confluebat. Gessit hoc Romæ munus annos aliquot, dum, dimissa Tridentina synodo, Laynes rediret; qui cum in gravem morbum reversus incidisset, insequentis anni ejus sæculi quinti et sexagesimi xiv Kal. Febr. supremum vitæ diem clausit. Igitur extincto Layne, vacuum rursum tenuit locum Franciscus, communi omnium suffragio, antea re bene gesta, probatus. Rebus, quoad licuit, ordinatis, ad omnes Societatis in Europa provincias, quam citissime tristem nuncium mortis Laynis transmisit: simul monens continuo conventus agerent, et novo Præposito deligendo, bini quam maturime Romam advolarent.

ANNOTATA.

a *Psalm. 54, v. 8. Aliud orationi illi funebri argumentum ex Herrera, qui eidem interfuit, Alvarus Cienfuegos num. 219 Comment. prævii laudatus assignat: nempe hoc Thren. Jeremiæ 2, v. 13: Cui comparabo te? vel cui assimilabo te, filia Jerusalem? Magna est velut mare contritio.*

b *Has turbas latius explicatas habes § xv Comment. prævii.*

c *Ovetum (Hispanis Oviedo) situm est in regno Legionensi et Asturiæ Ovetanæ caput.*

d *Pax, cognomento Augusta, provinciæ Extremaduræ caput est, incolis Badaioz dicta.*

e *In regno Algerii.*

f *Vide Alcarum Gomecium lib. 4 Vitæ Car-*

dinalis Ximenii tom. 1 Hispaniæ Illustr. pag. 1022.

g *Anno 1509.*

h *Barbariæ oppidum in regno Trimiseno.*
i *Commissum id prævium fuit die iv Augusti anni 1578.*

k *Theodosius.*

l *Brigantinarum olim ducum sede.*

m *Bracara Hispaniæ Tarraconensis civitas in Portugallia inter Durium et Minium fluvios.*

n *Vide Andrea Resendii pro SS. Martyribus Vincentio, Ulyssiponensi patrono, Sabina etc. ad Bartholomæum Kebedium, sacerdotem Toletanum, Epistolam.*

o *Catharinæ litteras exhibet Ribadineira lib. 2, cap. 22.*

p *Illas ex Ribadineira lib. 2, cap. 23 transcriptas vide sub initium § xviii Comment. prævii.*

A. P. RIBADINEIRA.

CAPUT VIII.

Præpositus Generalis renuntiatur, remque Societatis publicam administrare incipit: propensus Pii V in Societatem animus.

Evocatis undique per litteras sociis (qui conventus in suis quique provinciis egerant, selectosque binos provinciali Præposito additos, cum auctoritate Romam miserant) veritus Franciscus, quod evenit, ne, in quem omnium oculos conjectos videret, invitum se ac repugnantem Societati præficerent universæ; occurrendum ei rei tempestive ratus, Salmeronem paucosque sacerdotes a, re mature deliberata, ita compellat: « Tametsi, Patres, me certo scio non satis » idoneum, qui vel minimum in Societate munus obire queam, dum me ipse indies magis » magisque ad unguem exploro: tamen, ut » sunt varia hominum incertaque judicicia, dicam, quod sentio. Præsagit animus, vereor » que, ne invitus a sociis eligar, ceterisque hoc » nomine anteponar, quod et vicariam operam, » morte Laynis, præstem Societati; quodque » nescio quod exile nomen Ducis abjecerim. » Quam ob rem, nisi quid secus vobis videatur, » animus est, socios deprecari omnes obtestarique per Ignatii memoriam, ut quemvis potius, quam me, huic muneri obeundo deligant, cui ex omni numero me magis ineptum » esse neminem, ex animi sententia affirmare » liquet. Quod consilium vobis probari velim. »

127 Patres vero, re mature considerata, Deoque precibus consulto, contra sentiunt. Deinde summa omnium consensione respondent, in alia omnia ire se coactos: silentio itaque consilium illud premendum videri. Tacita enim hac animi demissione ingeniosaque deprecatione munus potius ambiisse, quam defuisse visum iri: abditas enim esse mortalium cogitationes. De illo deligendo, ut Societatem administraret,

LIB. III.
CAP. I.
In Præpositum
Generalem,

licet invitus,

A. P. RIBADI-
NEIRA.

administraret, in mentem venisse fortasse nemi-
mini. Itaque missa illa faceret, Deo fretus, cu-
jus Spiritu cœtus gubernentur piorum. Si deli-
geretur, quod nolle illum facile viderent, tum
demum integrum fore tergiversari onusque de-
precari. Paruit ille, nihil perveraciter ad hæc
locutus. Quare quo se gessit submissus, eo sub-
latus a Deo altius est, omniumque suffragiis,
Præpositus generalis magno omnium consensu
atque lætitia renuntiatus postridie Kal. quinti-
les, qui dies B. Virginis Visitationi sacer est.
Ille delata dignitate percussus animoque per-
turbatus, tantum abest, ut se purgare verbis
poterit, ut sermonem etiam impedit omnino
insperata res, quod vel ipse vultus et color sa-
tis arguebat. Summa Romæ lætitia hinc est
consecuta, in provinciasque manavit.

electus,

128 Deductus, facta re divina gratisque Deo
actis, de more ad Pontificem Pium IV. « Fa-
ctum bene », inquit ille, « prudenter judica-
stis, multumque vidistis, qui Franciscum po-
tissimum de tanto insignium virorum nume-
ro delegistis. Quod Ecclesiæ commodum vide-
tur et Societati, ut eventus ipse Deo, homini-
bus meque approbantibus, post docebit. »
Domum ubi cum sociis revertit Franciscus, pri-
usquam cœtum dimitteret in provincias, ad Pa-
tres verba fecit : animadvertent, quantum
onus infirmis humeris imposuissent : rogare ita-
que in partem laborum venirent, ne humo af-
flictus succumberet. Hortarentur, admonerent,
urgerent, reprehenderent, si, ut res sunt hu-
manæ, opus foret, officioque ipse deesset. Re et
consilio adjuvarent simul et precibus. « Ju-
mentum », inquit, « factus sum apud vos. Si
onere ferendo non sit, onus cum clitellis tol-
litur. Idem vos facite : imperium tollite, si
tanto oneri impar videar. Erit hoc divinæ
gloriæ Societatiq[ue] emolumento, vobis, Pa-
tres, perutile, mihi denique commodum et
pergratum. »

Melitam socios
militibus ope-
ram navaturos
mittit.

129 Assurrexit his dictis Franciscus : ceteris
allacrymantibus gaudio, surgere vetitis : mox
ordine, singulorum pedes humi exosculatus,
etiam complectitur, comiterque in provincias
discendentes dimittit; lætos, quod Ignatio et
Layni dignum, qui succederet, reperissent. Per
idem tempus Melitam insulam *b* terra marique
arctissima obsidione Solimanus, Turcarum im-
perator, cinxerat *c* : capta pridem Rhodo *d*
diuturna obsidione, pertinacique conatu, dum
equitibus divi Joannis, singulari fortitudine di-
micantibus, auxilium nemo ferret. Melitam ve-
ro summi Pontificis Pii vigilantia, et opibus
Philippi II, regis vere Catholici, ad hæc mili-
tari virtute Equitum, quibus eam olim insulam
Carolus V imperator defendendam tradiderat *e*,
liberatam vidimus. Militum copiis, quæ suppe-
tias ferre jussæ erant, socii additi sunt, ex eo
ipso aggregatorum Patrum numero : qui mili-
tibus animum mentemque piam addere cona-
rentur *f*.

CAP. II.
in provinciis
singulis tum ti-
rocini,

130 Prima jam cura, dimissis in Provincias
sociis, fuit, quando ab origine pendent omnia,
de tirocinii domo Romæ constituenda, in qua
juvenes, qui frequentes quotidie ex omnibus
Europæ urbibus confluebant, Societatiq[ue] ad-
scribi cupiebant, ad pietatem et religiosas exer-
citationes informarentur : ne ignorarent, quo
modo orandus Deus, qua ratione spiritui caro
subjicienda, et animi perturbationes domandæ :
Denique ut pueri catechesi Christianæ doctrinæ

imbuendi essent. Episcopo Tiburtino *g* eam
Deus mentem indiderat, ut templum S. An-
drææ sacrum sociis traderet, quod in colle Qui-
rinali visitur. Nec diu post eandem beneficen-
tiæ voluntatem dedit Joannæ Aragoniæ, quæ
nobilissima matrona Ascenio Columnæ nupta,
singulari pietate in Deum fuit, et in socios li-
beralitate. Domum enim in eodem colle annu-
osque redditus attribuit.

131 Idem in omnibus provinciis Franciscus
teneri jussit, ut sua cuique tironum Societatis
domus esset, in qua ad pietatem informarentur,
specimenque sui darent, qui se Societati re-
cens, Deo vocante, addixissent. Alterum item
collegium in provinciis instituendum curavit,
hodieque Seminarium alicubi appellatur, ubi iis
artibus imbuerentur, quæ humanitatis Profes-
sori, qui alios docere commode posset, neces-
sariæ viderentur. Cumque recens nata Socie-
tas tunc esset, omnes Transalpinarum gentium
adolescentes Romam bonis artibus instruen-
dos mittere incredibilem sumptu necesse erat :
cui incommodo Francisci consilio remedium
adhibitum, ut in principis docerentur. Ades *E*
item sacra domus Professorum paucorum capax
erat, cum multi ad rem divinam et Sacramen-
torum, hortantibus sociis, frequentem usum ac
verbi Dei sermonem confluerent. Hanc igitur
amplissimo Cardinali Alexandro Farnesio Deus
mentem pariter iniecit, ut et pietatis studio, et
in Franciscum amore adductus, augustissimum
templum a fundamentis exstruendum curavit
videritque ad tectum perductum : augustum in
primis, sive architecturæ artem spectes, sive
ornatum.

cum litterarum
humanorum
domum, Romæ
vero magni-
cum templum
condi curat.

132 In ceteris vero, quibus Franciscus curis
angebatur, frequentes erant litteræ ex omnibus
oribus, et quidem principum in repub. virorum,
ut somno sæpenuero tempus demere opus
esset, si omnibus satisfactum vellet. Alii enim
socios ad se mitti postulabant : nonnulli colle-
gia apud se excitari : nonnemo rogare, ut pro
incolumitate sua Deum precaretur. Quod et
olim regibus studio fuisse, ex Athanasio disci-
mus : qui ad Antonium abbatem scribere solitum
Constantinum refert *h* ; ut se fidemque
Christianam Deo precibus commendaret. Quam-
vis vero crebræ litteræ multum et operæ eripe-
rent et somni, nihil tamen destinati temporis
orationi ad Deum fusæ detrahi, quo pietatis
progressum contineri dicebat, patiebatur. Cum
Deo enim potissimum esse agendum, in primis-
que ejus regnum studiose querendum. Mox
principum Christianorum salutem, a qua pen-
deret reliquorum, Deo commendandam.

nihil inter ne-
gotia plurimo
de precibus re-
mittens.

133 His rebus ita ex sententia peractis, eo
ipso anno Pius IV vita simul et cathedra de-
cesserat *i* locumque dederat Michaeli Gislerio,
viro e Dominicanorum familia egregio, qui Pii
Quinti nomen induit, talemque se moribus ges-
sit *k*. Hic etiamnum Cardinalis Franciscus usus
perfamiliari et amico *l*, postquam ad Ecclesiæ
clavum sedit, nihil in amando remisit : quin
rebus in arduis consilium ejus et operam fre-
quenter adhibuit. Commodum jam e Lusitania
litteræ redditæ erant, socios in Æthiopiæ le-
gatos premi et temporum iniquitate sudare, nec
proficere : præcisam jam spe messis colligendæ :
in Japonia vero insula, Episcopum sacris rite pro-
curandis, in recenti nascentis ibi Ecclesiæ ori-
gine, vehementer desiderari. Obibat Æthiopiæ
regionem e sociis Andreas Ovetensis patriarcha :
quem

CAP. III.
Socios*i**k**l*

A quem olim Julius III, rogante Joanne item III, Lusitanorum rege, episcopum crearat *m*, una cum Melchiorre Carnero Lusitano. Hi socii additi Joanni Nunnesio patriarchæ, in Æthiopiâ Pontificis Jussu proficiscenti, Ignatio etiam tum superstitè.

ad Japonas Si-
nasque

134 David enim, Æthiopum rex, Lusitaniæ regis opera a summo Pontifice, quem in terris Ecclesiæ caput agnosceret, mitti ad se rogabat, qui eam Ecclesiam, in remotis Africæ siccisque terris sitam, pæne dixerim relegatam, Judaismo inquinatam (baptizantur enim Æthiopes simul et circumciduntur *n*) purgarent erroribus, in viam revocarent, rudesque illas nationes ac barbaras erudirent. Nunnesius Goam *o* vix attigerat, inde in Æthiopiâ cogitans et conscendere parans, in Beatorum sedes, morte simul et legatione obita, migrare jussus, locum manusque patriarchæ Andræ Ouetensi, socio et episcopo cessit. Nihil enim socii præter dignitatis nomen et labores ferebant, honoribus et commodis omnibus abdicatis. Hic simul in

B Æthiopiâ venit, a Claudio rege, Christianorum quidem sacris imbuto, sed lento homine non satis humaniter accipitur: frigide itaque rem Christianam promovit. Qui vero regnum proxime exceperit, re et nomine Adamantius, natura crudelis et immanis, in socios grassari, sævire et incurere ferarum more insistit. Christi enim nomen extinctum cupiebat, nulla ut spes propagandi Evangelii superesset. Vinculis enim, fame, inopia et nuditate vexati socii, aliaque incommoda et persecutiones passi, ut solent, qui pie vivere in Christo Jesu volunt.

Pius V

135 Quamobrem justo mox judicio Dei a Turcis devicta Æthiopia, in ditionem illorum tyrannidemque regnum incidit, vastum cetera et incolarum multitudine frequens. Pius Pontifex re cognita, Francisco referente, Andream patriarcham Æthiopum furori cedere et se ad majora reservare jubet: commodamque nactum navigationem, maturime in Japoniam insulam trajicere: ubi multos esse et nuper Christianis adscriptos audierat, qui confirmari et sacerdotio manuum impositione inaugurari possent. Andream, accepto Pii diplomate *p*, injecta religio est, quam extrinsece nemo posset, quod juberet

C Pontifex, tum demum Æthiopiâ relinquere, cum salva religione et tuto posset, nullaque spes reliqua ejus Ecclesiæ juvanda foret, hinc in Japoniam insulam frequenter habitatam transiret. Ille vero bene semper Dei benignitate speraret, fore ut Christo plures lacrifaceret; et Æthiopia excedere non poterat, quin in Turcarum aut prædonum manus incideret. In his itaque ærumnis vitam egit diemque clausit extremum.

proficisci ju-
bet:

q

r

136 Melchior quoque Carnerus *q*, cui par potestas tributa fuerat ordinandi, confirmandique neophytorum Christianos, in Machaonem portum *r* delatus, qua Lusitaniæ naves onerariæ in Japoniam transmittunt, rite obita legatione, et episcopi munere, decessit e vita. Nostra quoque memoria Sebastianum Moralem, qui provinciæ Lusitaniæ sociorum præpositus fuerat, Sixtus Quintus episcopi nomine in Japoniam legavit: sed, ut incertæ sunt mortalium res, Gox portum nondum tenuerat, cum et ille longæ tædio navigationis incommodisque mortem cum vita commutavit. Adeo verum est, quod ipsi etiam male in socios animati fatentur, dignitates ecclesiasticas ex Ignatii instituto

defugere socios, aliisque libenter concedere: labores vero, pericula, mortem denique pro Ecclesia ad majorem Dei gloriam ultro ac libenter subire.

A. P. RIBADI-
NEIRA.

137 Plura vero exstant Pontificis vere Pii, et illis temporibus pernecessarii, singularia in socios amaris indicia et benevolentiae. Veteri enim instituto, Romæ pœnitentiæ administri, Pontificia auctoritate monachi et sacerdotes, theologiæ, et canonum linguarum diversarum periti, nodos conscientiae solvebant, peccatisque expiabant. Magnum id Ecclesiæ munus et arduum, ut quæcunque divina potestate in terris solvant. Visum itaque Pio Pont., quando munus hoc a variis varie abiri vidisset, Societati mandare, ut pœnitentium curam susciperent, et in sacra D. Petri æde summa confitentibus quotidie aures darent, vigamque manu gestarent, potestatis argumentum. Alciatum itaque cardinalem, qui tum pro Carolo Borromeo ei muneri præerat, ad Franciscum misit, qui persuaderet, rem per se Ecclesiæ utilem ac necessariam.

CAP. IV.
idem penes eos-
dem esse pœ-
nitentiariam

138 Ille vero tergiversari primum ac defugere: mox ubi se colligit, hæc fere capita supplice libello Pontifici obtulit. Perincommodum id Societati futurum: qui enim legitime id munus ad hanc diem administrassent, iis eripi sine querimonia non posse: ad hæc complures in Ecclesia Dei familias, vetustate corroboratas et sanctitate morum illustres, ad quas id potius pertinere videretur; alioquin præteritas sese moleste laturas: sociis denique privatim fraudi futurum et damno: quod, qui illud munus obirent, continuo Societatis legibus solvi, et obediente vinculis vellent, tamquam ministri Pontificis jam creati. Lectis his, Pius nihil prolatandum ratus, nodosque facile solvi posse; Societati exemplo pœnitentiæ Pontificiæ munus pro suo jure mandat, domumque non procul ab æde summa D. Petri, certumque stipendium ad victum cultumque corporis assignat. Franciscus dicto audiens acquievit, præstantesque e provinciis undique sacrarum litterarum Officiorum simul et linguarum peritos evocatos, locat. Gregorio mox tertio decimo Romæ sedente *s* Societas onere illo levari, sed frustra, optabat: munusque sustinet in hunc usque diem commodo, opinor, publico.

E
Romanam,

139 Ecclesiasten item Pontificium e Societate tunc deligendum putavit, qui coram in amplissimo Cardinalium consensu de rebus divinis frequenter disserteret. Primus hoc munus obivit, Franciscus jubente, Benedictus Palmius, Italus; hunc secutus Salmeron, unus in decem primis Ignatii sociis, sed duodecimo post mense, nimirum secessus amantior et commentandi S. Scripturam studio intentus, alteri e sociis, Lusitano theologo, Emmanuëli Sa, lampada tradidit. Mox cessit Franciscus Toletus Cordubensi: qui apud alios continenter Pontifices ecclesiasten egit ad annum usque M. D. XCIV*, quo anno, invita et repugnante Societate, in Cardinalium collegium a Clemente VIII adoptatur: vitæque nuper et dignitate decessit, postridie Idus Septembris anni M. D. XCVI. Neque hic substitit Pii erga nos studium: sociis enim examinandi provinciam dedit eos, qui Romam frequentes confluunt, et sacris initiari vel jam initiati confessiones excipiendi fieri sibi potestatem volunt.

ac coram se
concionandi
munus voluit,

* MDXCVI

140 Erant ea tempestate (quis credat?) in ultimis

A. P. RIBADINEIRA, *altaque propensi in Societatem animi*

* Rodriguez

u
dedit indicia.

x
B

y

z

aa

bb

ultimis Neapolitani regni finibus hæresis Valdensium reliquæ, qui pauperes de Lugduno vocari gaudebant t, quod malum ut maturime tolleretur, e sociis Christophorum Roderiges *, doctorem Theologum, mittit: qui partim disputando, partim monendo, ad bonas eos partes melioremque mentem traduxit, captos comitate, hominis et pietate, ut pœnam, Pontificia potestate irrogatam, libenter susceperint. Exploratum jam tum erat Societati finem esse propositum, gentes a fide alienas et hæreticos ad sanam mentem pro virili revocare. Si qua forte rursus tempestas exorta in socios esset, statim advolare Pius solitus et opem ferre; principibus Christianis socios commendare, obtestari, precibus minisque agere. Ut in seditione Avenione excitata statim exstinxit incendium. Hujus studii specimen erit diploma unum in multis, ad Coloniensem episcopum u.

141 Præterea mendicantium in numero esse socios pronuntiavit, immunesque similiter esse et haberi voluit; dato ea de re, quod exstat, diplomate, quinto Pontificatus anno m. d. LXXI Nonis Julii x: utque tuti ab injuria in provinciis socii viverent, permisit patronum sibi, quem conservatorem vocant, cum res postularet bona sua venia, deligere ipsi summa auctoritate possent. Quod beneficium Gregorius XIII, immatura morte extincto Pio y, insequenti anno sociis libens datis tabulis concessit z. Non defuere tamen, ut sit, qui dicerent, Pio propositum, Societatis institutum commutare simul et vestitum. Qui rumor cum latius vagaretur, Franciscus pro Societatis honore diligenter excubans animique pendens, Francisci Patieci Cardinalis, et Burgensium archiepiscopi opera, Pium rumoris in vulgus sparsi certiore facit. Ille vero tantum abfuit, ut id cogitarit, ut nuncio illo tanquam adversa re perturbatus in hæc ipsa verba clamans eruperit: " Absit a nobis " hoc peccatum aa. Video enim, complacitum " esse Deo in his famulis suis institutoque " vendi quo, fructum referunt Ecclesie. Dum " iidem erunt, qui hactenus, institutumque re- " ligiose servabunt, nemo illis, qui sapient, mo- " lestus erit, negotiumque facesset bb. "

C

ANNOTATA.

- a Salmeronem et alium, *inquit Ribadineira se ipsum tacite inmens.*
 b *Inter Siciliam et Africam proprie dictam.*
 c Anno 1565.
 d *Insula Asiæ Minoris, anno 1522 a Turcis capta.*
 e Anno 1530.
 f *Nominantur hi num. 243 Comm. prævii.*
 g *Joanni Andreæ Crucio.*
 h *Tom. 2 Januarii pag. 103 in Vita S. Antonii, auctore S. Athanasio, hæc leguntur: Hoc in eo viro mirabile est, ut hominem in extremo limite conditum, et favor principum et omnis celebraret aula regalis. Nam et Constantinus Augustus, et ejus liberi Constans atque Constantius talia cognocentes, crebro ad eum, quasi ad patrem, missis litteris obsecrabant, ut reciprocis eos scriptis hilararet.*
 i *Sub finem anni 1565.*
 k *Electus in Pontificem sub initium anni 1566, relatus in Album-Sanctorum a Clemente XI anno 1712.*
 l *Magni præterea est habitus ab aliis San-*

ctis ut ab Ignatio, Carolo Borromæo, Francisco Salesio et Teresia, uti num. 339 videre est: amicitiam item coluit cum S. Petro de Alcantara, uti ex Borgiæ ad illum litteris, quas lib. 6, cap. x, § 5 exhibet Alvarus Cienfuegos, liquet.

m *Hierapolitanum anno 1555.*

n *Ex Ribadineira in Vita S. Ignatii lib. 4, cap. 13.*

o *Urbem Asiæ in India Citeriori sub dominio Lusitano.*

p *Refert illud, in Hispanum idioma traductum, Ribadineira lib. 3, cap. 3.*

q *Episcopus Nicenus renunciatus anno 1555.*

r *Sinarum urbem in insula ad oram littoralem provinciæ Cantonis sitam.*

s *Sedere cepit anno 1572.*

t *Sub Adriani IV et Alexandri III tempora seu sub annum 1160 Lugduni vicit Waldo, a quo hæc sectam appellatam aiunt. Errores illius vide in concilio Senonensi anni 1528 tom. XVI Conciliorum apud Labbeum col. 436; ubi et Valdonis expressa fit mentio col. 433.*

u *Illas Pontificis litteras anno 1568 ad comitem Isemburgicum datas, Hispanice exhibet Ribadineira lib. 3, cap. 4: quas autem anno 1569 pro Possevini innocentia, qui inquisitionem more Hispano in comitatum Venascinum introducere conatus dicebatur, idem Pontifex scripsit ad suum in Gallia nuntium, Calatinum episcopum, Sacchinus refert ad annum 1569. num. 145.*

x *Vide tom. 2 Bullarii, a Laërtio Cherubino collecti, pag. 343.*

y *Obiit anno 1572.*

z *Vide Bullarium, mox citatum 363 et seq.*

aa *Ribadineira lib. 3, cap. 4 habet: Absit a nobis hoc peccatum grande.*

bb *Postrema verba non habet Ribadineira.*

CAPUT IX.

Romæ peste afflatorum curam habet: propagari fidem apud Indos Occidentales curat: in Poloniam socii introducuntur.

Ineunte æstate anni m. d. LXVI, Romæ multi pestilentia læa extincti, ut et morbi contagio serperet latius. Corruptis enim aquis ea urbis regione, quæ Flaminia olim via, nunc Porci dicitur, quod stagnarent, sordibusque plene et putrefactæ subterraneam puteorum frigidam corrumperent, qui hauserant, labem præsentemque mortem senserunt. Tot passim in ea Urbis regione strages, ut tetro odore, quem affabant cadavera, inficerent alios prius, quam opem implorarent. Exincti incolarum plerique mysteriorum viatico non instructi. Franciscus simul detrimentum cognovit, socios misit, qui vicatim ægros inviserent. Hic opinione majorum stragem comperit. Itaque nihil cunctandum ratus,

CAP. V.
Romæ peste afflatorum

A ratus, binos statim socios ad Pontificem legat. Hic magnam vim pecuniæ in eleemosynam ægrorum inopiæ sublevandæ liberaliter erogavit : cuius etiam, tali Pontifice digna, audita vox : " Ea tempora esse, ut et calices auratos " crucisque signa argentea oppignerari vellet, " quo Christi membrorum inopiam sublevaret."

curam habet

143 Ejus etiam mandato socii senatum populumque Romanum adeunt : ne difficili tempore deessent, rogant. Auditi, et vero perlibenter, factumque est in eorum sententiam senatus consultum : panis, caro, vinum gratuito ægrotis egenis e publico daretur. Adilibus item mandant, stipem ex omnibus Urbis regionibus corrogarent. Nobilibus e suo corpore duodecim viris negocium datum, una cum sociis ægrotos quotide inviserent. Igitur socii ægrotantium numero per vicos explorato, Urbem in quindecim regiones distribuunt : singulis officinas medicamentarias et penu attribuant. Ipsi bini singulis in regionibus cum medico ægrotos ad-eunt, ministrant animi corporisque alimenta, B nihil ut egentibus, ad valetudinem quod pertineret, deesse paterentur. Nec minor animis curandis diligentia adhibita, ne qua in malis consolatio deesset. Sacris itaque procuratis erratisque confessis, Panis Angelorum migrantibus porrigebatur. Judicabat enim Franciscus, quantum animus corpori et æterna caducis antecellunt, tanto majorem curam sacris adhibendam. Gratum id omne Societatis officium Pio, senatui populoque Romano accidit, ut et biennio post, ingravescente morbo, non perinde tamen periculoso, idem Pius ; multo post etiam Gregorius XIII Pontifex, sociis iterum ægrotorum curam mandarit, Francisco Borgia nuper extincto.

cap. vi.
socios ad insulas Fortunatas

144 In Orientis Indiam pridem socii complures penetrarant ; in Occidentis vero ad eam diem nemo. Igitur Franciscus portam illic aperiri, Evangelique lucem et veritatem incultis illis gentibus nostrorum opera inferri, ex quo familiam ducere cœperat, vehementer exoptabat. Missi primum Christi anno m. d. lxxvi Diodacus Lopez et Ludovicus Gomes sacerdotes : Ludovicus item Ruiz et Alfonsus Simonis in Fortunatas insulas a, quæ Canariæ hodie appellantur : ubi meridiani circuli extremum cosmographi olim collocarunt. Ceterum enim terrarum orbem, nuper Hispanorum navigationibus repertum, qua sol oritur atque occidit, veteres ignorarunt : existere tamen et esse posse, Plato de Atlantidum insula loquens, et Seneca Tragicus alique divinarunt b. Hos igitur, quos nominavi, comites addiderat Franciscus Bartholomæo Torres c, Canariensium episcopo, homini singulari et pietate et doctrina. Illius enim de Trinitate Commentarii valde probantur. Dicebat hic insulanos catechesim una cum sociis, lustrabatque diocesim pedibus ambulans, boni nullum officium pastoris prætermittens.

in Floridam primo quidem Petrum Martinum cum sociis duobus ; d

145 Eo ipso tempore Philippus rex Catholicus, datis ad Franciscum litteris d, pro bona Societatis existimatione, quattuor et viginti in Occidentis Indiam mitti rogat : victui et cultui corporis in itinere nihil defuturum, gratumque id Deo, sibi et incolis fore. Ut tam honesta piaque postulanti regi satisfaceret Franciscus, misit primo electos e multis socios : Petrum Martines, ex agro Turolo regni Aragonii, Joannem item Rogerium sacerdotes, Franciscum

Villaregium. Hi A. D. v Kal. Sextil. eo ipso anno Hispalensi portu conscendentes, Floridam insulam e viii Kal. Octob. tenuerunt. Petrus Martines classe exiliens, terram simul attingit, ut Dei verbum Euangeliumque prædicaret, interit, ictus caput pertica ab incolis, qui tum in littore agitabant, adventum Europæorum prohiberi : mox semivivum in mare projiciunt. Nimirum pro singulari in Deum pietatis studio hunc fructum retulit, ut, quod pridem optarat, fidei testis vita decederet. Qui casus tantum abest, ut ceteros in Europa socios ab expeditione deterruerit, ut etiam incitarit magis, quod pro Christo mortem oppetere et ipsi pari studio exoptarent.

A. P. Ribadi-NERIA.

146 Igitur secundo post anno m. d. lxxviii alia missio sociorum in eas ipsas oras instituta, quibus præfecit Franciscus Joannem Baptistam Seguram, quo se Joanni Rogerio sacerdote, qui superstes adhuc esset, ejusque sodali Villaregio conjungeret : qui Havanam portum f occupantes, in Floridam post penetrarant. Erat tum forte in comitatu Cacicha quidam (sic enim E Florida in insula principem virum appellare solent) quem præfectus Petrus Menendes g classe in Hispaniam adduxerat. Hic fidei Christianæ rudimentis catechumenus jam imbutus, et salutari Baptismi lavacro tinctus, Ludovici nomen acceperat. Credebant fore, ut gentis suæ morumque gnarus, simul et lingua callens, commode socios deduceret viamque muniret : sed contra evenit. Baptista enim Segura, septem adhibitis sociis, Floridam salvus tenuit : reliqui in portu substererunt, navibusque excensione facta, pedibus porro ingressi, duce via Ludovico usi, sine militum Hispanorum, qui se illis ultro comites dabant, præsidio. Suppellectilem sacris procurandis libellosque humeris gestant. Silvas, solaque loca et paludes emensos, commeatus jam defecerat : herbis itaque et radicibus victitabant, cubabant sub dio : Ludovico interim proditionem animo agitante : cujus tandem patriam attigerunt, procul admodum a mari sitam, a silvestribus hominibus iisque nude agentibus habitatam.

dein vero P. Seguram militum cum sociis

147 Socios ille in pago morari jubet seque expectare, dum, salutatis amicis, redeat. Profectus igitur quinque passuum millibus, ad diem F dictam rediturum se pollicitus, cunctabatur : qui dies cum venisset, quattuor item additis, diuturnæ moræ et solitudinis pertæsus Baptista, sacerdotem cum fratre ad Ludovicum allegat h. Hic structis insidiis (incertum, sive quia a fide Christiana transfuga desciverat, seu quia proditionem pridem animo cogitaret) armata omni familia, socios aggressus, incautos summa perfidia necat. Postridie ejus diei vix illuxerat, ceteros barbarum in modum adorantur et silenti nocte, duce Ludovico, interimunt socios genibus nixos, precibusque ad Deum fuis, mortem fortiter pro fide oppetentes. Expoliant cadavera barbari : sacratis vestibus sese induunt illudunt petulanterque insultant, quasi rem magnam, contrucidatis inermibus et non repugnantibus, præstitissent. Arculam mox tres aperiant, thesauro inhiantes.

ab incolis

A

148 Erant hic Biblia sacra, Missarum Officia, libelli pii, precum orbiculi, imagines, Agni cælestis effigies, cilicia et flagella : religiosorum nimirum arma, quibus et carnem ipsi domant et dæmonem fugant. Christi item cruci

dein trucidatos,

A. P. RIBADI-
NEIRA.

affixi imaginem continebat, quam simul curiose aspiciunt, exanimis ceciderunt humi afflicti et mortui. Comites, qui aderant, inopinata re perterriti, in fugam se, terga vertentes, dederunt. Quæ quidam certa fide retulit a se oculis conspecta Hispanus adolescens *i*, qui e classe socios comitabatur: ideo non jugulatus, quod ad idola evertenda minime venisse, et tenera adhuc ætate cum esset, nihil metuendum, sed in vinculis habendum putarint. Occubere etiam * Baptista Segura, Toletum Carpetanorum oriundus, morum probitate Francisco gratiosus, Ludovicus item Quiros, sacerdotes. His aderant fratres Gabriël Gomez, Petrus Linares, Sanctius Savallius, Joannes Baptista Mendes, Christophorus Rotundus: alter item Gabriël Soliz *k*.

quod et Francisco Lopic a Malabaribus contigit. Binos item in Africam,

149 Eo ipso anno, ut ex Indicis litteris didici *l*, ob eandem fidei constantiam Franciscus Lopez interfectus; dum e Cochinesi collegio *m* Goam proficiscitur, a piratis Mauris captus, cum tribus sociis: quodque raso vertice viderent, sacerdotem, quod res erat, divinarunt: ad fidei defectionem sollicitant: sic salvum fore et incolumem. Honores etiam pollicentur: precibus denique minas miscent. Ille vero: "Egone ut Christi castra deseram? non sinat ille Deus, cui milito. Quodvis potius supplicii genus subire stat sententia, quam a Christiana religione migrem." Lancea itaque illa confodiunt: ille ad Beatorum sedes abiit feliciter. Alterum e sociis captivum abducunt; quid reliquis factum non comperi. Eodem ipso anno socios iterum binos Oranum in Africam Franciscus misit, Petrum Domenicum et Hieronymum Mur: utrumque Valentie superstitem vidimus *n*: comites hi dati fratri germano, Petro Ludovico Borgiæ magistro equitum Montesanorum, a Philippo rege misso, ut eam Africæ oram armis teneret et militaribus copiis præesset. Socii in hac statione incolis et militibus sacra rite procurarunt.

cap. vii. geminam vero in Indiam Peruanam,

150 Eodem ipso anno, qui est ejus seculi septimus et sexagesimus, alteris ad Franciscum litteris petit Philippus rex mitti socios viginti in Peruanam Indiam, provinciarum ad Occidentem longe maximam: quam in sacris Litteris C Ophir et Pirum etiam nominari quidam putant *o*, auri fodinis et Salomonis Judæorum regis commercio nobilem. Conscenderent igitur primo quoque tempore, collegiæque ædificarent et domos, uti certis sedibus morati, Christianam religionem propagarent, puerosque imbuerent optimis et moribus et disciplinis. Postridie Kal. Novemb. selecti de multis pauci, Luciferi fano (quem Bæticæ portum SAN-LUCAR hodie appellant) profecti Hieronymus Portillius, sociorum præfectus, Antonius Alvarus *p*, Ludovicus Lopez et Michaël Fontanus sacerdotes. His additi Didaeus Bracamontius, Joannes Garcias Janguensis, Franciscus Methymnæus et Petrus Loberus. Hi primi socios in eas Peru oras duxerunt, ludosque studiorum aperuerunt: hodieque docentur ibi de superiore loco artes omnes futuro theologo necessaria: incredibili fructu et inquilinorum Hispanorum, qui illic negotiantur, et neophytorum, qui Christo jam nomen, suscepto Euangelio, dederunt. Quæ res simul regis Catholici auribus animoque grata accidit, alteram classe missionem institui jubet, profectique cum prætore Francisco Doletto sacerdotibus quinque, septemque alii socii *q*.

151 Anno vero secundo et septuagesimo, undecimo Kal. Quintil. in Novam, ut vocant, Hispaniam, quæ regio nihil ambitu nostra minor est, opulentia sane major, primi e sociis trajecerunt quatuordecim, postulante eodem rege Catholico: quorum eo libentius nomina adscripsi, quod primi viam munierint portarintque Euangelium, longe nunc lateque fuisum in Occidentis Indiam, Sociorum præfectus Petrus Sanchius, doctor theologus, qui pridem Complutensem academiam rexerat, et publici doctoris personam sustinens, valere jussis titulis et commodis, Societati se addixerat. Sacerdotes vero Didaci duo, Lopez et Fonseca *r*: Petri item Diaz *f*, Concha, Bazan et Camargus cognomento: reliqui sacris nondum initiati: Joannes complures his cognominibus, Sanchius, Mercatus, Curielius et Matillus: Bartholomeus: item Lariosus *t*, Lupius Navarrus, Martinus Gonsales. Hæc in Peru provincia; nuperque detecto orbe, Francisco Generali Præposito præclare gesta: nec minus in Europa Societatis incrementum fuisse, nunc ostendam.

152 Apud Sarmatas, superstitie etiamnum Jacobo Layne, inchoatum sociis collegium sumptu et auspiciis Stanislai Hosii, præsulis Varmiensis, Bransberga in urbe, ejus diocesis, magno provincia Prussiæ, quæ ad Poloniam attinet, emolumento. Hic episcopus ob singularem cum pietate conjunctam doctrinam in Cardinalium urbis Romæ collegium adoptatus synodo Tridentinæ non interfuit solum, sed et legatus præfuit. Dimisso itaque concilio, insequenti anno quarto et sexagesimo ob præclare in concilio navatam a sociis Layne et Salmerone operam Societatem accivit, amplexusque est peramanter. Sigismundus vero, qui tum Polonia regnum tenebat, animi dubius erat, quid Societate faceret, qua de sinistros in vulgus rumores sparserant, ut solent hæretici, in circulis et conciliabulis; famosus ad hæc libellis. Et vero ita nunc comparatum est, ut in aulis principes verum non audiant, ubi assentatorum et parasitorum (quos palatii socios tineaque Licinius imperator appellabat) plena sint omnia *u*.

153 Tandem vero Francisci Comendonis opera (qui Apostolicæ Sedis nuncius in Polonia, post etiam purpuratus est patribus adscriptus) rex metu liberatus est, honorifica de sociis prædicatione: necessarios cum rebus publicis omnibus, tum iis potissimum existere, quæ temporum vitio sectarum labe et opinionum monstris infectæ sint. Catholicos enim confirmant: adversarios refellunt: incolarum denique liberis pie honesteque educandis mirifice prosunt: qui cum civitatum sint seminaria, in ejus ætatis institutione posita videri omnia, spemque sitam constituendi optimi civitatis status, et, quod rei caput est, religionis majorum. His sermonibus, ut a pio viro profectis, assensus rex, animoque erectus, et rei diligentius veritate explorata, Vilnense gymnasium universum Societati attribuire instituit: ut sectoriorum, quæ tum pestis ibi grassari cœperat, audaciam, seditiones atque tumultus infringeret.

154 Pius IV Pont. socios eo mitti, rege postulante, jubet. At Vilnæ *v* palatinus vir quidam, domi nobilis et potens, sed Ariana labe aspersus, arma contra tulit; nec prius deposuit, quam

alteram item in Mexicum missionarium classem misit.

cap. viii. In Poloniam socii, annuente Sigismundo rege,

Comendano legato Pontificio curante,

Societas introducta.

A quam victus more majorum pœnas dedit. Pacis itaque tempus in bellum secessionemque vertit, resque de Vilenſi gymnasio dilata est *y* : cuius in locum Pultoviae, quæ provinciæ Mazoviae regni, Poloniæ ampla urbs est, novum collegium sociis institutum, bona cum regis venia, qui regis comitiis honorifico diplomate *z*, quod in manibus est, Societatem ornavit. Anno sequenti *aa* Vilnæ collegium institutum : mox et Jaroslavia *bb* : deinde Postnaniae *cc*. Qua tempestate parebatur uni provinciali præfecto Austriae : qui statis anni temporibus ea collegia lustrabat : verum quod vasta ea regio obiri commode non posset, crescente indies collegiorum collegiarumque numero, Poloniæ regnum provincia facta *dd*. Accesserat enim collegium ad ea, quæ in Moscoviæ finibus sita, proxime recensui, et Rigense in Livonia *ee*.

aa Adita ejus possessio est anno 1566.
bb In Russia Rubra. Collegium a Borgia jam receptum, successor ejus Everardus rite admisit anno 1574.
cc In Polonia Occidentali ceptum anno 1571.
dd Anno 1574 : fuerat haclenus sub provincia Austriaca.
ee Rigam socios induxit Stephanus Bathori, anno 1576 Poloniæ rex renunciatus : idem quoque Polocii in Lithuania sociorum collegium esse voluit, ceptum anno 1580.

A. P. RIBADINEIRA.

CAPUT X.

Auctus collegiorum numerus : Azebedii sociorumque ejus martyrium.

ANNOTATA.

a Africæ insulæ sunt in Oceano Atlantico.

b Schotti additio est.

c Ejus ad Borgia litteras, quibus sociorum operam postulavit, exhibet Sacchinus lib. 3, part. 3, num. 204.

d Harum partem recitat Ribadineira lib. 3, cap. 6.

e In India Occidentali, seu potius America, nempe Septentrionali, sitam.

f Americæ Septentrionalis in insula Cuba, g Scribit Ribadineira Melendez.

h Tres nominatim exprimit Sacchinus part. 3, lib. 7, num. 205 ; Ludovicum Quiros sacerdotem, binosque non sacerdotes, Gabrielem de Solis et Joannem Baptistam Mendes.

i Alfonsus nomine.

k Hæc anno 1571 contigerunt, dum in interiora Floridæ penetrare Segura nititur.

l Anno nimirum 1568 : addit Scottus de suo : Ut ex Indicis litteris didici, quod, ut opinor, Ribadineira, quem interpretatur, lib. 3, cap. 6 Franciscum Lopium anno 1567 interfectum scribat. Ceterum Sacchinus etiam Lopii necem, a Malabaribus ipsi illatam, anno 1568 adscribit part. 3, lib. 4, num. 251.

m Asiæ civitate in ora littorali Malabariæ episcopali sub archiepiscopo Goano.

n Schotti hæc verba sunt, non Ribadineiræ, o Citat in margine Schottus, cujus ea ad Ribadineiram additio est, Gasparem Barrerium Ariamque Montanum.

p Mortuus, ut addit Ribadineira, Panamæ, in provincia Americæ Meridionalis, cui Terræ-Firmæ nomen.

q Eorum nomina vide num. 273 Comment. prævii.

r Sacerdotum numerum auget Sacchinus part. 3, lib. 7, num. 302 Petro Lopio Parra, et pro Didaco seu Jacobo Fonseca habet Jacobum Lopium a Mesa.

s Lege : Petrus item Diaz : qui sequitur, Concha dictus fuit Ferdinandus.

t Lege : Bartholomæus Lariosus seu Larius.

u Schotti addimentum.

x Quæ Lithuanicæ caput.

y Ceptum est anno 1569.

z Retulit id Ribadineira lib. 3, cap. 8 : datum est Petricoviæ in comitiis regni anno 1565 die xiii Martii.

Apud Hispanos item collegium in Bætica Marchenæ in oppido excitari ceptum a nobilissima matrona Maria Toletana, uxore Ludovici Poncii Leonii, ducis Arcos. Erat eadem soror Antonii Cordubæ, qui Societati pridem se addixerat *a*. Tanto igitur studio hoc agebat, ut evocatos socios suorum commode colligeret, ut ædificando collegio mundum etiam muliebrem omnem venderet, redactamque pecuniam alendis sociis ædificioque impenderet. Templum ibi satis magnifice conditum domusque ampla : in qua, quia multorum capax, Bæticiæ provinciæ conventus sociorum tertio quoque anno habitus sæpenumero est : in gratiam Roderici Poncii Leonii et Teresæ Zunigæ conjugum, ducumque Arcos : qui veluti a majoribus relictam in Deum pietatem sociosque studium cum ipsa hæreditate adisse videntur. Hoc ipso tempore Toleti Carpetanorum, sociorum cœtus e collegii jure in domus professæ formam transiit.

156 Proximo anno *b* Pinciciæ Vaccæorum ex collegio temploque S. Antonii domus item professorum sociorum constituta : collegis ad D. Stephani portam migrantibus, quod antea Ambrosii collegium dictum, coëmptis ædibus beneficentia nobilis matronæ Majoris Biueræ. Anno post secuto *c*, in Carpetanis Caravaccæ in oppido Michaël Reynus, vir opibus clarus, pro singulari in socios studio bona omnia testamento legavit collegio sociis exædificando : hoc addito elogio modestiæ pleno : " si quis tantundem adderet et auctius opus faceret, fundatoris se nomen jusque ei concedere. " In ea ipsa regione anno insequenti Seguræ montium, hodie de la Sierra indigenæ vocant, Christophorus Rodericus Moya, duabus virginibus Catherina Diaz et Francisca Aviles, ex se natis, consentientibus, item sua liberaliter sociis assignavit *d* : eo potissimum consilio, ut, collegio exstructo, ea ora satis inculta litteris coleretur simul et moribus. Et hæc quidem tunc in Hispania gesta accepimus.

157 In Gallia conditum Avenione collegium : quæ ejus regni urbs est Pontificia Anno quinto et sexagesimo Virodunum socii in collegium, tamquam in coloniam, primum missi, evocante ejus urbis episcopo *e*, e familia Præmonstratensi

E
CAP. IX.
Nova collegia

apud Hispanos

F

c

d

Gallos, Sabaudos,

e

A. P. RIBADI-
NEIRA.

Præmonstratensi *f*. Camberienſe item collegium inchoatum *g*, quæ urbs metropolis est Allobrogum. In Austria provincia jacta tum fundamenta collegii Olomucenſis *h*, in Moravia regione, ſumptibus doctoris Guilielmi *i*, qui præſul eam tenebat. Anno proximo *k* Spiram Nemetum Rhenana in provincia, quam tunc Hieronymus Natalis obibat, evocati primum ſocii benevolentia et amore nobilis inſignisque collegii canonicorum: in primis, auctoritate pii ac nobilis viri Andreæ ab Oberſtein, eccleſiæ cathedralis, ut vocant, decani *l*. Hic vir ad generis claritatem tanta eſt gravitate, pietate ac virtute, ut merito lumen et exemplum eccleſiaſticae diſciplinæ dici poſſit. Cuique temporum ac locorum anguſtiis tam pio deſiderio remora objiceretur, evicit tamen ſententia, ut, quamvis pauci ac tenuiter, alerentur tamen noſtri. Sed fundata ſocietas piorum liberalitate nonnihil crevit, tantumque ſua opera domi forſique præſtitit, quantum ab optimo quoque potuit exſpectari.

Germanos,

158 Neque hic ſtetit honorati illius ac nobilis canonicorum collegii officium. Urbe enim pellendi ſocii cum eſſent eorum opera, qui depravatarum opinionum æſtu abrepti in alia omnia diſceſſerunt, interceſſere illi, inprimisque honorandus ac nobilis, quem dixi, decanus, contraque nixi, Maximiliani caſaris auctoritate pervicerunt. Quin et membris additis amplificare domum, quo major indies ſeges ſpiritualibus exercitationibus colligatur, ſtudent. Herbiſpoli, in ea ipſa provincia, anno milleſimo quingentesimo ſexageſimo ſeptimo Fredericus *m*, Herbiſpolitanus epiſcopus, accitis ex Italia ſociis, vacuum monaſterium beate Agnetis attribuit: qualia multa in Germania cænobia, pro dolor, videas. In Turolenſi comitatu biennio poſt, conditum collegium Halenſe auſpiciis et pietate auguſtarum filiarum Ferdinandi caſaris, Magdalenaë et Helenaë gente Auſtriaca: quæ ſe virgines Deo devoverant eoque ſe addiderant, ſociis, tanquam pietatis adminiſtris, uſe perhumaniter.

Pedemontanos,
Venetoſque
conduntur.

n

o

p

159 Bona item cum venia Subalpini Reguli Auguſtæ Taurinorum, quæ metropolis Allobrogum eſt, vir locuples *n* collegium ſociis ædificat: inchoatum quidem anno m. d. lxxiv, antequam Franciſcus præpoſitus Generalis crearetur; ſed triennio poſt profecti ſocii et in poſſeſſionem legibus miſſi. Brixiæ item, quæ Venetæ ditionis urbs eſt, e parvis principiis magnum brevi Societas ſumpſit incrementum *o*. Sacerdos enim Brixienſis *p*, domi nobilis, ſociis pridem uſus familiariter (quibus etiam adſcriptus, ut optabat, fuiſſet, niſi valetudine incommoda uſus foret) communia cum ſociis officia exercere: aures pœnitentibus dare, hortari ad pietatem, ægrotos inviſere, cetera id genus exſequi. Aſſeclas, ut ſit, mox reperit ad triginta, qui uni illi reverenter parebant, nullis tamen religioſorum hominum votis adſtricti. Res item publica Brixienſis duo iis templa attribuit, D. Antonii alterum, alterum Calera nomine. Verum diſciplinis non ſatis excultis, et idcirco de ſuperiori loco concionari prohibitis, optimum viſum omnibus, Societati ſe adungere: bonis etiam fortunæ in commune collatis. Franciſcus non invitus accepit; quin et Deo gratias egit, quod tantam tamque brevi tempore meſſem iis in locis, quibus maxime opus eſſet, attuliſſet. In ea ipſa provincia tiro-

num domus Societatis Novillaræ comitum ejus D ditionis beneficio *g*, a fundamentis eo ipſo nono et ſexageſimo anno excitata *r*.

160 Nec vero collegiis duntaxat propagata Societas, nec Europæ finibus circumſcripta; in Indiam iterum profecta eſt, et loca illa ſolitudine vaſta barbarie et immanitate inculta, fuſo ſanguine irrigavit. Ut enim recens planta agris infixæ, aqua rigari ſolet ab agricolis, donec altas egerit radices, tum ventos contra atque tempeſtates immota conſiſtit; ſic et naſcentem Deum Eccleſiam martyrum ſanguine admirandisque operibus fovit, dum adoleſceret, ut corroborata adverſus tyrannorum vim hæreticorumque inſidias duraret. Scitum illud Tertulliani, Martyrum ſanguinem ſemen eſſe Chriſtianorum. " Plures, " inquit, " efficitur, quoties metimur a vobis. Semen eſt ſanguinis Chriſtianorum ſ. " Eventus id verum eſſe noſtra tempeſtate declaravit, cum ſocii in ultimas uſque Indiarum terras Euangelium intulere. Accipite nunc brevi undequadrageſima ſociorum necem, dum in Braſiliam fidei propagandæ *, quæ Occidentis Indiæ pars eſt ampla et potens, proficiſcuntur.

cap. x.
Propaganda ſt.
dei cauſa in
Indiam Occi-
dentalem

supple: can-
sa
E

161 Miſerat Franciſcus Portu Calenſi *t* eam in oram Ignatium Azevedum Luſitanum, ut genere, ſic et pietate inſignem: ut ſociorum illic obiret collegia, quæque opus eſſent, amplificando regno Chriſti et Evangelicæ prædicationi diligenter inſpiceret. Qua in re fidem induſtriamque facile omnibus probavit: cujus ut ratio Franciſco, tanquam Societatis capiti, conſtaret, Romam verſus proficiſcitur. Hic ſegetem quidem magnam eſſe bene narrat, et ad meſſem albam, operarios vero paucos. Igitur Franciſcus jubet provinciæ illius præfectum eo redire, et ex Hiſpania comites colligere ac trajicere in Indiam, qui ſe ſponte offerrent. Permiſſum item tirones aliquot Societatis candidatos, qui ad eam ſe expeditionem ultro darent, in Societatem tranſcriberet, ſecumque duceret. Compertum enim adoleſcentes pietati addictos, linguis perdiſcendis aptiores: cæli item ſolique genio et alimentis melius aſſueſcere. Collectis igitur ad undecim ſociis, tribus eos navibus diviſit, quod una omnes ſimul vehi incommodum videretur.

socii 69,

Azevedo ducit,
proficiſcuntur,
u

162 Quattuor ſupra quadraginta ſecum Ignatius prætoriae *u* impoſuit, Alteram Petrus Diaz ſacerdos cum aliquot ſociis conſcendit: tertiam item reliquit. Claſſi, ſeptem onerariis navibus inſtructæ, præerat Ludovicus Vaſconcelus, nobilis Luſitanus, manu promptus et strenuus, cum imperio in Braſiliam miſſus: lætus vehementer tot tantorumque ſociorum contubernio. Illic enim quiete non ſecus atque in collegiis et amice agitabant. Domesticas pietatis exercitationes orandi, ſeipſos excutiendi et legendi religioſe ſervabant: ad navales ſocios nautasque et milites iſ quoque fructus redundavit. Informati enim ad pietatem: ſiniſtris verbis abſtinere juſſi ſunt: libri item impudici et otioſæ fabulæ manibus excuſſæ; pro hiſ pii libelli repoſiti, et piaculares orbiculi et Agni cæleſtis effigies. Ventum tandem eſt in Materiam inſulam. Hic prætoriae navis, quam Ignatius conſcenderat, ab aliis deflexit, Palmamque in inſulam, unam e Fortunatis, ecurrit. Diſceſſuros primum ad ſe Ignatius ſocios vocat, auguratusque, quod evenit, fore, ut in hæreticorum piratarum manus inciderent, optionem omnibus

A omnibus dedit, ut, si quis ex eo numero mortem pro Christo oppetere detrectaret, in Materia insula maneret. Qui constantes perdurant, Sacramentis Ecclesiae muniti sese morti compararent.

ex quibus,

163 Quattuor duntaxat cesserunt metu, non satis ad mortem parati. Quadraginta confessione rite expiati, sumptoque Pane caelesti pervigilio Principum Apostolorum, ministrante Ignatio, qui et Agni cereas imagines, Sanctorum reliquias, Roma allatas, divisit, hilares conscendunt: amplexi inter se alios, qui cum Petro Diaz altera navi vehebantur: quasi praesagientes fore, ut postremum inter se complecterentur. Fortunatis jam insulis digressis unus et frequens de martyrio sermo erat, ut eam mortem votis exoptasse viderentur: ut hoc tamquam celeumate proventi socii, non procul Palmensi portu conspecti quinque piratici myoparones, quos Jacobus Soria nobilis pirata ductabat: qui Calviniana labe aspersus, in Catholicos infestissimo odio incurrebat. Rostrata statim invectus accurrit, armata probe omni genere formentorum aereorum. Ignatius vero, quod animo praesagisset, suggerente Deo, verum esse mortis periculum, comperit. Adhortatus itaque ad pugnam omnes, constantiamque vectores, victores fore pollicetur, sive morte occumberent ab haereticis trucidati, sive vincerent hostes. Imaginem itaque B. Virginis Roma allatam ea forma, qua S. Lucas pinxisse creditur, manu tenens, ad sociosque conversus (qui Sanctorum Litanias cum lacrymis recitabant, opemque divinam, mortem oppetere parati, implorabant) sic forti animo postremum appellat: "Hodie

B " omnes, fratres dilectissimi, ita mihi cor salit, " vita migrabimus, divinisque in caelo epulis " perfruemur cum Christo et B. Virgine ceterisque caelitis. Praeclarius certe nobiscum agetur, caeli, quam Brasiliae portum tenentibus. " Orationi itaque intenti, ad mortem nos commitemur, quando hunc nobis postremum illuxisse diem credo. "

capta a Calvinistis, qua vehebantur, navi in odium fidei

164 Interea praetoriam Lusitanam pirata oppugnatam, non tamen suorum sine sanguine, invadit: cognito Jesuitas (sic enim nostros plerique vocant) navi portari, ad unum omnes contrucidari jubet. "Pereant", inquit, "pereant" Papiatae, qui falsam Brasiliae doctrinam impo-
C portant. "Quamvis paulo ante sacerdotibus et B. Francisci monachis captis vitam condonasset, (sic enim piratae loquuntur, quoties a caede temperant, quam per vim nefasque grassando inferre possent) sociis tamen minime pepercit, licet tironibus adhuc plerisque et adoleseentibus. Propius cum accessisset, vocem intendens: "Praecipitentur", inquit, "in mare omnes illi" Jesuitae, Papiatae, hostes nostri acerrimi. "Nec mora: milites duci non dissimiles et haeretici socios invadunt, tritis vestibus exspoliant, vulnera pugionibus infligunt, iis primum, qui raso vertice sacerdotes agnoscerentur. Plerique in mare praecipites dati, brachiis manibusque, ne qua enatandi spes esset, truncati.

primus Azevedus, dein vero

165 Ignatius, quod animum singulis adderet hortando et urgendo, in capite vulnus accipit, ut fissum dissilliret. Hic immotus mortem operiens, tribus confossus lanceis vociferando cadit. "Testes", appello mortales et angelos, "me pro fidei Catholicae Romanae professione occumbere, a qua ne latum quidem unguem

"resiliendum puto." Sociosque respiciens: "Filioli", inquit, "mortem ne expavescite." Imaginem Deiparae manibus eripere haeretici frustra conati sunt. Benedictus Castrus, imaginem et ipse Christi de cruce pendens dextra praefereus, tribus glandibus ictus nondum concidit. Igitur ferro punctim, caesimque confodiunt et semivivum navi deturbant. Emmanuelem item Alvarum in facie vulnerant, tabulato affligunt, brachia cruraque confringunt, ossa collidunt: utque lentius et diuturnius mortis genus esset, exstinctum nolunt. Mox animam agens in maris fluctus praecipitatus. Ceteris ad imaginem genibus flexis, in rabiem acti haeretici, gladiatorum capulos capiti Blasii Riberae illidunt. Quo ex vulnere consternatus perit. Petro vero Fonseca miles os pugione confodit, maxillamque solvens interimit. Didacum Andradam presbyterum, qui Ignatio succenturiatus erat, confessionibus aures dantem, sociosque hortantem, pugionibus confossum in pelagus praecipitant: cum diceret: "Pugnemus, socii, fortiter, sanguinis prodigi: Christi enim sanguine redempti sumus."

A. P. RIBERA NEIRA.

166 Haec dum strages fieret, languebant ex morbo taedioque navigationis Gregorius Scribanus et Alvarus Mendez. Fallere itaque et latere potuissent egroti, si animo libitum fuisset. At occasionem palmamque martyrii minime praetermittendam rati, in pedes ultro desiliunt injectaque veste seminudos se jugulumque offerunt. Simon a Costa, quod corporis dignitate, generis quandam nobilitatem praese ferret, archipiratae a militibus oblati interrogatusque a Soria, Jesuitane esset? quamvis inficiendo effugere et dilabi potuisset, mori tamen, licet nuper admodum Societati nomen dedisset, pro religione majorum maluit, quam desertor videri. Indignatus pirata in oculis jugulari et in mare projici praecipit. Novem igitur et triginta socii sic occubere feliciter Idib. Quinet. anni M. D. LXX y.

socii ejus 58

167 Singulorum nomina recensebo. Ignatius Azevedus, provinciae praefectus, Didacus Andrada, Antonius Suarez, Benedictus Castrus, Joannes Ferdinandus Olyssiponensis, Franciscus Alvarus Cavillius, Dominicus Ferdinandes, Emmanuel Alvarus, Joannes Mayorga Aragonius, Alfonsus Vaena Toletanus, Gonzalus Henricus Diaconus, Joannes Ferdinandus Bracarensis, Alexius Delgadus, Ludovicus Correa Eborensis, Emmanuel Rodericus Alcorchettus, Simon Lopez, Emmanuel Ferdinandes, Alvarus Mendez, Petrus Munnos, Franciscus Magalunius, Nicolaus Dinyus Brigantinus, Gaspar Alvarus, Blasius Ribera Bracarensis, Antonius Ferdinandus Montis-Majoris, Emmanuel Pachecus, Petrus Pentaureus z, Simon a Costa, Andreas Gonsalvus Vianius, Amatus Vasquius, Didacus Perez Miscuus, Joannes Baeza, Marcus Coldera, Antonius Correa Portuensis, Ferdinandus Sanches Castellanus, Gregorius Scribanus Longrunensis, Franciscus Perez Godoi Torrichius, Joannes Zaureus Toletanus, Joannes S. Martini Illescanus, Stephanus Zuraire Cantaber: qui simplicitate morum et candore singulari cum esset, Placentia Hispaniae digressurus, sacerdoti nostro, "Laeto", inquit, "proficiscor animo, certus de martyrio." Interrogatusque, unde tam constanter id assereret: a Deo, qui ipsa veritas est, revelatum sibi respondit. Unus Joannes Sanchius periculum

y occiduntur, servato dumtaxat uno;

F

z

aa

A. P. RIBADINEIRA.

periculum sic evasit. Dum vectores a sociis pirata separat, et manus cujusque, vestesque contemplatur, hunc et pannosum, manibusque callosis intuitus: «Tunc», inquit, «coquus es Jesuitarum?» Affirmavit ille nihil perterritus: tamen, quod juvenis admodum esset, breviorique veste incederet, et sibi coquendo usui fore putarent, laniena eripitur: delatusque cum illis in Aquitaniam: mox in fugam se domum versus dedit: Deo nimirum ita jubente, ut majore fide, tamquam oculatus testis, rem gestam referret: quamquam non defuere et alii qui fuga elapsi eadem enarrarunt.

in ejus locum successit adulescens Societatis candidatus. * supple: accessit.

bb

168 Verum ne integro quadraginta sociorum numero unus deesset, Dei benignitate, veluti Felici olim martyri Adauctus, quidam * qui, in Joannis Sanchii locum suffectus, ejusdem pene nomen induit, Sanctus Joannes vulgo appellatus, classis Lusitaniæ præfecti bb cognatus. Hic sociis adscriptus non erat ab Ignatio: optabat tamen candidatus vehementer: quare ab illius latere nunquam discessit, socios B in omnibus piis exercitationibus imitatus, cum orando, tum meditando assidue. Hic ad eadem similiter destinatus, nihil tergiversatus, emori maluit, quam ut salutis æternæ opportunitatem amisisse videretur. Jugulatus itaque, et in mare deturbatus. Sic et quadraginta martyribus Sebaste sub imp. Licinio, quos Basilius, ejusque frater Nyssenus Gregorius, disertis sermonibus laudarunt, accessit unus satellitum, custodiæ adhibitus: ne quadraginta coronis in caelo spectatis una deesset cc. Vectores hic omnes Soria liberos abire permisit, expoliassent contentus: in socios vero sævit, non expolians solum, verum etiam innocentes trucidans: quod a puero hereticam immanitatem imbibisset. Ingenium enim sectatorum est, eorum præsertim, qui se Calvinianos et Puritanos jactant, ut in pios omnes Catholicos grassentur.

cc

ANNOTATA.

a De quo vide dicta cap. IV, num. 77.

b Anno 1567.

C c Anno 1568.

d Anno 1569.

e Nicolao Psalmeo, S. Pauli Virodunensis primum abbate, dein vero Virodunensi episcopo.

f Ribadineira scripsit Benedictina; nescius, quantum apparet, abbatiam istam a familia Benedictina ad Præmonstratensem anno 1136 fuisse translata.

g Bina ista collegia, ut habet Ribadineira, accepta fuerant, Layne adhuc superstitæ. Avenionensis inilia jacta fuerunt anno 1564.

h Anno 1566.

i Prisenovii.

k Anno 1567.

l Tum scholastici, postea vero decani secundum Sacchinum part. 3, lib. 3, num. 137, ad annum proxime relatum. Ceterum de Spirensi collegio nihil hic Ribadineira.

m Wiespergius.

n Aleramus Becutius.

o Anno 1567.

p Angelus Paradisius.

q Camilli Gonzagæ et Barbaræ Borromææ. r Sacchinus part. 3, lib. 7, num. 27 acceptam mense Augusto anni 1570; Kalendis

vero Novembribus anni sequentis incolæ cepit scribit.

s Apologetico extremo.

t Lusitanis Oporto.

u S. Jacobi. Verum, quod addit Schottus de suo, prætoriam non fuit; qua vectus Petrus Diaz cum sociis, ut ipsemet testatur num. 280 Comment. prævii.

x Eo mortis genere Petrum Fontouram trucidatum refert Possinus lib. 3 de Vita et morte Azevedii num. 72. Hic itaque hic intelligendus est; maxime cum Petrus Fonseca nec in Catalogis num. 279 Comment. prævii citatis, nec ab ipsomet Ribadineira at Schotto memoretur paulo infra, ubi singulorum nomina recensentur.

y Contigisse id omne ait etiam Ribadineira lib. 3, cap. 10, xv Julii anni 1570; at Simon a Costa die xvi ejusdem mensis trucidatus fuit. z Dicitur fuit Petrus Fontoura vel Fontaura, de quo ad lit. x.

aa Lege Amarus seu Maurus.

bb Immo Navarchi navis Jacobæ cognatus; non Ludovici Vasconcelli. E

cc Schotti additamentum. Cohuntur hodie ii Martyres die x Martii, ad quem de iisdem in Opere nostro est actum: Felix autem et Adauctus, de quibus paulo supra, die xxx Augusti.

CAPUT XI.

P. Petri Diaz et sociorum ejus martyrium: nova Societatis incrementa: muneri renuntiare Franciscus cupit Cardinali Alexandrino legato a Pio V comes adjungitur.

Nec ceteri hujus navigationis socii a cæde periculisque immunes fuerunt, qui Petrum Diaz sacerdotem secuti, Materia in insula a remanserant. Omitto tædia longæ navigationis quindecim amplius mensium atque pericula: de exitu agamus. Ad insulas maris Atlantici delati Badoventum b, hinc ad S. Dominicum c, mox Cubam d variis fedisque jactati tempestatibus, ad Tertiam insulam e tandem appellunt. Hic, jactis anchoris, quatuordecim socii, qui Petro Diaz commissi fuerant, conscenderunt prætoriam Ludovici Vasconcelli. Is ceteras naves exarmatas relinquere coactus, ut male compactas rimasque agentes, quod plerique aut fuga dilapsi essent vectores, aut morte obita desiderarentur, unam instruxit, oramque solvit Tercera, in Brasiliam versus, postridie Nonas Septemb. anno M. D. LXXI. Octiduum fere ventis ex voto spiritantibus longiusque provectis, apparent vela myoparonum quinque. Ex his quatuor Gallus ducebat Joannes Cadovilius, hæretica perfidia et animo in socios piosque omnes Jacobo Soria nihilo inferior. Una Britanni piratæ erant.

F CAP. XI. Calvinista.

a

b e

d

e

170 Ludovicus,

A 170 Ludovicus, ut erat navigandi peritus, cognito id quod erat, periclitari omnes, ad pugnam hortatur: signoque dato classicum cani, arma expediti jubet et in verba sua sacramento adigit, ut se quisque, fidem, religionemque majorum armis ab hæreticorum incursum tueatur. Socii quoque blandis verbis suadent, si feliciter in hostem pugnare vellent, cum Deo prius in gratiam rite confessi redirent, a quo auxilium sperare juberentur. Primus Ludovicus paruit, mox navarchus ceterique ordine milites, datumque tempus sui colligendi. Nox enim et tenebræ pugnam impediabant. Postridie ejus diei vix dum illuxerat, prætoriam graviter myoparonibus oppugnant cinguntque obsidione. Obstant fortiter Lusitani, glandes mittunt; globos et lapides in hostem jaciunt, manus conserunt, vi geritur res: ut multo sanguine steterit victoria, interemptis aliquot piratis. Corvis tandem navem comprehensam conscendunt captamque invadunt. Ludovicus fortissimi ducis functus officio, qua hortando, qua pugnando, binis plumbeis glandibus ictus vulneribusque cominus confossus, concidit. Irrumpunt hostes magna vi: ignotum exuunt præcipitantque in mare. Reliqui vectores hostium potiti sunt *.

B 171 Mox cellam ingressi Franciscum Castrum sacerdotem, qui navarcho e vulnere animam agenti aderat auresque confitentis dabat, reperit, multis ferri ictibus confodiunt, rabie agitati, quod Pœnitentiæ Sacramentum infesto animo excordes oderint. Petrum item Diaz iisdem occupatum officis, qui ad Castrum collegam laborantem advolarat, cum Gaspare Goezio admodum adolescente, qui a senis latere non discedebat, immaniter jugulant. Undecim, qui restiterant, socii, inter se hortari, animosque addere ad fortiter pro Christi nomine et orthodoxa fide occumbendum. Rapti igitur pugnis, vulneribus et contumeliosis affecti innumeris, tandem, vinctis post terga manibus, cellulæ inclusi, addita etiam militum custodia. Michaëlem Aragonium, quod, accepto secundum brachium vulnere, dum vincula nectuntur arctius, ingenuisset, apprehensum, una cum Francisco Paulo, qui latus claudebat, in altum deturbant. Novem superstites noctem in vinculis agunt, eorumque aures flagellant interim contumeliosis blasphemisque in Deum ejusque sponsam Ecclesiam. Lucescerat jam, primæque preces hæreticorum in aurora fusæ, ut morti socios addicerent, tanquam suos, ut pleno ore prenunciabant, hostes Jesuitas.

C 172 Igitur, indicta causa, lataque mortis sententia, antennis primum suspendere constituerant: post, avaritiâ ducti, quod magnam auri vim e Lusitania portari, templis in Brasilia ædificandis, putarent, cunctandum rati; ubi nihil repertum, hiantes ac prædæ spe decepti, immani et plusquam barbara crudelitate innocios pulsant, calcibus petunt, pedibus humi conculcant: canes adhæc, latrones, Papistas Deique hostes nominant. Socii vero, sicut oves ad lanienam ducti, ne verbum quidem contra hincere, sed patienter ferre. In altum tandem præcipitantur. Duo, natandi ignari, fluctibus ilico merguntur; quinque, natandi periti, invicem adhortantes juvantesque, aliquamdiu durarunt. Illa tandem oratione ad Deum fusa, "Tibi soli peccavi," tres fundum petierunt. Didacus vero Ferdinandus, scapha piscaria

adnatando exceptus, naufragium evasit. Sebastianus Lopez et ipse, conspecto in obscura nocte lumine, navigium accessit, sed frustra fuit: verbis contumeliosis ab hæreticis acceptus, et in malam rem abire jussus; ut sunt hæreticorum ingenia: receptus alia tandem navicula hominis paullo humanioris, et angulo vesteque tectus. Hi rem, uti gesta est, oculis inspectam narrarunt, periculis defuncti.

173 Nomina vero duodecim sociorum ex Annalibus recensebo. Sacerdotes quidem duo gregem ducebant: Petrus Diaz et Franciscus Castrus. Fratres vero, Alfonsus Ferdinandus, Gaspar Goes, Andreas Pais, Joannes Alvarus, Petrus Diaz alter, Ferdinandus Alvarus, Michaël Aragonius, Franciscus Paulus, Petrus Ferdinandus et Didacus Gondisalvus. Neque hic furor substitit atque immanitas. Nam et in Deum Divosque impii, non contenti socios seris objecisse, monstrisque marinis, reliquias etiam omnes Sanctorum, et imagines cereasque Agni cælestis effigies, et piaculares orbiculos in fluctus spargunt atque disseminant: quibus adminiculis socii barbaras et incultas Brasiliæ E gentes delinire et ad Christum allicere cupiebant. Quorum excessum ideo retuli copiosius, cum ut consolationi mors sit piorum et exemplum superstitionibus exstet, tum ut fidem majorum hodieque etiam sanguine, qui clamat ad Deum, ut sanguis Abel, stabiliri, quisquis hæc leget vel audiet, intelligat. Interim Franciscus, ut, unde digressi sumus, eodem revertamur, accepto hoc tristi nuncio, mortem sociorum gratulatus, qui fortiter constanterque occubuissent, Indorum vicem miseratus est, qui talibus Verbi ministris hæreticorum opera ac beneficio privati essent. Sanguinem itaque fuscum Deo acceptum libens referre, veneransque precati, eundem sibi ceterisque sociis animum mentemque daret. Felices etiam sæpenumero appellavit, qui bona, caput, omnia denique Christo impendentes, hinc emigrassent, vitæque miseræ calamitates effugissent feliciter.

174 Et hi quidem socii sanguine viam sibi ad immortalitatem munierunt: eorum cædes adeo alios non deterruit, ut plures etiam indies socii id ipsum votis expeterent. Nec sociorum F duntaxat numerus crevit, sed et collegiorum magna eo ipso tempore facta accessio est. Nos ordine pleraque locorum et temporum, quoad ejus fieri potest, habita ratione referemus. Igitur apud Lusitanos, ut ab ultimis terræ finibus auspicemur, reges illi singulari in Societatem studio et benevolentia (quam et recens ortam munifice complexi sunt, et e patrio solo Indiarum in remotas regiones transtulerunt) insulis Materiæ et Tertiæ collegia sociorum magno insularum commodo excitarunt. Optabant enim pii reges non tam suum, quam Christi regnum proferre: suosque, depulsis jam errorum tenebris, Christianæ religionis præceptis imbui, unaque cum nutricis lacte imbiberent pietatem. Anno itaque, opinor, M. D. LXX in Materiam rector cum sociis aliquot conscendit Emmanuel Segueyra. Angram vero, quæ metropolis est unius insularum Tertiæ, primus proficiscitur Ludovicus Vasconcelus. Rex e publico stipendium alendis sociis, quod satis esset, assignavit.

175 Eo ipso tempore in Bætica collegium magnoque si- Baëzanum his ortum principiis. Elvira Avila, mul- matrona

A. P. RIBADI-NEIRA.

ac in suppellectilem sacram furorem exercent.

CAP. XII. Dum sociorum

F

magnoque si- mul

A. P. RIBADI
NEIRA

matrona nobilis, testamento sua legavit alendis sociis *f*. His accessit collegii S. Jacobi, a Compostellano diversi, reditus, quod, a Didaco Carillo Carvajalio non satis fundatum, non habitabatur. Patronorum itaque voluntate, ut ultima testatoris rata voluntas esset, Pontifex supplicii libello rogatus, Societati attribuit. In Toletana provincia per idem tempus Huetense collegium habitari coeptum *g*, triennio quidem ante inchoatum: quo anno Stephanus Ortisius, sacerdos dives patrique commodi in primis studiosus, moriens sua sociorum alimento, incolarum beneficio, reliquerat. Apud Siculos item Calataieronæ (id oppidum insulae umbilicum tenet, opulentia clarum et frugum messe) socii acciti domicilium habere coeperunt *h*, et ex aërio ali, fructum animarum tamquam manipulos relaturi.

domiciliorum

176 Redeo in Hispaniam; in Castellana provincia, Legionense collegium instituit *i* dotavitque Joannes, Sancti Emiliani cognomento, ejus urbis episcopus, singulari vir et castimonia et vitæ austeritate. Propositum enim præsulni innocentissimo, ex Tridentinae synodi jussu, egenos alumnos ad sacerdotii dignitatem informare, qui, jam natu grandiores, in Domini vinea colenda laboris in partem venirent. Quæ spes eum non fefellit. Dici enim vix potest, quanto studio sopita illis locis ingenia extinctosque igniculos socii docendo et concionando excitavit. Malacitanum collegium Bæticae provinciae, eo ipso anno coeptum, liberalitate Francisci Blanci episcopi. Hic olim Oritanus *k* episcopus Montis-regalis collegium sociorum provinciae Castellanae alimentis auxerat: nec his contentus fuit. Archiepiscopus enim creatus Compostellanus, sociis ibidem domum sua pecunia exædificavit: sociosque, qui Salamanticae in sacra studia incumberent, liberaliter fovit. Vetus nimirum sociorum patronus, ex quo Tridentino e concilio in Hispaniam episcopus revertit.

apud varias
gentes

177 Villagarziensis domus tirones socios informat, perficit veteranos. Hanc nobilis verique generosa matrona, Magdalena Ulloa, a fundamenti ingenti sumptu ædificandam curavit *l*: partim auctoritatem secuta conjugis morientis, Ludovici Quixadæ, qui præses Indici senatus, dum vixit, fuit, et a consiliis intimis Philipporegi Catholico, ejusque oppidi dominus: partim ut incolarum liberos optimis disciplinis, sociorum opera, moribusque imbueret. Id quidem ultimum collegium Franciscus in Hispanica protectione, qua de infra dicitur commodius, admisit probavitque. Illa vero matrona summo pietatis studio alterum Ovetense collegium sociis extrui jussit *m*: eo solum consilio, quod omnem illam Asturum regionem cultura litterisque indigere audivisset.

numero

178 Franciscus in ea ipsa Hispanica legatione anno, qui fuit ei ultimus, M. D. et LXXII in Gallia Burdigalense collegium civitatis sumptibus extrui permisit, sociosque missurum se recepit. Alterum item Nivernense, beneficio coeptum Ludovici Gonzagæ, ejus ditionis reguli. Ea tempestate in Lotharingia collegium Mussipontanum institutum liberalitate Caroli Lotharingi, Cardinalis amplissimi, hominis summa prudentia, antiqua fide, egregia doctrina, prope singulari eloquentia excellentis: quibus artibus egregie Catholicam fidem semper defendit, omnique adeo familiae Lotharingicæ et

Guisiæ laus ea propria ac pæne singularis (sanguinis enim prodigi semper exstiterunt) ut orbi testatum reliquerunt. Multum sane viderat prudens ille vir, gymnasium hoc, tanquam molem, murumque objici oportere, hæreticorum audaciæ atque tumultibus *n*.

179 In Germania, Rhenana in provincia, Fuldense in choatum collegium o Societati abbatis principisque imperii Balthasaris *p* sumptu ædificatum. In Polonia quoque tum Posnaniense ab urbis antistite *q* institutum *r*. In Austria provincia Brunæ, quæ in Moravia sita urbs est, tironibus sociis e publico domus data *s*. In Italia vero, in provincia Insubrum, altera tironum domus Aronæ attributa *t* a Carolo Barromæo, Cardinali sanctissimæ vitæ, qui et Mediolanensis collegii auctor exstitit: quod quidem domicilium, cum ad sancti Fidelis ædem sacram esset, vertit in domum Professorum sociorum *u*, collegiumque inde Breranum in templum transiit. Humiliatorum olim ea sedes fuerat; quam religionem Pius V ea fere tempestate exstinxerat, sociorumque usui attribuit, hodieque possidetur magna civium voluntate simul et fructu. Et hæc quidem triennio condita a Francisco collegia memoria repeto, nisi forte, ut sunt res humanæ, quaedam nos fugerunt *x*.

180 His fere occupatus, magno Ecclesiæ commodo et Societatis Franciscus tenebatur: tamen, qua erat animi demissione atque modestia, cum ceteris satisfaceret omnibus, sibi ipsi nunquam: magistratu abire, seque abdicare decrevit: sperans fore, ut, si eadem alter potestate polleret, majores sociis fructus adferret. Tum se annis fessum, labore fractum et morbis variis obnoxium. Onus sibi ad hæc gravius indies magis magisque impendere, et in tanta collegiorum Societatis accessione actum iri laborem. Molestum et illud, negociis se quasi immersum quotidie emergere non posse, ac veluti euripi æstu abripi, variasque in partes distrahi: quo fieret, ut orationi sacræ, in his temporis angustiis operam dare commode non posset: qua una mentis exercitatione divinoque alloquio nihil esset illi aut antiquius aut jucundius. Memoria repetebat, qui eundem magistratum antea gessissent, Ignatium atque Laynem, idem olim tentasse. Ignatium etiam opinionem alterius Præpositi Generalis creandi sociis dedisse. " Illi, " inquit, " præstantissimi viri, tot tantisque dotibus a Deo ornati, vitæ innocentia et sanctitate præstantes, cum levius adhuc munus hoc esset administrandæ Societatis (quorum tamen ne umbram quidem consequi, etsi maxime coner, possum) idem tentarunt: itaque et mihi longe illis inferiori, hoc præsertim tempore, quo nimum quantum hic labor excrevit, forsitan ex voto succedet, quod opto. "

181 His fere rationibus in eam sententiam ingressus Franciscus, re diu multumque deliberata, Deoque sacrificiis et orationibus consulto, Patres, qui assistere in deliberationibus solerent, convocat: quid cogitasset fixumque haberet, aperit. " Propositum est, " inquit, " Societatis conventum indicere, de novo Generali Præposito deligendo: senex enim jam fessaque ætate et infirmo corpore, laboribus item fractus, rebus gerendis publicis non satis idoneus videor: neque puto, hoc a me diutius ferri onus posse, magnum sane et grave. "

A "grave. Vel Romana negocia sint, quibus
"obeundis succumbam. Quod si sanctissimis
"viris, Ignatio et Layni, quibuscum ego nullo
"modo conferendus, idipsum attentare licuit;
"quanto æquius mihi concedi, quem corporis
"jam animique vires deficiunt. Rem igitur ar-
"duam, æqua lance expensam, Deoque Au-
"thori commendatam, quod vertat bene, nunc
"etiam vobis, Patres, proponere libuit. Qua in
"re ut auctores sitis, etiam atque etiam oro.
"Quo fiet, ut jam defessis nobis integer succe-
"dat, qui et velit et possit communem Societa-
"tis rem tractare. Erit sane id e re sociorum
"omnium, et per mihi gratum, ad Deique
"majorem gloriam. Equidem tempus colli-
"gendi mei, affecta hac ætate, jure postulo,
"ut morti, quæ vestigiis imminet nostris,
"liber a curis atque negociis rectius com-
"parem."

182 Sic ille. Patres contra sermonem refu-
tare: hac dere, quæ Societati fraudi esset, si-
lere jubent: studium quidem laudant colligen-
di sui, re tamen exequi velle, id damnant,
nec Deo, hominibusque volentibus futurum,
quibus ille auctoritatem dedisset, quosque ju-
visset plurimum, magno Societatis incremento.

B Hi vero administrandi etiam formam rationem-
que illius, quem elegissent Præpositum, vehe-
menter ad eam diem probarent, in oculis fer-
rent et observarent. De orationis studio et ad
mortem preparatione sic haberet, plus illi me-
riti accessorum, si Deum orans plurimorum
etiam commodis invigilaret, quam si in unam
precaionem privatus incumberet. Mortem ad
hæc recte factis plurimisque bene de aliis me-
rendo officiis tutius expectari. Et vero impera-
toris injussu, militi de statione decedere non
licere: Deo itaque pareret. Ad exempla quod
attinet, Ignatium quidem et Laynem optasse
idem potius, quam sperasse. Neutrum itaque
conventum sociis publicum ea causa indixisse.
Persuasum enim illis, damno id Societati fore
et sumptui: denique, quod peterent, non im-
petratos. Idem denunciare nunc sese illi: ani-
mo itaque securo esse jubent, nunquam ipsum
effecturum, ut, quorum in illum unum tot vota
conspirant, iidem magistratu eundem abire
C sinant: pergeret porro constanter, ut adhuc,
rectum, clavum tenere. His rationibus, quod
frustra obniti se animadverteret, in præsens
acquievit.

183 Dum curis solvi petit Franciscus, non
modo excutere jugum non potuit, sed etiam
pondus suscepit nihilo levius, certe gravissi-
mum. Jussus enim est a Pio V comitem se dare
Alexandrino Cardinali agnato y in Hispamiam
Galliamque ad reges legationem obeunti. Selim-
us enim Turcarum imp. Venetis ea tempestate
bello indicto, Cypri regnum arcta classium ob-
sisione cinxerat; expugnataque vi metropoli
Famangusta et Nicosia, quarum illa SALAMINE
vel TAMASSUS veterum putatur, Venetorum
duces z contra fidem datam, usitata ei genti bar-
barie, contrucidarat: quod fortiter se, remque
publicam armis defendissent. His victoriis hos-
tis, ut fit, elatus, Europæ inhiare, jugulisque
omnium imminere videbatur. Terror sane om-
nes pervaserat. Pontifex, ut vere parens, et
advigilans gregi pastor, Venetorum precibus
adductus, ad opem laboranti reipub. Christianæ
ferendam animum appulit.

184 Quare in fœdera concordie reges atque
Octobris. Tomus V.

dynastas Europæ vocandos censuit, ne quid res-
pub. detrimenti caperet. Legatum itaque Ale-
xandrinum Cardinalem, una cum Francisco Bor-
gia, qui consiliorum particeps esset, quod et
prudentia polleret, regesque affari animosque
tractare nosset, quam maturime misit in His-
paniam, ut Philippum regem Catholicum, Gal-
lorum regem Carolum nonum, Venetæ Ponti-
ficiæque classi, belli fœdere sociarent: quo con-
junctis copiis, perpetuum immanemque Chris-
tiani nominis hostem Turcam arcere atque re-
pellere, et a vi prohibere possent. Omnes enim
servituti Christianos addixisse insolens victor
dicebatur. Fœdus (ut paullulum via deflectam)
non ita multo post ictum, conductæ copie et in-
structa classis est. Imperator dictus Joannes
Austriacus, qui et regiam classis in Italia præ-
erat. Pugnatum est Non. Octobris ad Echina-
das insulas et Naupactum, ad sinus Corinthiaci
fauces, non procul ab Actio promontorio; ubi
Antonium cum Cleopatra Augustus superavit.
Turca ad internecionem cæsus, paucis fuga di-
lapsis triremibus, ut mare etiam sanguine tin-
ctum ruberet.

185 In hanc ipsam belli navalis expeditio-
nem socios complures Pontifex misit, quibus
præfuit Christophorus Rodericus, doctor theo-
logus. Hi præclarum in tempore navalibus so-
ciis militibusque operam navarunt, qua hortan-
do, qua ægrotos consolando. Collectis jam et iter
ingressurus, illud admirandum accidit. Cum Pii
pedes osculantes benedictionem postularent, sic
appellavit: "Ite et redite, felices. Joanni Au-
"striaco, summo classis imperatori, lætum hunc
"meis verbis portate nuncium. Macte animi,
"magne juvenis, et fortiter in hostem pugnare
"manusque conserere ne dubites, neve cun-
"ctando ductes bellum, et bene gerendæ rei
"occasione omittas. Cavere volo, absit libido
"a classariis et in aleam ludendi cupiditas. Pu-
"gnandum est, duce atque auspice Christo. Sic
"te victorem videam Dei exercituum benigni-
"tate." Respondit optimi Pontificis vaticina-
tioni eventus. Parta non sine sanguine victoria
est victrixque classis ovans rediit, hostium spo-
liis, in ipso hostilis maris sinu detractis, ditior.
Signa adempta domum relata, templorum
tholis appensa hodieque spectantur. Sed F
hactenus digressi ad nostrum institutum re-
vertamur.

ANNOTATA.

- a *Seu Madera, Oceani Atlantici in Africa insula.*
b *Hispanis Barlovento: sitæ sunt in Ame-
rica Septentrionali ac sæpe nuncupantur An-
tillæ. Insulæ ad ventum vocantur a Baudrando.*
c *Americæ Septentrionalis insulam.*
d *Americæ item Septentrionalis insulam.*
e *Oceani Atlantici, la Tercera.*
f *Anno 1569.*
g *Anno 1570.*
h *Anno 1571.*
i *Anno 1572.*
k *Seu Auriensis in Gallæcia.*
l *Anno 1572.*
m *Ovetense in Asturiis collegium, anno
1579 conditum, alteri Magdalenzæ, sed cogno-
mini, adscribit Sacchinus part. 3, lib. 8,
num. 273.*
n *Collegium Mussipontanum receptum fuit
37 anno*

A. P. RIBADI-
NEIRA.
Cardinalem
Alexandrinum
ad Hispaniæ
Gallique re-
ges legatum.

E
consilari jubet.

CAP. XIV.
Plus vero V,
excitium Euro-
pe militanti-
bus Turcis.

y

z

A. P. RIBADI-
NEIRA,anno 1572 : academia sub Societatis discipli-
na ibidem instituta anno 1574.

o Anno 1571.

p A. Dernbach.

q Adamo Konarscio.

r Fundatorem habuit Joannem Grodecium,
Præpositum Brunensem, Olomucensem dein
episcopum. Foundationem confirmavit Grego-
rius XII sub anni 1572 exitum, teste Sacchino
part. 3, lib. 8, num. 215.

t Anno 1572.

u Eodem anno.

x Consule §§ XIX et XX Comment. prævii.
y Michaëli Bonello, Pii V ex sorore pro-
nepoti.z Balleonum, Bragademum, Teupolum
aliosque Famagustæ: Nicosiæ vero Dandu-
lum, Priolum etc, de quibus Petrum Justinia-
num Hist. Venetæ lib. 16 consule.

CAPUT XII.

B

Postremum Francisci iter, Eccle-
siae commodo susceptum; Romam
reditus et pia mors; corporis
forma, mores, lucubrationes.

Profectus in
Hispaniam

Franciscum Pius accitum, amice compellat;
se opera illius uti Reip. commodo velle.
Possetne integra valetudine in Hispaniam iter
habere? Unum illum comitem Alexandrino
Cardinali destinasse, ut legatum re consilioque
juvaret. Dein, quæ cum regibus Galliæ, Hispani-
æ et Lusitaniæ agi cupiat, ordine exponit,
beneque proficiscenti voce crucisque signo pre-
catus, ex A. D. quinct. Kalend. Quinctil. di-
mittit. Sextil. vero exeunte Hispaniam salvi at-
tigerunt anno M. D. LXXI. Ad legatum in Gotha-
lania regis Philippi nomine salutandi gratia
missus Ferdinandus Borgia, Francisci filius,
regiasque Patri hasce litteras obtulit: " Ferdi-
" nandum Borgiam ad legatum Pontificis mis-
" surus, faciendum putavi, ut ad te quoque lit-
" teras darem, quibus certior fieres, tuas mihi
" redditas, postridie Kal. Quinctiles datas. De
" duodecim sociis in Novam Indiarum Hispani-
" am ad disseminandum Euangelium mitten-
" dis, per mihi gratum fuit, et habeo gratiam.
" Lætus et ille mihi nunciis accidit, qui salvum
" te venisse in Hispaniam attulit, et videbo li-
" bens. Cetera Ferdinandus tuus a me referet,
" quem ad te etiam allegavi cum salute, quam
" et abs te exspecto. Ex D. Laurentii æde A. D.
" IX Kal. Septemb. M. D. LXXII. "

honorice pas-
sim

187 Eodem fere argumento, paulo tamen
copiosius, alteras a dedit Didacus Spinosa, epi-
scopus Seguntinus, consilii regii præses et qua-
sitorum fidei princeps, regi tum Catholico in
paucis carus acceptusque. Barcinone b Valen-
tiam profectus occurrit Carolus Borgia, Gandiæ
dux, filius natu maximus, magna clientum
manu. Hunc proxime secutus Franciscus Borgia
nepos, Valentiniæ nobilitatis flore stipatus. Ge-
nibus uterque accidens, ad legatum a Parente
missus est; a quo solemniter benedictionem

acceptere. Veteres ad hæc familiæ clientes, D
Domini memores, incredibili gaudio post tot
annos aspicebant. Ille vero paucis sociis, quos
itineris comites habuit, salutantium turba di-
gressus et pompam declinans, furtim se sub-
duxit, Valentiamque clam ingressus, in colle-
gium sociorum se recepit.

188 Patriarcha mox Joannes Ribera, archi-
episcopus Valentinus, honoris gratia Franciscum
invisit, et, licet quadrimum tantum ibi
morari per negocia liceret, templi tamen sug-
gestum ut ascenderet ad populumque verba facer-
et, rogat. Mos gerendus erat honesta petenti
quamvis colligendi sui tempus non haberet.
Huc tantus hominum concursus fuit, tanquam
ad panegyrum, et ad inusitatum spectaculum,
Ducem Verbi Dei Ecclesiasten agere. Egre
sane ad pulpitem perrumpere potuit: et incre-
dibile, quanto studio in patrio solo auditus fue-
rit, ut Gandia ad illum audiendum videndum-
que frequentes confluerint. Madritum versus
profectus, paululum via deflectens, Villare-
giense Societatis tirocinium adiit. Hic læte ex-
pectateque acceptus a sociis, a collegii item
auctoribus, Joanne Silva, ditionis domino, et
Hieronyma Mendoza conjuge, utrosque allo-
quiis piisque sermonibus delectavit. Madritum
Carpetanorum ubi ventum est, legato rex hono-
rifice obviam de more processit: Franciscum
etiam humaniter complexus, et ut consiliorum
socium legato additum libenter audivit omni-
busque deliberationibus adhibuit, re tota mox
facile ex animi sententia gesta: regi enim vere
Catholico, rem per se necessariam, ut illa tem-
pora erant, persuadere difficile non fuit.

189 Priusquam Lusitaniam versus discederet
Franciscus, regi Catholico per marchionem
Dianii, generum suum, dono misit Crucis
Christi fragmentum, addita hac epistola: " Mit-
" to ad te, magne rex, muneris particulam illius
" Crucis, de qua Dei Filius redimendo generi
" humano pependit. Reliquiarum hæc præcipua
" augustissimo templo digna visa, quod nunc
" ædificandum curas Deo Opt. Max. ejusque
" martyri fortissimo Laurentio. Deinde ad su-
" blevandis Crucis labores, quos fers quotidie
" tot regnis administrandis. Equidem peccator
" magni loco beneficii duxero, si me sacerdo-
" tum ministrorumque tuorum aliquo esse in
" numero patiaris, deprecantem quotidie Deum
" pro tua incolumitate. Sic ille quam diutissi-
" me superesse te velit Reip. Christianæ, ut
" tandem cæli beatudine, vita laboribusque de-
" functus perfruaris. "

190 Mirifica rex lætitia perfusus et cum osculo
Crucem veneratus, sua manu gratias Fran-
cisco egit. " Reddidit mihi gener tuus, marchio
" Dianii, Crucis Dominicæ particulam. Quam
" vero libenter acceperim, noli querere: cum
" per se: quid enim ligno illo preciosius? tum
" quia ipse, si quis mortalium; maxime indigeo
" Crucis presidio, ut recte mones. Denique
" quia abs te profectum munus est, cujus in
" manibus majores fructus referret; in meis
" haud scio quid futurum sit. Faxit ille Deus,
" Crucis ut meritis non indignus videar. Tametsi
" non dubito, te cum sociis omnibus pro salute
" regia quotidie, ut scribis, sacris operatum,
" deprecari eum, qui Crucis affixus nos redemit
" a tyrannide mortis æternæ, tamen ut idem
" constanter agas, iterum atque iterum ro-
" go: idque eo frequentius, quo magis neces-
" sarias

abiensque Phi-
lyppum regemS. Crucis par-
ticula donat.

A "cessarias mihi Reip. administrandæ piorum
"preces cognoris. Salve et vale."

socios vero ad
virtutem con-
stantiamque
hortatus,

191 Tabulis vero actuariorum et tabellio-
num testificatione ostensum erat, verum id esse
Crucis Dominicæ lignum : rex tamen Franci-
scum subscribere jussit, idem sibi videri : cujus
testimonium instar esset omnium testium. In
aula regi tot tamque frequentes principum salu-
tationes fuere, ut ne respirare quidem integ-
rum esset. Provinciarum item Societatis præfe-
cti quamprimum advolarunt : ut in commune
consulerent et de re Societatis publica agerent :
quos, dum temporis angustia patiebantur, au-
divit hilaresque dimisit. Collegia vero, qua iter
haberet, libenter inivit, ut socios pressens con-
solaretur animosque divinis sermonibus refice-
ret; hortareturque ad vitæ curriculum confi-
ciendum, donec e carceribus ad calcem perven-
tum esset, feliciter.

CAP. XV.
in Lusitaniam
tendit, expediti-
sque illic nego-
tiis,

192 Hinc in Lusitaniam magnis itineribus
rei gerendæ gratia legatus contendit. Occur-
rit in finibus, a rege missus, Theodosii ducis
Brigantini frater Constantinus, qui in Orientis

B Indiæ regnis regia auctoritate prætor fuerat,
nobilis juxta ac pius, singularique in socios,
quæ propria ejus familiæ laus est, benevolentia.
Sebastianus rex ad Oceani litus legato
obviam processit, dynastis omnibus stipatus et
equitibus, quo nimirum studio Pontificis lega-
tos accipere majores soliti erant. Franciscum
quoque comite habuit; Catharina item avia il-
lius, et Henricus regni princeps Cardinalis. Hic
exposita legatione publica, privata quædam
Franciscus negotia Pontificis et Philippi regis
mandato gessit, ad exitumque perduxit.

reversus Ma-
triturum, inde

193 Madritum mox revertuntur : paucosque
dies ibi morati, in Galliam per Pyrenæos pro-
perant e, stipante regis jussu Ferdinando Bor-
gia, Franci filio, ut, qui gratulatum adven-
tum regia voce venerant, item etiam discedentes
prosequeretur. In regni limite d vale postre-
mum dicturus, parentis manibus, facta re
divina, Panem Angelorum edit : quod enim
donum a Patre majus mortali in vita accipere
filius potuit? Verbis deinde lacrymisque appel-
lat. "Deum, fili mi, time et ama, in quo sunt
"omnia : virtutem amplectere, et vitia, ut co-
"lubri faciem, fugito. Divino honori potissimi-
"mum consulto : cedant huic inanes mundi
"spes atque deliciae."

in Galliam ten-
dens,

194 Galliam mox ingressis non perinde tu-
tum quietumque iter oblatum. Militaribus co-
piis plena Aquitania factionibus hæreticorum,
qui arma regem contra ferrent. Cernebant hic
inviti, ut lacrymas non tenerent, templa di-
ruta, altaria profanata, cœnobita solo æquata,
faciem denique Reipub. deformatam. Catholi-
cos ab hæreticis vi oppressos vel patrio solo ex-
actos audiebant. Ut uno verbo dicam, ardebat
regnum olim florentissimum flamma bellorum
civilium. Spectanti hæc Francisco animoque
quotidie versanti, eo majori indes dolori erant
quo magis zelo domus Domini ardebat. Et
quia, ut a sapientissimis hominibus traditum
accepimus, animus æger corpus quoque, et
contra corpus animus afficere solet, morbo ten-
tari cœpit Franciscus, cui incommodo accessit et
alterum : re enim divina facta in templo semi-
ruto, ventus languidem corpus urgebat, cete-
ra debilitatum longinqui itineris tædio, cum
non satis firma pridem valetudine uteretur.

195 Delati tandem aliquando, ineunte ver-

no juveniorum tempore, Blesum e, ubi Caro-
lum ejus nominis nonum, regem Gallorum,
legatus reperit; et matrem Catharinam Medi-
ceam. Uterque etiam Franciscum humaniter
accepit libenterque audivit, hortantem summa
animi contentione, ut, si regnum, olim florentis-
simum, cum esset idem et Christianissimum,
salvum vellent, pro Catholica religione omni ope
ac viribus niterentur : cujus comes esset pietas in
Deum, et regum obedientia. Recens itaque exor-
tas opiniones, tanquam incendium, statim ex-
stinguerent. Alia id genus addidit, quæ eod-
em tamen reciderent. Illi gratias agere, factu-
ros se pro virili polliciti : orare interim, Deum
precetur Franciscus, ut intestinum bellum, cæ-
lestis iræ signum, a regno depellat.

196 Rebus gestis, in Italiam reditum ad-
ornant. Mox in pagum incidunt postridie Kal.
Februar. festo Purificationis die, qui B. Vir-
gini sacer est, et a Græcis Hipopante appel-
latur. Sacris itaque procurandis templum in-
gressus, parietibus tectoque nudum apparet,
et aram duntaxat lapideam superesse. Missæ
vero sacrificio carere Franciscus nolebat. Hic,
grassante vento, læsum est infirmum per se cor-
pus : utque tempestas frigida erat, frigore cor-
ripitur. Mox ardenti febrî ad languorem datus f
et animus assiduo mœrore est victus, moleste
ferens Dei cultum Sponsamque Ecclesiam ne-
glectam jacere. Secum enim identidem regii
illud Vatis repetebat : "Deus, venerunt gentes
"in hæreditatem tuam : polluerunt templum
"sanctum tuum g." Et cum Elia propheta que-
rimoniam instituit, "Domine, reliquerunt pa-
"ctum tuum filii Israël : altaria tua destruxe-
"runt, et Prophetas tuos occiderunt gladio h"
Hanc ipsam avitæ fidei calamitatem decennio
ante prædixerat Franciscus, datis litteris i ad
Petrum Ribadineyram, Societatis presbyterum,
de Gallis jam turbantibus resque novas molien-
tibus.

A. P. Ribadi-
neira.
cum Carolo IX
Blesis agit:

febrî correptus

E

f

g

h

i

CAP. XVI.
reluctantibus
frustra Sabau-
ditæ

k

l

F

197 Morbo correptus, cum pedibus insi-
stere Franciscus non posset, in Allobrogum fi-
nes prope delatus, in Joannis Morani oppido
k, vi morbi oppressus, hæsit diutius. Regu-
lus Allobrogum l medicum statim cum allicis
allegavit, qui laboranti adessent, Augustam-
que Torinorum ægrotum deportarent. Diffi-
cile id eo anni tempore fuit, quod Cottiarum
Alpium asperitas, vulgo MONS CENISIUS, supe-
randa esset; effectum tamen. Hic omni pietatis
officio habitus, ut præ verecundia impetrare
a se ipse non posset, qui, nulla habita ægri-
tudinis ratione, quamprimum evolare vellet.
Missionem itaque flagitavit extorsitque ab in-
vitis et repugnantibus.

198 Vectus secundo Padi flumine, navigio
ducis sumptibus instructo. Lectulo affixus, rem
divinam quotidie audiebat, Panæque cælesti pas-
cebatur. Octavus jam dies abierat, eodem flu-
mine Ferrariensium fines attingit. Hic Alfonsus
Estensis, Ferrariensium dux, e vestigio omnia,
quæ opus viderentur, submisit. In urbem hinc
delatus, vi morbi coactus, qui nihil remitte-
ret, cresceret etiam magis magisque, substitit
invitus : diesque plures moratus, omni officio-
rum comitatusque genere acceptus domi est, ut
parentis loco ducere Franciscum viderentur. Nec
tantum pharmaca undique conquisita, publice
ad omnia Divorum templa etiam vota concipi
dux jubet, supplicationesque pro salute Franci-
sci indicit. Pie hæc omnia et officiose : cum
quia

et Ferraris du-
cibus,

A. P. RIBADI-
NEIRA. m

quia sanguinis vinculo conjunctus erat *m*, tum opinione sanctitatis. Evolare et hinc quamprimum, tanti impatiens officii, satagebat, constanterque Romam portari postulabat: cessit tamen ducis precibus, et medicorum sociorumque consiliis.

Romam petit,

199 Mortem animo præsagens, ducem sociosque obnixius rogat iterum, Romam quamprimum deferendum curarent, ut in Urbe sancta Professorumque sociorum domo, ubi majores suos, Ignatium atque Laynem, exprasse sciret, vita decederet. Victi tandem Francisci precibus et ipsi cesserunt, præsertim cum et de salute medici desperarent. Igitur lectulo impositum, lectica Romam versus gestant. Illinc Lauretanam in aedem sacram infertur: sic enim moribundus postularat, ut Virgini Deiparæ abeuntem animam commendaret, cujus visceribus Dei Filius carnem induens in hanc vitam prodisset. Mox crebra agitatione Romam festinans, noctes diesque lecticæ inclusus; tandem ubi urbem se Romam ingressum cognovit, tendens in cælum manus et oculos, letus exclamat: B " Nunc dimittis servum tuum, Domine. " Lætus, vitam sibi in Apostolicæ Sedis obsequio et legatione amissam.

CAP. XVII.
eoque transla-
tus, biduo post

200 Pius V Pont., legationis auctor et fœderis, vita prius abierat *n*, quam domum Franciscus revertisset, Sedemque Apostolicam vacuum alteri reliquerat, qui Hugo Boncompagnius, post Gregorius XIII, est dictus. Quo factum, ut multo Pii consilia, de quibus cum rege Catholico regisque ministris convenerat, infecta permanserint. Accessit et illud incommodi, Franciscum, ad desperationem medicorum laborantem, Romam venisse, pæne depositum animamque agentem. Vix enim biduum Romæ fuerat, cum animam exhalavit. Optabat ille quidem rei gestæ in legatione rationem Gregorio reddere; sed is Tiburi erat duodevicesimo ab Urbe lapide. Ludovicum itaque Mendozium, Societatis presbyterum, ad Pontificem Franciscum mittit, qui benedictionem moribundo, peccatorumque anteactæ vitæ veniam supplex postularet. Ille vero ac libenter indulisit, et ex thesauris Ecclesiæ liberaliter, hoc addito elogio, miserari se Ecclesiæ Catholice vicem. Magnam enim morte Francisci jacturam facere, quæ tali tantoque Ministro orbaretur.

sancte moritur

201 Cardinales aliquot et regum principumque legati salutatum officii gratia gratulatumque de adventu accesserant. At modeste ille, intempestivum nunc videri. Darent itaque hanc veniam. Uni enim Deo, vitæ mortisque arbitro, dandam esse operam. Sacramentis Ecclesiæ omnibus rite munitus, dum oleo sacro, de more, migraturus inungitur, litaniamque recitantur, ad singula ipse respondit pietate singulari. Patres a consiliis assistere soliti, illud postremum rogare, unum e corpore Societatis, qui vices interregni tempore digne sustineret, ex animi sententia pronunciaret. Is renuit, quod neutrum eorum, qui antecesserant, Ignatium et Laynem, morti vicinum nominare voluisse meminisset. Mox quietis avidus, orationi se dedit ac meditationi: ductisque imo e pectore suspiriis, spiritum Deo reddidit pridie Kal. Octob., qui dies B. Hieronymo anniversario ritu sacer est, anno M. D. LXXII paulo ante tertiam noctis vigiliam *o*, annos natus cum esset duos fere et sexaginta. Conditus est in aede sa-

era veteri domus Professorum, compositus cum D Patribus, qui eadem dignitate antecesserant.

202 Magna sane multaque exstant merita Francisci in Societatem, sive privatus adhuc, sive cum imperio ageret. In Hispania enim, patriosolo, simulatque, abdicatis bonis omnibus et honoribus, Societati sese addixit, incredibile dictu est, quem de se virtutis odorem pietatisque solide effuderit aliisque afflarit. Exinde enim Societas ibi cognosci magis cœpit, adeoque amari, ut certatim principes Societatis sacerdotes evocandos, excitandaque collegia curarint. Septem vero annis, quibus commissa illi ab Ignatio Hispaniæ provinciæ omnes et Orientis Indiarum, plurima collegia illi accepta referenda. Illic enim fundus auctorque exstitit. Cum vero Generalis familiam duxit in Atlantici maris remotas insulas, Materiam Tertiamque; in Peru item, Novamque Hispaniam Indiarum socios primus tamquam in coloniam misit. Ex his etiam, magno post addito collegiorum numero, locis adeo vastis, duæ provinciæ factæ. Hinc igitur apparet, si recte rationem subducas, Ignatium, ad Superos migrantem, duodecim Societatis provincias constitutas reliquisse: qui magistratum proxime excepit, Laynem quinque adjectas stabilivisse: duas denique Franciscum addidisse: ut undeviginti in universum provincias viderit.

203 Elegans in eo forma, corporisque dignitas imperio digna. Statura procerus erat, facie oblonga, candore simul et rubore temperata. Membrorum ei decens habitudo, corpusque compactum. Fronis ampla majestatem addebat: nasus item aquilinus et longus: oculorum orbis grandiores, colore glauco: genæ et labia rubicunda. Adolescens obeso admodum et crasso fuit corpore; verum post assiduis jejuniis ciborumque abstinentia a cœna temperans, adeo se ipse maceravit, ut ventris cutem duplicaret *p*, et togæ instar pellem, quo vellet, referret; utrem esse dixisses inanem. Ceterum etsi integris viribus firmoque corpore esset et sanguine abundaret, ea ipsa inedia, qua macilentior factus, ventriculum etiam debilitaret valetudinemque læserat. Quod humi prostratus horas aliquot plerumque oraret, humore hausto e terra, dentes illi vacillantes exiderunt, osque læsum. Inedia etiam cacostomachos vixit, dum sæpe rejiceret cibos et cruditate laboraret, ructus ederet assiduos non sine dolore stomachi et medicorum admiratione, qui morbi genus insolitum ignorarent. Et vero quamvis corporis vires affligerat nimia ciborum abstinentia, morum tamen facilitatem, candorem animique hilaritatem auxerat.

204 Ingenium vividum quidem illi, sed maturum quietumque: mens perspicax prope, quæ vellet, suggerebat. Judicium temperatum, memoria, thesauri instar, tenax. Honestis jam inde a puero castisque moribus, ut leves homines fugeret facile, vitaretque parasitos et assentatores. Sermo illi modicus et brevis de necessariis tantum. Oderat officiosa verba eorum, qui aliud pectore clausum, aliud ore promptum gerunt. Si quis illum coram laudaret, sermonem mature abrumpere, sed prudenter solutus, quasi aliud agens. Tametsi vero bene de omnibus sentiret prædicaretque, paucis tamen arcanis credidit: paucioribus divinitus visa, sensusque animi extra eum, qui a confessionibus erat, detegebat. Quorum autem fidem longo usu experimentisque

meritis in Ec-
clesiam et So-
cietatem ple-
niss.

CAP. XVIII.
Corporis ejus
forma.

moris.

A perimentisque probasset, his suetus et multa indulgere. Falli, quam male de aliis et inique suspicari; accipere item injuriam, quam facere malebat. Ingenii bonitate supra medioeritatem litteras est adeptus, præsertim sacras, quibus, ut par est, delectabatur impensius; partim studio diligentiaque, partim oratione pia meditationeque rerum æternarum.

CAP. XIX.
et lucubrati-
ones.

205 Scripsit, ducis munus etiamnum sustinens, libellos sex ad pietatem excolendam: non infrugiferos iis, qui ad perfectæ vitæ metam contenderent, qui Latine in vulgus editi, Alfonso Deca, Compluti Societatis theologo, interprete, circumferuntur. Singula nunc recensito. Primum concio est habita in illud Lucae cap. XIX: Ut appropinquavit Jesus, videns civitatem, flevit super illam. "Speculum item operum Christiani hominis. Collyrium spirituale, quo docet, se quemque nosse oportere. Dehinc est Præparatio ad Eucharistiam digne sumendam: item Spiritus exercitationes ad sui cognitionem. Sextus est Hymni illius decantati B Explanatio: "Benedicite omnia opera Domini Domino. "Hæc tantum edita pro legitimis scriptor agnovit. Commentatus tamen est, non inficior, et alia quædam; sed rudia et impolita cum essent, lucem nondum aspexerunt q: excepto libello de Evangelica prædicatione seu de Ecclésiastæ officio. "In his erant de perfectionibus animæ Christi a conceptu ad ultimum usque in Cruce spiritum. Threnorum Hieremiæ Explanatio, quam in Pintiana et Complutensi academia dictavit. Meditationes item de morte Christi Salvatoris, in horas diurnas ac nocturnas distributæ. Denique meditationes in Evangelia Adventus, Quadragesimæ jejunii, Dominicorum festorumque dierum; profectæ ab oratione potius ad Deum fusa, quam ex libris acute et subtiliter haustæ. Quibus, tanquam jaculis divinis, auditorum mentes ad bonam frugem revocando suaviter vulnerabat, ut ad virtutis stadium inflammaret, a vitiiis detereret.

ANNOTATA.

- a Quas exhibet Ribadineira lib. 3, cap. 14.
C b Quo xv Kal. Septembris venerant.
c Sub anni 1572 principium.
d Fontarabie.
e Gallie urbem ad Ligerim fluvium, agri cognominis caput. Eolegatus, ut scribit Cienfuegos lib. 5, cap. 16, § 3. die vi; vel, ut scribit Sacchinus lib. 8, num. 6, die vii Februarii venit. Franciscus vero biduo post.
f Redeuntem e Gallia Franciscum in febrim incidisse testatur etiam Sacchinus lib. 8, num. 26: at eum, eodem teste num. 8 libri mox citati, Blesis agressus sit v Kal. Martias, poststridie Kal. Februarii seu Purificatæ Virginis festo id contigisse non potuit.
g Psal. 78, v. 1.
h 3 Regum cap. 19, v. 10 et 14.
i Litteras illas partim exhibet Ribadineira lib. 3, cap. 15.
k Vulgo S. Jean de Maurienne.
l Emmanuel Philibertus, Sabaudie dux.
m Vide num. 100 Comment. prævii.
n Anno 1572 Kal. Maii.
o Biduo post, quam Romam attigerat, noctem sub mediam, ac potius aliquantum jam inclinatam (quo fit, ut ipsas magis Kalendas

Octobris, qui fuit dies Mercurii, quam pridie consignandus sit obitus (altero et sexagesimo suæ ætatis anno e vita sublatus est, inquit Sacchinus part. 3, lib. 8, num. 31. Beatis adscriptus est ab Urbano VIII anno 1624: Sanctis vero a Clemente X anno 1671.

A. P. RIBADINEIRA.

p Demortui pellem, ut scribit Cienfuegos lib. 5, cap. 18, § 4, inspicere volenti Thomæ, ejus fratri, dum telam, qua cadaver tegebatur, tollere conabatur, ter obriguit brachium.

q Edita deinde sunt Bruvellis anno 1675 typis Francisci Foppens, opera vero ac labore D. doctoris Francisci Borgiæ, e Borgiana stirpe pronepotis.

CAPUT XIII.

S. Francisci animi demissio ac paupertatis amor.

L ibet, Francisci Vita ad exitum adducta, virtutum exempla et scite dicta adjungere: quod, ut sapiens ille Stoicus ait, longum sit iter præceptis mores informare; breve vero et efficax per exempla. Cetera vero dicta factaque præclare, quæ per historiam sparsa sunt, quod ad hæc capita revocari queant, minime iteranda duxi a.

LIB. IV.
PROL.

Ab humilitate, quæ parens ceterarum virtutum est, initium ducam: quod virtus ea Christi propria sit et Christianorum. Philosophi enim veteres mundique sapientes ejus ne nomen quidem, nedum rem sunt consecuti: qui tamen in veritatis virtutumque investigatione studii multum operæque posuerunt, ut magnum aliquid naturæ vi adepti videantur. Quorum fastum Dei Filii aversatus eam virtutem summam verbo atque exemplo docuit. "Discite, inquit, a me, quia mitis sum et humilis corde. "Ea sane virtus, ut Augustinus ait, homines angelis adjungit, ut contra elationis * ex angelis demones effecit. Non fugiebant hæc Franciscum, quando studiose in animi submissionem incubuit; et quoniam ad humilitatem viam munire humiliationem Bernardus aiebat, curabat sedulo, ut rerum omnium conditarum puderet, pigeretque, ubi se ipse perfecte nosse cœpit. Hinc precationum omnium exordia ducebat: hæc fere materia de rebus piis officiisque disserentis fuit. In hac assidue occupatus, incredibiles brevi progressus fecit.

CAP. I.
Præ animi demissione, Franciscus.

207 Itaque, simulatque se ducis titulis sponte abdicavit. subscribere sua manu litteris cœpit: Franciscus peccator: testatus, credo, quod de se ipse sentiebat; imitatusque Isidorum aliosque, innocentia vitæ claros, quos sic subscribere solitos accepimus c. Ignatius tamen, ne sermonem aliis daret, neve in re inusitata secius loquendi ansam præberet, abstinere jussit, ut Franciscus præterea nihil subscriberet. Pintia d sociorum collegio rei gerendæ * egressus, Bastamantio comite, solito tristior incedere visus, et caussam interrogatus, ab inferni meditatione se tum surrexisse, affirmabat, omnesque videri in se, tanquam ab inferis existentem, intueri, circumfusosque irridere, jactis his vocibus: "Hunc ab inferis reducem petamus. "

supple: vitium

F

se peccatorem inferno excepto

c

supple: causa

sa

Ex

A. P. RIBADI-
NEIRA.

Ex qua quidem pœnarum apud inferos meditatione illud se commodi accipere aiebat, ut Christi amore flagraret ardentius, cuius morte mortis chirographum deletum est. In qua, dum vita suppetit, acquiescendum cogitatione iudicabat; ne mortui, iis addicti pœnis, uramur; Vatis illud regii usurpans: "Descendant in infernum " viventes e."

c
quovis loco indignum, belluam, ipsoque dæmone

208 Quo die hebdomadis sanctioris Christum discipulorum pedes lavantem Ecclesia recollit, ad tirones verba faciens: "Nullum," inquit, "hodie in mundo locum reperi. Sextum enim " jam annum ad Judæ pedes illum mihi fingebam, nunc, dum Christum attente considero, " iis advolutum lavare, tergere et osculari, nullum mihi, inde expulso, relictum video locum." Pintiam primum ingressus, abdicatis jam Ognati in Cantabria titulis bonisque omnibus, accurrentibus vicatim visendi gratia, tamquam ad novæ rei spectaculum, civibus, Bustamantio comiti ait: "Feram, credo e cavea " emissam, belluamque spectatum venerunt f." " Equidem quavis bellua immanior essem sine " ope Dei, qui me in religiosam familiam suam " accivit." Precibus intentus duas minimum horas quotidie impendebat sui cognitioni: quæque legeret, audiret, videret, eo omnia referebat, ut erudirent, demissionem pudoremque sibi incuterent; Deo frequenter gratias agens, quod sane delinquenti sibi, ad eam diem pepercisset; neve desereret, aut, in quæ vulgus, impingere se crimina pateretur. orabat. Occupato de more in hac suæ vilitatis meditatione, dum se rebus a Deo conditis indignum reputat, ea vox est audita: "Pudeat te mei." "Quam ubi dæmonis esse comperit: " Recte " inquit, " mones: unius superbiæ cogitatæ vitio ardes, " ardebisque æternis ignibus; ego vero toties " Deum offendi, non tamen flammis addictus " crucior."

f
nihilò meliorem reputabat,

209 Oraturus sensit dæmonis opera turbari cubiculum; quem his dictis abegit: "Nil mirum, te a me ne latum quidem unguem discedere aut fugere: pridem enim communi " usi mensa ciboque sumus." In xenodochio versans, visum ab illo ferunt humana specie cacodæmonem superbe sic appellentem: "Quid " tibi hic negotii? Tantus cum sis, in hominum fœce versari qui potes?" Retudit fastum Franciscus: "Equidem miror magis, te tam " superbo præditum ingenio, miserum me atque peccatorem appellare dignatum." Sic ille fumi instar evanuit. Oblatus ei energumenus, a quo dæmonem alii exorcismo pellere frustra tentarant; rogatusque, ut pro illo Deum precari et Marci Evangelium recitare ne recusaret, cum ad ea verba, "In nomine meo dæmonia " ejicient g," manus imposuisset, cessit subito fugitque dæmon, et lætus ille dimissus est. Qui aderant spectatores, orationi illius acceptum retulerunt. Ille vero, qui erat modestia, verecundia ductus: "Quid mirum," inquit, "si " dæmon me fugit? Nam et veteri verbo dicitur, figulus figulum. Cumque aliis ego olim " offendiculo fuerim, nil mirum, si me ille odedit. Solent enim iisdem artibus dediti, emulatione quadam inter se odisse." Post Methymnæ-Campi h, dum præsentem ille forte res gesta referretur, pudore erubuit, illud addens: "Demus verum esse, quod narratis: equidem " mirum, cum ego sæpenumero dæmoni morem

g

h

" gesserim, semel illum mihi paruisse." Et D quamquam depellere fastum et invidie fascino arceret, si sacri Evangelii verbis eam vim merito tribuisset, hic tamen rubore suffundi maluit. Nihil ferebat audiebatque molestius, quam se coram laudari Sanctumque appellari. Rogatus caussam, cur ea re adeo angeretur, subiecit: "Equidem rationem extremi iudicii, " morte obita, valde formido: quæ nimium, " quantum a præposteris hominum iudiciis discrepat."

210 Manus abluenti frater illius Thomas Borgia officiosius et ambitu aulico linteum porrigebat. Ille vultu iram præ se tulit, vetera illa aulica officia, quibus nuncium pridem remisisset, odisse se testatus. Montellano in collegio locum illi editiorem imprudenter collocaant: ille quasi dæmonem cerneret, Crucis sese signo muniebat. Defugiebat itaque libenter intempestivas honorum occasiones; negligi et ignorari malebat; ut vel eo nomine se decesserit, ad aliud diversorium, incommodo et valetudinibus et itineris, ne honos illi putide, ut fit, haberetur. De se demisse abjecteque et sentire et prædicare semper solitus. Facilitate idcirco usus est singulari: aliquem e plebe diceres. Porro invitus præteriti temporis memoriam, quod tamen senum est vitium, recolebat. Sin necessitas extorqueret, ita sermonem temperare, ut quivis non omnino rubis facile intelligeret, nihil sibi eo nomine placere. Numquam auditum vel exidisse illi hæc passim obvia. "Cum " marchio, dux vel prorox essem." Nobiles viros ita comiter appellabat, ut se illis inferiorem superiorem nemine, facile declararet. Hanc enim virtutem didicerat esse piorum hominum propriam, ut, quo major quisque sit, eo se submissius gerat. Olyssiponem ingresso Francisco Joannes III rex miserat e domesticis nobilem, qui eum salutaret. Qui cum, "Fessusne de via " esset, "interrogasset, iteraretque identidem DOMINI nomen: Franciscus lepide illi respondit: "Fessus quidem de via accessi, sed magis DOMINI, qua me oneras potius, quam honoras, " appellatione."

e
ambitiosi obsequii honorique fugiens submissus de se sentiebat,

211 Tribus potissimum de caussis Ducis titulum utilem sibi fuisse prædicabat. Primo, quod mortuorum jam in numero haberetur, ut religiosi viri solent; et Gandiensis in ditione, defunctis ducibus, anniversaria Sacra quotidie peragantur. Deinde cum candidatos ægre in Societatem adoptari animadverteret, dicere solitum accepimus: "Hoc mihi commodi Ducis " titulus attulit: statim enim sociis adscriptus " sum. Ceteroquin, ecquæ (amabo) in me ingenii doctrinaeque dotes, quæ Societate dignum " redderent? Deo itaque Pontificique summo " gratiam habeo, qui hunc mihi pontem fecit, " viamque munivit in suam familiam domumque migrandi." Denique cum iter faciens aliquo divertisset, remque divinam, ut solebat, quotidie facere vellet, detrectarentque parochi, licet Societatis tabulas proferret, socio urbane in aurem insurrat: "Nunc per me licet, prius " stinos titulos nomines. Civili hic jure agendum est."

f
paucis in rebus profuisse sibi Ducis titulum profitebatur,

212 Ex hoc ipso fonte mœstitia fluxit, qua incredibiliter angebatur, cum in Cardinalium collegium adsciscerè invitum vellent, ut libro secundo narrare memini. Certe majori nemo unquam ambitionis studio honores expetivit, quam

g
insurrabat
h
quanto magis a dignitatibus abhorrebat, tanto vilius quæque

A quam Franciscus repudiavit, ratus indignum se honoribus esse et inopiam religioni utilissimam. Philippum regem, jam tum Hispanicæ juventutis principem, litteris supplex rogavit, daret hoc amicitia, ut, si qua exstarent officia, ne Sacris jam initiatum, ecclesiastica umquam dignitate oneraret. Privatum se vivere malle atque inglorium, et eo se consilio titulis abdicasse. Nec defugisse titulos satis habebat, sui etiam vilitatem contemptumque studiose, ut ante dixi, quærebat. Demissionis exempla eodem ipso libro attulimus. Vicatim, sacculo humeris imposito, eleemosynam stipemque corrogasse. Pueros, tintinabulo accitos, catechismo erudire solitum. Coquo domi operam dedisse, mensis ministrasse: pedes singulorum et frequenter osculari consuevisse.

officialibentius
obibat,

213 Conimbricense gymnasium ingressus, commissa jam illi ab Ignatio universa Hispanicæ provincia Societatis, e præfecto studiorum viam rationemque studiose præsit, pueros docendi prima Latinæ linguæ rudimenta, quod hoc munus, ut minus honorificum et valde laboriosum, ita meriti majoris, obire serio vellet. Effectum id Cordubæ k dedisset, ni socii valde repugnassent, qui hac sola arte dissuadere poterant, quod dicerent, non satis eum quidem vel ad hoc munus obeundum idoneum videri et Societati dedecus allaturum. Destitit itaque, ratus vera dicere, alioque animum convertit. Eboræ l sexta feria aggregatis sociis, ut more Patrum antiquorum collationes de rebus divinis haberent, dicturus Franciscus sententiam, hoc tantum, "Opera," inquit, "verbis præstant." Assurgens itaque omnium ordine pedes humi exosculatus, socios ad lacrymas et admirationem excitavit. Calensi in collegio Lusitaniam, quod oppidum vulgo Porcum appellant, ostiarii officio, arreptis clavibus, perfunctus, cum porcum jugulatum eleemosynæ vice obtulissent, humeris sublatum tacitus in superiorem domus partem per gradus non sine labore portavit: mirantibus sociis, facti commendationem sic elusit: "Quid mirum," inquit, "si porcum "porcus commode tulerit?" Non dissimile nimirum, quod de Carlomanno Casini montis Annales referunt. Hic, imperio abdicato, regno Pispino fratri relicto, Romam, Zacharia Pontifice maximo clavum tenente, veniens, in Casino monte Benedicti sodalibus se adjunxerat. Oves abbatis jussu forte pascebat, claudicantem unam quod gregem consequi non posset, humeris sustulit summa cum animi voluptate m. Et vero id genus officia, quibus antea despiciantur ducerentur, religiosi viri perhonorifica sunt; eoque illustriora, quo majore olim dignitate ceteris præstiterunt.

aliaque summa
demissionis

214 In eo ipso collegio, dum claves ostii gestat, quidam Societatis candidatus Hispali n advenerat cum bona spe fore, ut a Francisco ceteris adscriberetur, cui tum commissa provincia erat. Videt Franciscus cubiculum proximum plenum sordibus: "Age," inquit, "ne otie "mur, purgemus hoc conclave." Sumptisque impigre scopis, cum illo pariter cubiculum verit, sordes extulit: adeo se vincere atque submittere studuit. Religiosos viros, quoties occurreret, salutare et iisdem assurgere solebat: honorifice etiam de illis sentire, prædicare. Honorare autem se in monachorum habitu ajebat obsequium, quod Christo ejusque Ecclesiæ præ-

starent: et tamquam diversorum quidem signorum milites, unius tamen legionis omnes colebat. Acceperat impostorem quendam triremibus addictum, quod FRANCISCUM BORGIAM simulasset jactassetque. Mirari se dicebat, exstitisse adeo excordem, qui peccatoris summi personam induisset. "Si ille," inquit, "triremibus officium navat, quod nomen meum sibi "vindicare; quid me fieri par est, qui non in "ne nomen porto peccatoris, sed et criminibus "refertus sum, quæ æternam pœnam mereantur."

A. P. RIBADI-
NEIRA.

215 Occurrenti forte nobilissimo dynastæ Hispaniæ quærentique vicem illius, quod inops attrita veste ambularet, seque ipse et valetudinem negligeret, acute respondit: "In me recipio, fore ut mihi caveam. Iter enim dum "facio, prodromos duos præmittere soleo, tanquam exploratores et structores, qui hospitium mensamque adornent." Interrogatus iterum, quinam essent, quod nusquam apparent: "Mei," inquit, "cognitio et pœnarum "apud inferos, quas merui, contemplatio. Quo "fit, ut, quod tandemcumque in diversorium "deferat, tametsi desint omnia, in lucro deputem, et tanquam in immerentem collata "beneficia interpreter." Septimanæ o (oppidum id hodie SIMANCAS incolæ nominant) appositum illi edulium intestinis vervecinis semicrudum maleque conditum. Gustatum reposuit: adhæc in aurem Bustamantius insurravit. "Si bene coctus cibus esset, non rejiceres. Bene "habet," respondit. Bustamantius vero, cum item gustasset, edi posse negabat. Cui Franciscus: "Quid si, Pater, inferorum cibum, quod "Deus avertat, gustares?"

exempla edere
solebat.

216 Demissi animi socius comesque paupertatis amor est: quam virtutem, incredibile dictu est, quo studio coluerit Franciscus. Instar enim boni negociatoris, "Inventa hac pretiosa "margarita, dedit omnia sua et comparavit "eam p." Didicerat persuasumque habebat, verum esse Christi illud oraculum, pauperes spiritu beatos fore. B. Franciscum puer, ut nomine, sic et moribus referre cœpit. Propriam familiæ illius inopiam admirandus adamavit: et simulatque se Societati votis astrinxit, pecuniam exinde non contrectavit, quodque mirere magis in homine adeo opulento, argenti auri-que pretium ignorabat. Enituit isthæc rebus in omnibus virtus, in victu cultuque corporis, lecto, cubiculo ceterisque: ut in papyro, qua conciones suas excipiebat: in foco denique, dum frigus urgeret, instruendo. Calceos novos induere detrectabat, biennio vix atterens, Caligas item, licet pannosas ruptasque haberet, non mutabat. Montellano in collegio q versanti femoralia nova muneri oblata, quæ furtim noctu apposuit lectulo socius, subductis laceris. At Pater expectatus, dolo comperto, vetera repetiit novaque reddi domino jussit.

cap. II.
Quantus illi

p

q

217 Stipem cum vicatim mendicus cogeret, panis frustula oblata libentius, quam appositos panes integros gustabat. Tot itinera ingressus, adduci numquam potuit, ut vel sindonem mndam valetudinis gratia circumferre comitem pateretur, ne in paupertatis jura peccasse videretur. Narrant socii, se vidisse super stramine sæpenumero cubantem sub dio aut tenui tecto, ventis hac illac spirantibus, et frigescente maxime cælo: ille tamen eam præ se hilaritatem tulit,

paupertatis

A. P. RIBANI-
NEIRA.

lit, suis ut admirationi esset pudoremque incureret. Sago in itinere, aut chlamyde non alius, sive hyberni sive aestivi temporis hora esset, quam pallio quotidiano; quod invertere duplicareque solebat, ne luto inquinatum deterius fieret. Ocreas pedibus ut induceret, impetrari ab eo non poterat. Petasum unum satis esse aiebat, arcendis cæli injuriis, sive sol arderet, sive imber decideret, ventique flarent. Fessus fractusque de via, et largis imbribus perfusus, tum demum incredibiliter gaudebat, si in hospitium delatus esset, cui deessent, quibus refocillari viatores solent, ignis victusque corporis.

fuert amor.

218 De lectulo et conclavi nihil laborabat. Nullum ibi velum appendi, nedum peripetasmata patiebatur; quin et stoream seu tegetem parieti ad cervical affigi moleste ferebat: id genus commoda fugienda prædicans, quod mortis germanus somnus appellaretur: sitos vero in sepulero brevis urna minimeque sumptuosa caperet. Scilicet factum ab illo diligenter, ut Christum duabus his potissimum artibus, dimensionis atque inopiæ, quoad posset, imitaretur: qui, ut Apostolus ait, "Propter nos egenus factus est, cum esset dives, ut inopia illius nos divites essemus". Quod ejus exemplum æmulati non pauci Societati se addiderunt. Quin et in ipsis Societatis exordiis eodem inopiæ studio imbutus enituit. Anguste enim habitare exoptabat, qui amplas prius et magnificas ædes occupasset. Ejus etiam hodie vestigia apparent in Ognatensi ædicula, ab illo fabricata, et tirocinii domo Septimancensi. Quæ quidem virtus eo magis clara, quo plura ille fortunæ bona libens volensque abjecerat: quæque in aliis avaritiæ sordiumque nomine reprehendi queant, ea laudi Franciscæ vertebant: cognito, paupertatis fuisse semper studiosum: ut in Christi adeo inopis, ut, quo in loco caput reclinarer, non habuerit, vestigiis pedem vivus moriensque poneret. Prædanti Romæ apud Catholici regis legatum minus quidam aretalogus iniecit: "O miserum te et inopem Franciscum, qui tantis te bonis abdicaris, nisi, morte obita, cælo potiaris?" Ad oratorem Franciscus conversus, "Vera", inquit, "narrat: sed majora jam tum, quam reliqui, bona sum consecutus." Animi tranquillitatem significans et illud Christi dictum respiciens: "Centuplum accipietis etc. f."

ANNOTATA.

a Prologus hic Schotti est.

b Matth. xi, §. 29.

c Baronii in Martyrologium Romanum Annotata consule ad diem iv Aprilis, ubi de S. Isidoro, Hispalensi episcopo. Sic et S. Braulius, Cæsaraugustanus episcopus, Isidori discipulus se pessimum peccatorem et servum inutilem vocat in suis ad Isidorum litteris tom. i Aprilis pag. 343.

d Seu Vallisoleti.

e Psalm. 54, §. 16.

f Idem fere dixit, cum Romanos obvios sibi habuit in habitu ducis.

g Marci 15, §. 17.

h In Legionensi Hispaniæ regno.

i In Lusitania.

k In Hispania Bætica.

l In Lusitania.

m Vide Leonem Card. Ostiensem lib. i, cap. D 7, Chronici Casinensis.

n Primaria Hispaniæ Bætici civitate.

o In Hispania Tarracensis.

p Matth. 13, §. 46.

q In Hispania Bætica.

r 2 Cor. 8, §. 9.

s Matth. 19, §. 29.

CAPUT XIV.

Obedientia, orationis studium, Vaticinia.

EX ea ipsa humilitatis radice nata in Francisco virtus est obediendi Deo et homini, quem ille sibi præficeret. Obedientiam itaque tutum appellabat navigium, quo, tamquam per vitæ procellas, portum religiosi viri capiant, rideantque tempestates, et dies noctesque securi navigent. Cum igitur in omnibus Christum sibi ad imitandum proposuisset in conspectuque ejus ambularet, ubi expressa illius vestigia cerneret: tum vero præcipue obedientiæ virtutem in eo mirabatur: qui, cæli terræque cum esset Dominus, subditus tamen parentibus fuit: quam virtutem ne omitteret, inquit Bernardus, mori maluit: Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis a.

220 Præfector Societatis usque eo vereri solebat, ut, licet potestate jam abissent, eodem, quo antea, habito respectu coleret. Litteræ ab Ignatio datæ cum reddita illi in Hispania essent, flexis genibus precabatur Deum, ut parandi facultatem largiretur iis, quæ mandarentur, et veluti missam cælo vocem interpretabatur servabatque religiose. Nec fugit Ignatium, quam prompte et alacriter jussa exsequeretur. Non itaque sic imperabat: "Hæc ita curabis." Sed modeste: "Nobis hæc ita visa, tu pro tua prudentia rei que opportunitate, quando abes propius, arbitratu tuo rem gere." Nihilominus, ne latum quidem unguem ab Ignatii jussis discedebat, sed accuratissime exhauriebat, quæ mandasset; nisi, si quid esset, quod absentem fugisset Ignatium. Recreatus a lento morbo, cum liberalem animi honestamque relaxationem valetudini corroborandæ adhiberet, a sacerdote audivit: "Ignatium ejusmodi relaxationibus minus delectari." E vestigio igitur abstinuit, nefas ducens ab illo, quem in oculis ferret ad eam diem, moribus sententiæque discedere.

221 Si quæ Superiorum jussa asperiora viderentur, quam, ut æquo animo alii ferrent, ita temperabat, ne quis esset querimoniam relictus locus. Priusquam comissa illi Hispaniæ provinciæ essent, collegium de via ingressus, concionandi, qua uti poterat, auctoritatem sibi vindicare noluit, nisi si rectori æquum bonum videretur, juberetve. Imperari enim sibi, quam rogari, qua erat animi demissione atque obedientia, malebat. Valetudinis tuendæ gratia comitem illi Ignatium addiderat, cui Michaëli Marco nomen. In se enim severus plus æquo et rigidus; in alios blandus juxta ac benignus: nihil remisse magno valetudinis incommodo agebat. Huic socio Franciscus paruit, non secus

ac

A ac si impositus cum auctoritate esset: nec in victus tantum ratione, sed in omni tuenda corporis valetudine consulere eum, quid facto opus esset. Cibo itaque apposito, interrogare solebat, Marcusne edi jussisset. Qui frater, si domo negotii causa diutius abesset, alteri negocium dabat. *»* Hæc illi, *»* inquit, *»* meis verbis *»* impera. *»* Securum nimirum, fore ut religiose pareret. Olyssipone Catharina regina negotiorum causa in aula acciverat Franciscum. Ille Marcum consuluit, quid facto esset opus. Huic visum non satis firmum corpore valentemque esse. Postridie itaque venturum se esse respondit. Quo nuncio mox aulicus domum revertit.

coquum,

222 Non dissimili studio coquo domi operam dabat. Evocato iterum Pintia a Joanna, Lusitaniae principe, schedulam ostiarius attulit, cui ille: *»* A coquo, *»* inquit, *»* veniam poscas, *»* licet, cui nunc pareo. *»* Adhæc ille: *»* Vade. *»* Pater, at reditum matura: opus enim mihi *»* adhuc opera tua. Principi ita narra, te coquo *»* domi operam dare, quo facilius missionem **B** *»* impetres. *»* Eadem animi simplicitate dicto audiens fuit retulitque imperium. Princeps quoque libenter assensu missum fecit: admirantibus laudantibusque cunctis, promptam in Francisco parendi vel coquo voluntatem. Coquus item lebetes æneos duos adferre eum jusserat, hausta eicisterna aqua. Ex corporis imbecillitate et lassitudine quievit nonnihil. Occurrit forte socius, qui sponte operam obtulit. At ille recusare: id enim sibi negocii coquum, cui tum pareret, dedisse. Cumque ille rogando instaret, alterum saltem ferre pateretur; ne hoc quidem permisit. Simul enim ferre coquus duos lebetes jusserat.

Pontifices,

223 Dicere solitum accepimus, sperare se fore, ut Societas, Deo bene juvante, vigeret, immo cresceret in majus tribus potissimum de causis. Orationis in primis studio frequentique usu Sacramentorum. Dehinc, si a multis Societatis innocentia oppugnaretur. Obedientia denique bono. Causam rogatus: *»* In promptu, *»* inquit, *»* est, oratio enim Deo nos conciliat atque *»* conjungit: alterum a seculi amore abducit; *»* nec enim salus fidesque in hominibus est. *»* Tertium vero nos artissimo fraterni amoris **C** *»* vinculo colligatos, ut membra capiti, ad *»* necit. *»* Cum omnibus sese libenter subiceret, tum vero maxime Pontifici summo, ut Christi in terris vices gerenti. Morti enim jam vicinus, illud sibi animam agenti lætitiæ adferre incredibilem solatiumque prædicabat, quod Sedi Apostolica, suscepta cum valetudinis incommodo in Hispaniam legatione, quod bene verteret, ad extremum usque spiritum paruisset.

principesque obedientiæ.

224 Quin et principibus libenter obsecundabat, Deum in illis contemplatus, pro incolumitate eorum quotidie precari solitus. Idem et liberos affinesque suos tanquam per manus traditum docuit, præsto ut regibus essent, proque eorum principumque salute assidue vota et nuncuparent et persolverent, precati Deum, in cuius manu cor regum esset *»*: unde et potestas omnis manaret: cui qui resistat, Dei haud dubie ordinationi resistere *»*. Illud demum incertum, obedientia an patientia, vel utriusque potius tribuam, constanter illum in Ognatensi secessu *»* potuisse superiori parere, qui in se ipse rigidus cum esset ac laboriosus, talis etiam Francisco existit. Fræna itaque in tiro-

Octobris Tomus V.

cinio versanti non modo non reduxit, (ne, ut fit initio in spiritus fervore, nimium in se ipse sæviret) sed etiam habenas laxavit et calcaria subiecit: lapides, calcem lignaque adi construendæ ferre eum jubens. Paruit ille libenter et expedite, quasi angeli vocem exaudiret. Hac enim via ad pietatem a Deo est informatus, singulare ut nobis obedientia exemplum existeret: Bernardum credo imitatus, qui morosi hominis atque difficilis se imperiis eo cupidius subdidit, quo majora valetudinis incommodo mandabat.

A. P. RIBADI-NEIRA.

225 Cum esset inops atque obediens, quid mirum, si et precandi eum studio Deus exornarit? Quæ una virtus radix et quasi fons est uberrimus ceterarum. Prima Francisco cura in cordis puritate paranda, quo divinæ cognitionis radios purius acciperet. Mundos enim corde Beatos *»* pronuciari Deumque visuros. Quotidie itaque, et quidem crebrius, singulis horis diurnis se ipse ad unguem excutiens exploransque memoria repetebat dicta, facta ac prætermissa: inquirens in se graviter. Bisque in die rite confessus Sacris in aurora operaturus et **E** vesperi quieti se comparans, nullum diem abire patiebatur, quo non suo se pede metiretur, actique temporis rationem subduceret, si forte reddenda summo Judici esset: neve mors, ut solet, ante diem et imparatum opprimeret. Vix, qui illi aures confitenti dabant, quod reprehenderent expiandumque putarent, reperiebant. At ille caelesti lumine acutius videbat, semper pavidus vixit: omnia metuens ac pæne trepidans. Judicia enim Dei viventis ac videntis omnia longe a mortalium judicio discrepare aiebat: timeret itaque, quisquis aperiret, Deum.

CAP. IV. Confiteri quotidie solitus,

226 Orandi assiduitate hoc commodi accepit, ut Deum ubique præsentem circumferret. Quo fiebat, ut vel frequens locus atque negocium templi solitudinisque vicem ei præberet, materiamque adeo suppeditaret, ac segetem precandi. Primam S. Thomæ Aquinatis summæ partem dum evolvit, veluti litaniam ex singularum articulo- rum capitibus, doctrinæ memoriæque simul et pietatis gratia concinnarat *»*. Iter ingresso, etsi corporis lassitudine incommoda ceperat, animo tamen illud præclare evenire dicebat, liberum sibi in via ab interpellatoribus vacuumque tempus precandi dari. Montes enim, **F** silvas, flumina et apricos campos, herbis, vitibus et arboribus vestitos, ad orandum invitare præconisque vocem emittere: Deum ut mortalis agnoscat, agnitum amet, amatum rerum conditarum gratia laudet assidue, et laudato, tandem aliquando morte obita feliciter perfuatur. Si colloquium invito esset cum exteris hominibus, quibus non saperet Christus, sermonem illis tacitus relinquebat: ipse colligere sese, ut in secessu versari locoque abdito videretur: animo Deum præsentem appellabat rogabatque. Discedentes vero interrogabat, *»* Num quid vellent? *»* cum tamen multa jam ab illo postulassent, quæ divinis cogitationibus intus *»* minus intellexisset.

multisque implicatus negotiis, diu

227 Cum ita interdiu assidue ferme Deum precaretur, tum vero tranquille maxime et libere precari post mediam noctis horam solitus: quo tempore extra se rapi videbatur, ut quinque sexve horas momenti instar judicaret, surgeretque ignibus quasi inflammatus. Michaëli Marco, ut retuli, dicto audiens vixit: præ-

* I. intentus nocturne mentem Deo intentam habet; sæpe etiam extra se raptus.

A. P. RIBADI-
NEIRA.

cationi tamen intentus, cum diutius æquo moraretur, interpellaretque ille, valetudinis gratia finem orandi faceret: " Plusculum, " inquit, " temporis da, Marce frater, mox adero. " Tantam orando voluptatem capere solitus, ut cum Deo luctari, velut alter Jacob, nec sine benedictione dimitti velle videretur. Extra se non raro positus videbatur, ut corpore quidem præsens, animo vero in cælis versaretur. Si qui altiore voce contenderent, nihil movebatur: atque adeo a re, qua de ageretur, alienas interdum ingerebat, præsertim si profanus sermo deque nihili re injectus esset. Admonitus itaque a socio, præter rem respondere nonnumquam solitum: " Malo, " inquit, " rudis et hebes videri, quam garrulus et temporis jacturam fecisse. " Omne enim perire tempus existimabat, quod non aut Deo aut rebus ad Deum pertinentibus transigeretur. Placentinus episcopus salutandi gratia Franciscum inviserat. Hic in medio sermonis cursu surrexit, et quasi honoris gratia deduceret, descendeat. Episcopus vero cum Antonio Araoz, qui tum forte aderat, B relictus, facile, quod res erat, mente divina agitari Franciscum, observabat.

Quotidie item
Missam,

228 Orandi et in se inquirendi studiosos amabat, et consuetudine illorum diu delectatus, collegiorum his curam Societatis mandabat, ut eam ipsam socios, fidei suæ creditos, virtutem docerent. Negociis diurnis, quoad ejus fieri poterat, subducere se solitus, ut in orationis montem secederet. Eucharistiæ Sacramentum assidue cupideque coram adorabat: domoque egressus, templa hoc nomine libentius intrabat, nictantibus assidue oculis spectans, sive luminis ingenti splendore præstingeretur, sive attendere animum reverenterque adesse ea ratione juberet. Hujus quidem Panis celestis usque eo deliciis capiebatur, ut nemo unquam gulæ delectus cupediis magis. Quo fiebat, ut, dum vita excederet, nullum abire diem sineret, ut alibi monui, quin rem divinam faceret. Immo et ipso Parasceves die et Sabbato insequenti cum alias canendo Sacris operari soleret, ne iis ipsis diebus divino illo careret bono, liturgiam peragebat. Iterfaciens, quo Sacrificium Missæ facere liceret, vel ad duo millia via decedere non dubitabat: C et diversorii incommoda libenter ferre, dum Sacris operari postridie liceret.

longa oratione
præmissa, celebrat,

229 Eboræ in Lusitania graviter ægrotans, et lethargico morbo captus, evigilare per vim medicorum jussu cogebatur. At allata Eucharistia, tanquam somno, ut erat, gravi et veterano experrectus, agilis alacerque apparuit, ut, licet infirmum corpus haberet, spiritus tamen promptus bonique summi appetens esset. Sacris vero operaturus horas aliquot precationi impendere seque probe excutere solebat. Quotidie item, ut jam retuli, rite confessus rem divinam faciebat. In media liturgiæ parte lacrymas illi ubertim fluere solitas observatum. Post, gratias diutius agere, quod velut in Zachæi domum divertisset: ut non nisi ægre ad prandium et cum suspiriis Jobi atque Bernardi exemplo duceretur. Altari summo in Professorum aede Romæ imminemem cellulam frequenter adibat, quoties a negociis se publicis eripere partemque demere posset. Ceteris item in collegiis Societatis orationis sedem vicinam aræ summæ exstruendam curavit. Cubitu surgens terram, communem omnium parentem, hoc consilio ter quotidie osculari solebat. Primo, ut se ex hu-

mo conditum recensque natum, eam contigisse D meminisset. Deinde ut Christo, qui in terram e cælo genus humanum liberaturus descendit, gratias ageret. Denique ut a terris abductum, in cælum, tanquam ab exilio, transcriberet Deus, precabatur.

230 Sanctorum reliquias imaginesque religiose venerabatur, splendideque adornari curabat: nusquam affirmans gemmas, aurum argentumque dignius impendi vertique, quam in Auctoris Dei Divorumque cultum. Cum manibus eas tractaret, summa animi voluptate in has voces erumpebat. " Salvete pignora, nobis " in hoc consilio lacrymarumque valle degenti- " bus a Deo relicta atque deposita: salvete salutis nostræ spes atque solatium. Erit, erit " dies illa, cum decorem induti cineres, ho- " spites nunc beati, æterna illa luce perfruemini: et animæ sole candidiores thronusque vester supra firmamentum clarescent. " Ex hoc ipso fonte manavit pia solemnisque Societatis consuetudo, ut singulis mensibus Sanctorum nomina sorte esitula educantur, distribuanturque singulatum. Quo die, votis conceptis religioseque persolutis, opem sui quique Divi implorant. Didicerat id in gentilitia Borgiæ familia Franciscus: in qua illum olim morem viguisse docui g. Ognati quoque idem servavit; multa sociis indulgens, quo die Divi nomen sorte illis obtigisset: ipse ad hæc precationi plus etiam temporis tribuere solitus.

231 Divorum cultum ut excitaret augetque, (contra atque heretici solent, qui in Sanctorum imagines, ut olim iconomachi, grassantur) Romæ Franciscus in æs graphice incisas et affabre sculptas imagines in omnes provincias misit. Quin et archetypa donavit sociis atque distribuit. Visitur Romæ in aede sacra B. Mariæ Majoris illius effigies a Luca Evangelista, ut pie creditur, depicta; religiose etiam a piis frequentatur. Hanc imaginem, cum per se, tum ob antiquitatem pietatemque, tum ob pingentis fidem venerabatur Franciscus. Laborandum itaque sibi existimavit, ut ad archetypum depingere alteram bona cum Caroli Borromæi, Cardinalis innocentissimi, venia liceret. Obtinuit tandem, quamvis ægre, et evicit singulare pietatis in illo studium: humique in ara collocavit, suoque arbitratu exemplaria eduxit, misitque ad Hispaniæ dynastas aliquot, Societatisque collegia, ut Virginis cultus merito cresceret, quia mortalium patrocinium gerit.

232 Interpellare orantem dæmoni studium sæpe fuit, nunc simii specie subsannando, nunc gigantis instar, forma supra humanam majore, spectrisque territando. Pintia cubiculo digressus, Crucis se signo muniens: " Videsne, " inquit, Marce frater, nigrum et anspectu formidandum cacodæmonem, passim obambulatum? " Quo dicto, acquievit Franciscus animoque nonnihil sedato, erubuit: quod metum ejus præ se tulisset spiritus, qui ne capillo quidem capitis detracto, nocere homini, nisi Deo concedente, queat. Interrogatus aliquando a socio, num metuisset, ambulare viso dæmone noctu per conclave membrumque domus: demissis ille oculis modeste respondit: " Illud, " frater, certe constat, Deo permittente, apparere interdum dæmones: improbis quidem, ut " a flagitiis territi abstineant, vel puniantur; " bonis vero ut ad pietatem exerceantur et merita meritiscumulent. " Precanti summo animi ardore

SS. reliquias
religiose colit,

E

9

eorumque cultum sedulo promovet.

F

Orans interdum turbatur a dæmone,

A ardore ad Eucharistiæ aram, incidit forte lignea columella e gradibus. Nihil ille territus orare perrexit, quoad eam, qui aderant, sustulerunt. Ea erat vultus hilaritas, decus atque maturitas, ut socii, etiam auctoritate summa præditi, cum pietatis calorem refrixisse sentirent, vel aspectu illius ad pristinum ardorem redirent.

interdum celesti luce perfunditur.

233 Methymnæ-Campi *h* oranti conclave ingressus Hieronymus Ruisius Portillius collegii rector, qui post primus Peruanae Indiae provinciae prefectus fuit, Franciscum lumine splendere faciemque solis instar radios emittere deprehendit. Idem in Berlangæ i vico Ayalæ doctore Societatis usu venisse comperi. Hic intempesta nocte cubiculum Francisci consilii gratia ingressus, summis in tenebris splendere omnia, non secus atque si faces arderent, vidit: vultu item oculos præstingui observavit. Templum de more ingressus, incredibili sagacitate noverat, essetne, et in quo altari servaretur Eucharistiæ Panis ille cælestis: ut rarò aberraret, aiens vel negans: licet lampas incensa aræ appenderetur.

Vaticinia

234 Ognati versanti anno M. D. LII litteras a Carolo Gandiæ duce datas reddidit vetus et domesticus familiae cliens Sampson. Nunciabant læte, avum esse factum, natumque primogenitum sibi Franciscum nomine, qui post Gandiæ dux. Nondum resignatis litteris Franciscus vaticinans, sic tabellarium appellavit: «Expectate advenis, Sampson: valetne Franciscus recens natus?» Obstupuit ille miratusque, quis se cursor veredarius antevertisset, qui nullum currendi finem fecisset, «Mercedem equidem,» ait, «læti nuncii abs te exigere cogitabam.» Ad hæc ille: «Ea te privare nolo: ter tibi angelicam Salutationem recitabo litterisque negotium duci filio dabo, tui ut rationem hæc beat quæque donaverit, mihi expensum ferat.» Egrotabat graviter Franciscus Briones e Societate nondum Sacris initiatus, comes aliquot annos peregrinationum Francisci. Jam depositum pæne ac deploratum invisit: animumque aduens confidere jubet: «Non hic,» inquit, «ad mortem te morbus dabit, sed brevi convalesces.» Idem rursus in itinere laboranti sibi accidisse narravit Briones. Segobiæ *k* ad eundem modum Ferdinandus Soler, doctor theologus, tertiana laborans, dum noxium diem morbumque imminere sensit, interrogatus a Francisco: «Satin salvæ res? ut yales? Quomodo visum est Deo,» respondit ille: «Febrim expecto.» «Cur expectas?» ait. «Tu, Pater,» inquit ille, «impera, ne accedat, ne expectare cogar.» Fecit, ut rogatus erat, imperavitque morbo. Lectulo inde lætus valensque se subduxit.

aliquod edit, patrem filio conciliat;

235 Ex Hispania cum Alexandrino Cardinale Romam per Gallias revertens comitem Joannem Suarez habuit Mirandam usque, qui ad Iberum est Aragoniæ vicus. Hic, discessione facta, Joanni de se prædixit, ut Romam vix salvus rediret: illum vero Castellanae provinciae præfectum iterum creatum iri: certe utramque veram prædictionem fuisse, res ipsa declaravit. Morti vicinus, cum fere cygneam vocem emitti sapientes homines affirmant, Marco fratri prædixit fore, ut in Indiam adnavigaret; itaque venit, cum ne Marco quidem tum id venisset in mentem. Regulus quidam Hispaniæ, a filio dissentiens graviter, segregavit se, ut ne aspectum quidem ejus æquo ani-

mo ferret. Franciscus, qua erat pietate, ad concordiam revocare alloquiis studens, hortatur, parentem se esse meminisset. Filium ad se recipiendo, quod se dignum esset, facturum. Ille indignabundus vultu terrebat, missum faceret illum sermonem. Igitur verbis Franciscus repulsus, ad summum Parentem Deum confugiendum ratus, pacem venerans precatur. Venatum ille mox abiit, et ardente correptus febrim, lectulo affixus jacuit. Post in mentem venit, morbo se juste puniri, quod sana pii Hominiis consilia repulisset. Franciscum e vestigio arcessit, veniam obtestatur; illiusque se fidei committit et cum filio quamprimum in gratiam reddit.

A. P. Ribaneira.

236 Summa illi animarum cura, quæ corporibus solutæ purgante igne crimina expiant: ut etiam tum dux Gandiæ assidue pro illis oraret et liturgias remque divinam fieri curavit. Cujus officii nomine sæpe illi animas reduces apparuisse, gratiasque egisse narrant: promissis etiam pro illo in Beatorum sedibus Deum precaturas. Hæc candide ille, ut omnia, Hieronymo Natali, sacerdoti optimo, narrare solitus: quem bis in Hispaniam ab Ignatio missum commissasque illi Societatis provincias diximus. Plura equidem, fateor, commemorare prædictionum visorumque genera poteram, testesque omni exceptione majores laudare, quorum plerique etiam superstitis: verum hæc satis esse duxi; eo consilio a me allata, ut præcationis effecta in Francisco cognoscantur: cum præsertim propositum sit virtutes potius, quam id genus signa laudare. Admiranda enim opera, quæ sancti homines patrarunt, miranda quidem: at solida incorruptaque virtus, imitanda etiam est. Illa immensam Dei erga mortales bonitatem ostendunt: hæc etiam ad imitationem exstimulant.

animas placari igne suis precibus liberat.

ANNOTATA.

- a *Ad Philip.* 2, §. 8.
 b *Proverb.* 21, §. 1.
 c *Ita fere ad Rom.* 13, §. 2.
 d *In Biscaia, Hispaniæ provincia.*
 e *Apud Matth.* 5, §. 8.
 f *Consule ejus pronepotem pag.* 397 et *sequ.*
 g *Supra lib.* 1, cap. 1, num. 2.
 h *In regno Legionensi.*
 i *In Castella Veteri.*
 k *In eadem Castella Veteri.*
 l *Supra lib.* 2, cap. 7, num. 86. *Ribaneira habet:* Ab Ignatio et Layne.

CAPUT XV.

Pœnitentia, sive victoria.

Recte in asceticis judicant homines pii, respectum videri orandi studium, nisi et sive victoria comes accedat. Sic enim appello, quam vulgo MORTIFICATIONEM: quæ demandas esse animi perturbationes affectionesque doceat. Sic Plato philosophiam, mortis meditatione, animum a corpore abducendo, definisse videtur. Non fugit cælestis hæc philosophia Franciscum, diu multumque

cap. v. Corpus,

A. P. READI-
NEIRA.

multumque in ea exercitatum; cuius et multa passim exempla retuli et nunc pauca colligam. Audito se præsente laudari quempiam de vite sanctitate atque innocentia, respondere solitus erat: « Talis erit, si se ipse vincere norit. » Corpus carnemque hostem capitalem appellabat. Quicum pacisci induciasque facere perpetuo recusavit, quin et domare magis indies magisque studuit. Qua in re, quæcumque opem ferre solerent, amicos sociosque appellabat. In solis ardoribus summoque aut æstu aut frigore et imbribus iter faciens, dicere solitus: « Quam belle me juvant amici! »

etiam æger, do-
mat:

238 In morbis, summa semper adhibita patientia, dolores constanter ferebat, quin et augere illos studebat, quo meriti uberius seges colligeretur. Pharmaca ægrotans, quamvis amara, sorbendo hauriebat, ut amaritie diutius cruciaretur. Catapotia quoque dentibus eadem de causa mandere solitus, ut, qui ministri voluptatis olim fuerant, iidem poena torquerent. Causam aliquando rogatus, modeste respondit:

B Belluam istam » (sic enim corpus nominabat) « plorare jubeo: ut, quam deliciis voluptatem cepit palatum, eandem abstinendo amittat ex pietate. Meminerim et ego, Christum Salvatorem fel in cruce gustasse. » Septimanæ a Societatis tiro coqui officio functus, Francisco condire cibos gustatu jucundos studebat. Collectis itaque in viridario herbis, absinthium amarum herbam ignarus decerptam collegit, et jusculum patri apponens, « Ede, » inquit, « Pater, jus mea manu conditum. » Edit, et vero libenter, tametsi amarum. Rogatus vero, ecquid placuisset: « nihil unquam edi in vita me dignus respondit. Gustarunt, quod reliquum erat, socii, ruboremque, re comperta, eoque incutiunt. Ille genibus mox accidens, veniam precatur imprudentiæ. At ille: « Dominus tibi benedicat faciatque benigne. Unus tu de tot » fratribus sensum meum nosti, quaque potissimum re indigeam, percalles. »

conspuit in faciem sustinet,
quotidianis de se victoribus

239 De via fessus diverterat in hospitium, humilemque casam cum Bustamantio; pro lecto in stramine diversi acubant. Tussi hic laborans tota nocte conspuat imprudens Franciscum, faciem etiam non raro fœdans. At ille nihil turbatus tacitusque transegit noctem, sputo deformatus, vix ut agnosci posset. Ubi diluxit, comperto quod res erat, veniam Bustamantius precatur. Ad hæc ille: « Non est, Pater, quod ea re labores: nec enim usquam me dignior locus in cubiculo sputo aspergi debuit. » In Hispaniam cum Alexandrino Cardinale reversus germanæ sorori Joannæ Crucis, quæ sacris divæ Clare virginibus Madriti præerat, dicere solebat: « Nostrum est, qui religiosæ nos vitæ consecravimus, quater et vicies quotidie morti nos comparare; ut ex eorum, de quibus » Apostolus ait, MORTUI ESTIS, numero simus » b. De me quidem affirmare liquet, quotidie « morior. » De purgantibus ignis poenis aiebat, non tam poenarum nomine metuere se, quam quod nullus ibi, ut in mortali hac vita, meritis, operibus bonis, ac poenitentiae relictus locus sit. « Alioqui, » inquit, pridem a Deo poposcissem. »

ad mortem se
preparat; flagellis, ciliciis,

240 Mœstitiæ sibi fore affirmabat, si quando forte imparatum se, nullaque sui sensuumque victoria mors opprimeret. Advigilabat itaque sedulo perpetuumque cum corpore bellum gerebat. Quod ut maxime tegeret, celatumque cu-

peret, manebat tamen foras. Capillos enim I ipsum sibi velle deprehensum. Scrupulos lapillosque et arenam calceis injiciebat, ut ponderambulanti asperitateque molestiam adferret. In diversoriis, ne noctu in se flagellis sævire audiretur, ad artes confugit, quibus sanguinem sibi excuteret, vellicaretque se, ac pungeret. Sole ardente pedetentim ambulare: nives item hyeme lente calcare, et id genus alia adhibere, quo se ipse vinceret. Gothalaniam dum prorex teneret, et Societatis post Generalis Præpositus, cilicia atque flagella clavibus oclusa, pannosque, quibus sanguinem detergeret, habebat. Cilicia etiam usque eò camelorum pilis horrida erant, ut vel spectanti terrorem incuterent. Deum orans humum ore diu contingebat, ex quo molares dentes amisit atque igni labia succensa: ut propius factum sit nihil, quam ut eo morbo periclitatus vita decederet, ni tempori cavisset.

241 Flagellis humeros lumbosque disciderat, ut putrescere viderentur: quæ res religionem illi injecit. Fidere tamen se aiebat beneque sperare, fore, ut Deus sui misertorem ignoscere, si quando modum excessisset, quod pio id studio factum esset, meminissetque idem aliis prius usu venisse. Dicere solitum ferunt, poenitentiam viam in cælum muniri. Urgebant Ognaticæ sacerdotes aliquot Societatis, longe illi carissimi, de sui victoria ne eos perpetuo celaret. « Equidem quando ita vultis, » inquit, « acerbam mihi vitam cibumque amarum duxero, quo die non me ipse flagellis cecidero. » Qua in re nihil remisce agere: ut socii interdum octingentos ictus verberaque numerarint. Nec satis erat poppismo seu compiosis vola manibus, ut solet, signum datum, ut a cædendo temperaret. Dicebat et illud, ne se deliciis delinitum lautius acciperent, donec a Deo, quæ vellet, impetravisset. Poscebat enim assiduis precibus, ut deliciæ in cruciatum vertent, dolores contra voluptati essent. Filiam itaque, Lermæ comitem d, cum mœstam agramque videret et quiritantem, his alloquiis solatur: « Dolores nolenti Deus immittit, postulant negat. » Cum in principum aulas divertere invitatus cogere, ea duntaxat edulia, quæ domi in triclinio, frugali in mensa, edebat. Si mollis, ut fit, lectulus stratus esset, sine arbitris culcitram unam, fulcris subductam, humi collocabat; hic somnum capiebat, mane vero reponerat.

242 Poenitentiam quantum in Francisco studium fuerit, vel illud argumento est. Rogatus aliquando Septimanæ a Bustamantio, ut ea illi a Deo postularet, quæ sibi ipse exposcere solet. Ternæ vix horæ abierant, ecce tibi ardentissima correptus febris Bustamantius cum capitis dolore, ut in rabiem agi videretur. Dicit nimirum illud esse, quod Franciscum rogarat, majoresque se spiritus, quam vires gerere, neque cum Francisco esse comparandum. Optatis itaque liberari tanquam voto cupiebat. Precaretur itaque rursus Deum, ut morbum depelleret. Franciscus vero bono esse animo imperat: nec enim pati Deum, tentari nos supra id, quod possumus. Precibus iterum fuis, abiit continuo morbus: remque deinceps non sine rubore narrare Bustamantius consuevit: audaciam, sui que confidentiam aversatus, majoresque gigantis esse, quam pumilionis vires fatebatur.

A
jejunii leges vel
cum vite peri-
culo servat:

243 Abstinentiæ immodicæ causa dolorum-
que ventriculi imbecillioris, morbique cardiaci
viginti fere annos a piscium esu abstinere medi-
ci eum jubebant quadragenarii jejunii tem-
pore, nisi si in discrimen caput vitamque addu-
cere vellet. Quibus quidem non parere durum
videbatur atque incommodum: evicit tamen
precatone animique celsitudine. Audito enim
Pium Quintam Pont. Max., ætate majorem,
annua jejunia religiose servare, nulla ætatis
fessæ atque decrepitæ habita ratione; idem
sibi vel capitis discrimine tentandum putavit.
Quod cum bene feliciterque evenisset absque
valetudinis detrimento diuturna illa verni tem-
poris jejunia et quattuor anni partium atque
Adventus servare perrexit: mirantibus, qui
corpusculi imbecillitatem nosset; sed a Deo
vires, quod res erat, celso animo suppeditari
existimabant. E morbo decumbentem consolati-
turi qui accesserant, in cubitum erigi solitum
observarunt, dum divinis de rebus verba face-
rent, sive cupiditate sacra audiendi sive discen-
di studio. Quin et identidem tunc in hæc Hie-
remiæ verba erumpere solitum: Desolatione
" desolata est terra, quia nullus est, qui reco-
" gitet corde e. "

B
CAP. VI.
propinquorum
vero amorem

244 Vicerat se ipse Franciscus, non pœni-
tentiis duntaxat corpus spiritui; verum etiam
animi perturbationes subigendo. Ex his qui
æquo majorem erga propinquos affectionem vi-
cerit, næ ille alias animi perturbationes mo-
tusque, non perinde violentos, superabit. " Sunt
" enim plerique ", inquit Gregorius, " qui non
" solum aliena non appetunt, verum etiam
" cuncta, quæ possederant, in mundo derelin-
" quunt, semetipsos despiciunt, nullam præsentis
" vitæ gloriam requirunt, ab hujus mundi
" se actibus separant et pæne quicquid pro-
" speritatis arriserit, calcant; sed tamen adhuc
" vinculo carnalis cognationis alligati, dum
" amori propinquitatis indiscrete serviunt, ad ea
" sæpe per affectum cognationum redeunt, quæ
" jam et cum proprio respectu subegerunt f. "

f
extinzerat
adeo.

245 At Franciscus, postquam vocatus a Deo
est, nihil habuit antiquius, quam " oblivisci
" populum suum et domum patris sui g. ": ut
jam inde a puero in religionis secessu educatus
videretur. Immo ne in sermone quidem depre-
hendi cognatorum affiniumque ullum amorem
passus est. Mirabantur id alii, agnati etiam in-
dignabatur; utrique tamen, quod domi dis-
cerent, habebant. Franciscum tam felici me-
moriam præditum, oblitum tamen propinquorum
fuisse, ut ne minimum quidem de illis cogitaret.
At qui recta rem ratione expendere soliti, fa-
cile animadvertere, eum cognatorum amorem
cælesti mutasse: et conditorem opificemque
universi, rebus conditis jure optimo prætulisse.
Litteris itaque Antonii Araosii, Roma ea de
re missis h, constanter respondit: " Meos equi-
" dem amare non desii, Deumque quotidie ve-
" nerans precor, salvos incolumesque esse ju-
" beat. Et forsitan gratior Deo precatio, quæ
" quam minimum carnis et sanguinis habeat
" admistum. Pereat ille amor, ut vivat, quem
" quero, cælestis. "

ut neque

246 In oppido, quod REGINÆ-CASAM i ap-
pelari diximus, agenti, Dorotheam filiam
obiisse divinitus nuntiatum, eo ipso, quo mi-
gravit, horæ momento ad divæ Claræ Gandiæ:
sed nihil mutatus animoque turbatus, quasi ad
se nihil attineret. Verum non perinde miran-

dum, in filie morte mœstum non fuisse, quæ
jam inde a pueritia virginitatem Deo consecra-
rat; propterea quod exsilio sui terminum, ut
pridem optarat, nacta esset: illud plerique ma-
gis mirabantur, Isabellam filiam, Lermæ comi-
tem, singulari matronam virtute dotibusque
naturæ præditam, non luxisse. Pintia enim au-
lam principis ingressurus obvium habuit, qui
tristem subitumque filia interitum nunciaret.
Paululum itaque clausis oculis, aperta vero ad
Deum mente orans beneque mortuæ precatus,
perrexit. Rebus in aula gestis, discessurus prin-
cipi domina h dixit: " Ora, quæso, pro ani-
" ma famule tuæ Isabellæ, quam nunc morbo
" minime lento, sed repentino extinctam au-
" divi. "

A. P. RIBADI-
NEIRA.

247 Adhæc illa: " Itane tam tristem nun-
" cium obiter a discedente nuntiari mihi opor-
" tuit? nihilne parentem talis filia mors movet
" amplius? Depositum ", inquit, " accepe-
" ram: repetiit Dominus. Reddamus itaque, ut
" par est, alacriter: quodque tam diu usuram
" ejus dederit, grati testificationem animi de-
" mus. Igitur non legendum, præsertim cum
" his vitæ miseris et corporis vinculis soluta
" emergerit, in Beatorumque sedes Dei clemen-
" tia, ut spero et opto, commigrarit. " Domum
ubi revertit, sacris pro illa operatus, aliam lu-
ctus significationem nullam dedit. Eo ipso die
allaturus consolationem alloquiis accessit comes
stabilis l: cumque nihil mœstum in vultu ani-
madvertisset, indignabundus: " Tene ", inquit,
" tali filia amissa, nihil moveri? Modeste ",
" subjecti ille: Ex quo me tempore Deo dedi-
" cavi, sic cor illi meum libens volensque ob-
" tuli, nihil ut in rebus humanis turbare illud
" posset. " Cum itaque acerba incidissent, duo
fere dicere solitum ferunt: Res humanas, ut
" quæ nihil ad nos attinent, in minimis pono. "
Et illud: " An abbreviata est manus Domini m,
" ut salvare nequeat? quid igitur timeamus?
" si Deus pro nobis, quis contra nos n? "

fliarum obitu,

E

248 Rem divinam faciebat in ædibus filia,
Lermæ comitis. Generaræ imposuit effigiem
conjugis ejus Leonoræ, sed B. Catharinæ no-
mine insignitam. Ille nihil mutatus, sed obfir-
mato animo fuit: peracto demum sacrificio,
rogatus a socio, cujus ea imago esset: " Leo-
" nore ", inquit. " Verum nihil nos movit, nisi
" ut Deum pro ea precarer ardentius. " Addidit
ei illud: " Comiti meis verbis manda, effigiem
" in cubiculo habeat, licet: altari posthac ne
" imponat, etsi ex Leonora Catharinam fecerit. "
Cæsar Carolus, cum secundo in suum ad Justi
secessum evocasset Franciscum, periculum fa-
cere voluit, verane essent, quæ inaudierat,
liberos jam ex se natos nihil curare. Injecta
itaque de filiis mentione, de natu maximo Ca-
rolo, Gandiæ duce, conquestum apud se nar-
rat Sanctium Cardonam, ammirantium, ut no-
minant, Aragoniæ, quod ditionem illius in
Gandiensi agro, regiam nomine, contra jus
teneret. Quid hic facto opus judicas? et uter
causa cadet? Adhæc Franciscus: " A quo stat
" ratio, jusque non habeo dicere. Illud tantum
" majorem in modum peto abs te, cæsar, ut
" Sanctio Cardonæ non jus duntaxat sartum te-
" ctum reddatur, verum etiam ille gratificeris
" potius, quam filio meo. " " Itane ", inquit
cæsar, " tuorum liberorum cæssam agis? non-
" ne præstat eam liberis tuis gratiam tribuere? "
Rursum Franciscus: Cardona fortassis ea ma-
" gis

neque oblata
conjugis move-
retur imagine
neque filiorum

F

A. P. RIBADINEIRA.

» gr̄is gratia, quam filius meus, indiget. » Mirifice cæsar Hominis constantia delectatus, colaudavit : nec temere esse, quod vulgo jactarent, illum carnis se et sanguinis amore omnino spoliasset.

cum facile posset, promovere

249 Miratus et Pontifex Pius quartus eandem in Francisco virtutem. Romæ enim illo versante, filius Alvarus Borgia bona Pontificis venia atque indulto ducere domum Joannam Aragoniam o, sororis suæ filiam, optabat, quæ jam marchionatus Alcanisii hereditatem adierat. Cognito Pontifex Francisci filium Alvarum esse, miratur, cur nona se beneficii loco postulasset Franciscus; de quo bene merendi occasionem undique captaret. Accitum itaque illum nihilque cogitantem, quidam vellet Pontifex, interrogat, » Alvarumne filium haberet. » Annuit ille. Ad hæc Pius : » Cur ne verbum » quidem adhuc ea de re apud me fecisti? gnarus quantum tua tuorumque causa cupiam. » Subjecti Franciscus : » Multis equidem, beatissime Pater, undique arietibus, ex Hispania » oppugnabar, urgebarque precibus, ut Alvaro » filio id beneficium abs te impetrarem : verum, » ut, quod res est, dicam, ut ad hanc diem id » abs te postularem, imperare mihi non potui. » Nam si jus æquumque postulat filius, me nihil opus apud te deprecatore : sin petit iniquum, rogare meum est, ne secundum illum » sententiam pronunties, neve indulgenter cum » illo agas ; ut et in præsens etiam atque etiam » rogo. Si enim is sum, qui esse debeo, majorem rationem religionis tuæque dignitatis » habeam, necesse est, hujusque adeo Apostolice Sedis existimationis, quam privati emolumentis : quod quidem publico cedat, communique bono oportet. »

negotia velles,

250 Recreatns incredibiliter Pius prudente Francisci responso, judicium mentemque laudavit. » Quid igitur faciendum censens? » inquit. Hic Franciscus : » Duo eandem ambiunt sponsam, eodem cognationis vinculo astricti : alter » matris, patris alter frater : uterque a Sede Pontificia gratiam supplex postulat. Et quoniam » judicium requiris meum, equidem in ea sum » sententia ; e re sponsæ fore, liberam illi optionem relinqui, ut utri nubere malit, pace » tua, nubat in Domino. Quo fiet, ut utrique » facias satis, et illa, quem elegerit, conjugem » nanciscantur. » Obstupuit ad hæc Pontifex, hominis prudentiam prædicans : dissensit hic tamen ab illo, secundum Alvarum ex æquo et bono pronuncians, uti bona cum venia sororis filiam in matrimonio haberet, hoc addito elogio : Sede Pontificia dignum videri, ut, qui preclaram ei operam adhuc navasset, ejus ratio haberetur : quique Dei amore titulis sese omnibus liberorumque adeo amore et cura abdicasset, ejus tutelam Pontifex susciperet. Profuit itaque durus is Parentis animus Alvaro amplius, Deo ita jubente, quam si Parens supplex id postulasset. Nobis item, qui in eadem familia sumus, domesticum reliquit exemplum, oportere nos, a rerum humanarum sollicitudine liberos, in Deum, cui cura est etique de nobis, amorem traducere.

ANNOTATA.

a Hispanis Simancas, in regno Legionensi.

b Ad Coloss. 3, §. 3.

c In Biscaia.

d Isabellam nomine.

e Jerem. 12, §. xi.

f Lib. 7 in Job, cap. 14.

g Psalm. 44, §. xi.

h Anno 1556.

i In Rioia. Hispaniæ provincia.

k Joannæ, Lusitanæ principis, Caroli vero V filia.

l Ferdinandus Velasquez.

m Isaia 50, §. 12, et 59, §. 1.

n Ad Rom. 8, §. 31.

o Alvari soror dicta fuit Joanna Aragonia : ejus filia, quam sibi uxorem expetebat Alvarus, nomen non expressit Ribadineira : apud Inhorium autem in Tabulis genealogicis Hispaniæ pag. 23 dictam fuisse reperio Elviram. Malim itaque legere, Joannæ Aragoniæ, sororius suæ, filiam.

CAPUT XVI.

Facilitas morum, prudentia, candor, ceteræque virtutes.

Recte laudat D. Hieronymus a Exuperium, Tolosæ Tectosagum episcopum b, quod jejunaret ipse, ciboque * demenso suo, suum defraudans genium unciatim parceret, ut alios famelicos aleret; cruciareturque aliorum potius, quam sua inedia. Item Francisco usu venit, qui in se rigidus erat et severus, in aliis blandus et facilis : nihil ut sibi ignosceret, aliis omnia. Parentum caritatem, ut diximus, non extinxerat; sed carnis et sanguinis amorem, divino illo et celesti permutarat. Minus quidem erga affines blanditiis utebatur, tamen si quid salva religione postularent, qua consolando, qua re consilioque juvando benignum parentem experti sunt : uti frustra nunquam ejus operam desiderarint. Eximia vero illius in ægrotos pietas exstitit, nihil ut deesse illis eorum, quæ medici requirerent, pateretur. Socii omnes probe norant, tuto in illius aures et sinum deponi omnia, que cruciantur : mstititiamque detergere libenter solere, sive corporis morbis sive animi laborarent. Neque importunos se futuros aut molestos metuebant. Nec, ut plerique solent, de temporis angustiis expostulaturum.

252 Ex hac morum facilitate mos illi natus, uti nihil asperè imperaret, « Hoc facito » : vel « Illud cura » : sed hisce blanditiis delinitos sic appellabat : « Fac, quæso, illud Dei causa et » amore adductus. Auderesne illo, valetudine » salva, proficisci? Valesne, ut in missionem » Evangelicam pergere queas? Commodumne » tibi erit doctoris titulum tueri, hujus vel illius artis? » Vel sic : « In mentem mihi venit, hoc tibi munus imponere : sed animi tui » sensum explorare prius libuit. » Id genus officii promptis alacresque expertus est magis. Si quem angustis cruciariique comperisset, omnes ingenii nervos intendere, qua re potissimum in partem laborum veniret, onus sublevaret consolationemque posset pius Parens adferre.

253 Si quis humanitus lapsus impegisset in re levi, nihil acerbius eloqui solitus ; hoc tantum, « Ignoscat tibi Deus, sic te sanctum videam,

A " deam, frater : quomodo dictum factumve illud abs te est ? " Sin gravius deliquisset, ad se accessit blande compellere, nihil tamen impunitum relinquere : parentis optimi simul et medicus functus officio. Crimen itaque referre, petere ut poenitentia ductus respiscat. Paratum sese in poenae partem, licet culpae affinis non esset, venire, ut libro secundo demonstratum est c. Hoc caritatis signo pietatisque, quod sibi propositum erat, facile consequabatur, ut ad meliorem frugem suos ab erratis revocaret, illud identidem usurpans : " Facilitate nihil esse homini melius, atque clementia. Et, Omnia prius consilio experiri, quam armis, sapientem oportere. " Postea vero si mores ingeniumque mutasset in melius, qui deliquerat, summa praeteritorum errorum oblivio erat. Qua etiam virtute Ignatium ceteris praestitisse accepimus.

alienae calamitati condolens,

254 Dicere solebat, qui Deum ducem sequeretur, eum oportere non unum sibi caput, binos oculos manusque attribuire, sed plurima membra cum ceteris habere communia. " Amicorum enim communia, " aiunt, " esse omnia. " Quo fieret, ut in communi calamitate sensum doloris ad se quoque pertinere existimaret. Sic fore, ut unius omnes corporis membra essent ; et, quod de se Apostolus ait : " Quis infirmatur, et, " ego non infirmor d ? Quis scandalizatur, et " ego non uror ? " Iter ingressurus, comiti negotium dabat, ut de tenui viatico, quemvis mendicium obvium, idoneum abire ne sineret : ea tamen moderatione adhibita, ut a mendico etiam profectam eleemosynam appareret : nisi si quae gravior incideret necessitas, quae lege circumscripti non deberet. Si nihil, quod aliis largiretur, suppeteret, animo laetus, quod sponte inopiam esset amplexus, mente haec agitabat ferebatque : " Si esset, quam libenter tibi donarem ? " Haec vero gratior Deo, qui corda scrutans hominum, donantis animo munera metitur, eleemosyna est : cum quis in inops a rebus animo tamen hilari ac benefico, dare paratus est amplissima, quam si dives donum, frigide tamen, offerat.

aqua omnes, etiam sibi iniquos,

255 Cum singulari omnes caritate complecteretur, tum eos potissimum, qui de fama illius calumniando detraherent. Illos enim bene de se mereri affirmabat, quod, ne quid prudens admitteret reprehensione dignum, redderet cautionem. Sic enim sapientes olim homines iudicant, magnas ex inimicis utilitates capi et posse et debere. De his ipsis nunquam minus honorifice loqui auditus est ; immo honorifice de ipsis sentire et praedicare solitus. Quin et detrahi de illorum existimatione praesens, si adesset, nunquam sinebat : illa fere familiariter adhibens : " Recte ille a se factum existimat. Zelus non est improbandus. " Vel sic : " Majora debentur peccatis meis supplicia. " Si quid errant, veniam illis a Deo precor. " Incredibile vero memoratu est, fronte quam serena appareret, cum male aliorum, non suo vitio, audiret, ut quasi media in tempestate portum tenere videretur. Nec verbis tantum erga inimicos officiosus erat, sed et beneficiis, cum res daret, illos frequenter obstrinxit. Ejus rei exempla colligere plura queam, sed ne quem laedere prudens videar, neve nominare cogar eos, qui hostiliter in eum incurrerunt calumniisque vexarunt, supersedebo e.

256 Lis illi erat, non de tribus capellis, Ducis titulum etiamnum gestanti, cum Francisca noverca f : quam litem persequi salva religione, ne bonis heredes fraudasse ignavia videretur, et jure experiri coactus, lite tandem cadens, tantum abfuit, ut moleste Francisca tulerit, rem sibi abjudicatam, ut etiam hilari fronte summam animi constantiam atque adeo laetitia ostenderit, et, ut amitae g narrabat, gratiam iudicibus habuerit. Novercae enim consultum potius, quod eam coleret, quam sibi cupiebat. Tali tantaque iudicii praestantia juvenis adhuc, nullis sacris initiatus, fuit, ut caritatem tranquillitatemque animi fortunae bonis omnibus anteferebat.

A. P. REBADI-NEIRA, et adversantes complexus fuit caritate, f

257 Laynes, Praepositus Generalis, ad omnes Hispaniae provincias literas dederat, nomina perscriberent, quibus eam Deus mentem daret, ut vel apud Indos vitam in Evangelii praedicatione profundere parati essent, vel in Europa prima Latinae linguae elementa pueros docere non erubescerent. Francisca, cui tum commissa Hispania, etsi legibus istis solutus esset, sua tamen manu Layni scripsit hanc animi testificationem, tabulis consignatam, optare sese pro Christi nomine apud Indos sanguinem fundere caputque periculis objicere. Orare itaque bona illius venia liceret in eam expeditionem proficisci, precibusque ad Deum fuis, hanc illi voluntatem promoveret.

ex qua missi etiam in Indiae petunt.

258 Divinae non humanae prudentiae unum instar omnium argumentum hoc est : excelso Francisca animo bonis fortunae titulisque omnibus nuncio remisso, sponte Christianam inopiam esse sectatum. Prudenter nimirum iudicabat, caduca haec atque inania, quae sub aspectum cadunt, pro nihilo ducenda libenterque aeternis permutanda. Quam quidem caelestem sapientiam mens hominis, caligine hebetata et tenebris obducta, nisi fidei lumen Dei munere concessum accedat, perspicere minime potest. Si qui Societati nomen dare vellent, minimisque rebus, ut fit initio, urgerentur, quo minus se totos addicerent, largiri illis minuta funemque concedere, salva tamen religione, et commodi spe majoris, solebat : gnarus futurum, ut tempore ipso exilia illa et parva (quae, tanquam moles immensas, objicere daemones mentibus soleat, ut salutis res minus procedat) veluti nebulae sole, dissiparentur. Hujus rei documenta haec habeo. Nobilis illustri loco in Hispania natus, a Deo quidem vocatum se, ut Societati aggregaretur, ad Francisca retulit ; una tamen re impediri ac deterreri, quod sine famulo, qui vestibus calceisque eum spoliaret indueretque, se commode vivere posse negaret. Ad haec Francisca : Si nihil moratur aliud, recipio daturum unum e sociis, qui serviat, et quidem promptius, quam mercede conducti. Vix octavum jam diem opera illius usus, facti poenitens, erubuit : sociis ministrare ipse cepit, pedes osculari et veniam precari, servum se omnium appellans.

CAP. VIII. Qua usus in regendis

259 Alter item domi nobilis, unam sibi rem in Societate arduam ratus, recens, ut consueverat, quotidie indusium non mutare. Annuit Francisca. " Indusium, " inquit, " cum vobis, accipies, ne ea te res a perfectae vitae cursu impediatur. " Nec longius factum est, erubuit et ipse, factique puduit, quod inania illa in deliciis habuisset. Mox molle indusium cilicii

tironibus,

A. P. RUBAD-
NEIRA.

cilicii asperitate mutavit, et ad extremum usque duravit diem. Sacerdos item, non vulgari eruditione, cum belle domi suae agitare, ampleque habitaret, Septimancae sociorum numero adscriptus, angustas tironum cellulas contemplatus, animo angustae debilitari cepit. Cognito Franciscus, quod res erat, amplissimum collegii domicilium illi attribuit: hoc amplius, domestica suppellectile uti eum passus est: sic brevi angustum hominis animum superavit. Consilii enim post non diu puduit, piguitque, cubiculoque disgressus, cellam occupavit angustam; paupertatemque praecipue religiose servavit.

in deligendis
missionariis,
arctum profes-
soribus, con-
cionatoribus

260 Illud in primis studiose cavet Franciscus, ne missiones suscipere Evangelicae praedicationis collegii fundamenta jacerent, nisi quorum singularis esset probataque pietas. Ut enim aedium fundamenta, ita et rerum omnium principia, in quibus sint reliqua, permagni interesse aiebat, a quibus jacerentur. Dicere itaque solitum ferunt, eas demum missiones sibi placere, quae merorem adferrent; quod familiaritate tum privaretur optimorum sociorum.

Utrisque vero illud in primis negotii dabat, ut quot quantaque negocia urgerent, orandi tamen studio nunquam abstinere: neve precationem, animi pastum, scientes prudentes omittent. Ad studia quod attinet, commune hoc illi cum Ignatio judicium fuit, nemini sociorum fas esse, novas peregrinasque sententias tueri. Neque id in Theologia, optimarum artium regina, duntaxat cavendum, ubi majore animorum periculo peccatur, sed etiam in philosophandi ratione tenendum existimabat. Qui enim hic auderent inaudita praeterque omnium opinionem defendere, eos in gravioribus disciplinis idem ausuros aiebat. Concionatoribus sociis auctor idem existit, scriptoque consilium mandavit, spiritum in concionando adherent, dicendique vim et audientium corda permoverent. Non ad inanem pompam ingenique ostentationem orationem componerent. Sacrorum antistites et principes caute prudenterque tangerent. Si quid reprehendere necesse haberent, dolore se id facere coactos, non ira aut odio ad ductos ostenderent: illo enim vel ferreum animum molli; his etiam irritari auditores.

Suo id exemplo confirmabat. "Cum enim acriter vitia reprehenderem," inquit, "me ipse objurgare videbar. Quo fiebat, ut majori impetu dicerem et ad misericordiam alios inciperem."

et pestis tem-
pore pruden-
tia fuerit:

261 Pestilentia grassante in aliquot Italiae atque Hispaniae provinciis, consultus a Societatis patribus Franciscus, quid, tanto in communi discrimine, facto opus videretur, ut et caritatis ratio haberetur, nec funditus morte collegia exhaurirentur. Hanc ipse rationem iniiit excogitavitque salutarem. Nomina ad rectores singulos referrent ii, qui communi se reipub. commodo deberent. Ex his, delectu habito, ii tanquam in statione milites praesidio relinquere, qui et vite sanctitate praestarent firmamque essent valetudine, animoque celsiore praediti: minore ad haec Societatis jactura periculis objicerentur. Hos a ceteris segregatos, proximorum saluti incumbere voluit. Quo factum, ut multi perdurarent operamque navarent gnave in Hesperiae utriusque provinciis, ubi pestis urbes tum populabatur, magna laboris patientia, civium etiam admiratione, et sociorum, qui interierunt, non exiguo praemio.

Martyrum enim in numero etiam habitos, qui caritatis hoc munus recte obirent, in Romanis Martyrum Fastis et Eusebio legimus h.

262 Fratres, quos COADJUTORES vulgo appellamus, DEI SAPIENTES Franciscus appellare consueverat, qui morum simplicitate humilique obedientia et pie orarent et domestica officia probe obirent. Gnarus Deum precantibus illis ea suggerere plerumque solere, quae mundi sapientes e libris haurire non possent. Qui ceteris praesent, dicebat, non una omnes, qui parerent, regula metiri oportere: sed bonos milites imitari, qui pro fistulae captu machinam illam bellicam sulphureo pulvere implent, ne dissiliat. Cum humanitas lapsam aliquem nararent, de quo minimum metuebatur, se ipse facite explorans, et imbecillitatis humanae conscius, vulgatum illud in ore habebat: "Homo sum, humani a me nihil alienum puto." Consultus a patribus collegii, qui etiam eleemosynis alerentur, a divite quidem illo, sed qui male audiret, rectene acciperent. Ad haec ille: Eliam Prophetam et Paulum Anachoretam a corvo quotidie alimentum accepisse: ne dubitent igitur sese a Deo pasci, corvi opera. His enim eleemosynis et precibus, ut solet a Deo bonam illi ad respiciendum mentem datum iri: ut e corvo, carnivoraque ave, columba tandem evaderet.

263 Mirabatur eos, qui, quantum aliis de honore in salutando detraxerint, tantum sibi arrogent vindicantque: eaque re magni videri velint, cum jejune alios appellarent, quibuscum certare officis oporteret. Hinc odia rixaeque existunt, detractio oritur, violatur amicicia. Modum itaque titulis statuendum, ne tot odia nascerentur, ut mercibus precium in bene constituis rebus publicis solet, judicavit. Ipse vero minime restrictus in titulis dandis fuit, immo perliberalis et benignus, si quem his palatii fumis delectari intelligeret. "Si peccandum," inquit, "alterutram in partem est, in exsuperantia, quam si quid detraham, offendere malo." Socius quidam imprudenter triduum nudus ingressus erat, ut in se ipse flagellis saeviret, beati Francisci exemplum h, credo, imitari studens. Noster, non injuria, moleste tulit, poenamque irrogavit, Cassiani illud repetens: "Sanctorum quaedam miranda esse facta, non imitanda."

264 Dicere solebat, religiosorum hominum vitam cruce esse perpetuam atque martyrium: quod vincere quotidie se ipse necesse habeat, et perpetuo obtemperare ex voto debeat. Viderent itaque majores, onera temperarent sublevarentque: neve nova excogitent, pro viribus cujusque onus imponerent. Sacerdoti administrandi collegii ad tempus negocium dederat. Qui cum remisse ageret, ratus breve id tempus fore: non admodum itaque laborandum. Indignatus Franciscus acriter reprehendit. "Sic," inquit, "vel paucis diebus Societatis res geri debet, quasi perpetuum munus esset. Nocet enim, qui frigide res administrat, ut vel temporis momento per negligentiam amittatur, quod multis retro annis sudoribusque partum est." Vel militia verum id esse docet, amissis brevi urbibus, quae longa obsidione captae, in potestatem venerunt.

265 Jure Ambrosius pro funere laudavit in Satyro fratre prudentiam, sed ingenii candoremque simplicitate eximiam l: qui de aliis nihil

cap. ix.
quam cum E-
vangelica

A nihil sinisterum suspicaretur. Eadem Francisci laus propria, qui serpentis prudentiæ, columbæ simplicitatem ex Christi præcepto *m* adiecit: facilitatemque gravitate temperavit. Non illum fugiebat, aliter mundi sapientes judicare solitos: calliditate nimirum prudentiam constare. Præstantior tamen ea virtus atque perfectior, quæ candore simul et simplicitate conditur. Ne quid igitur secius de aliis suspicaretur, animo suo imperarat impetratque. Irrepere itaque falsum de quoquam iudicium non sinebat. Abditos esse hominis recessus atque latentes: proinde difficile animum cujusque cognosci et temere plerumque damnari. Quare non facile de aliis iudicium ferendum. Falli enim nos sæpe, errare ac decipi iudicando. Tutissimum videri, bene de omnibus existimare ac loqui: errata vero aliorum in bonam partem accipere et, quoad liceat, excusare.

simplicitate. 266 Affirmabat, falli se aliorum opera malle, quam temere suspicari: quo fiebat, ut fallerent

B eum non raro, qui fictam pietatis speciem præ se ferrent. Quæ quidem virtus eo magis in Francisco admiranda: cum, quod in aula, ubi callide omnia geruntur compositeque dicuntur, a puero educatus fuerit; tum, quod magistratus gesserit, et prorex iudicia tractarit, probeque nosset filiorum sæculi hujus dolos. Candorem tamen usque eo retinuit, ut vera placerent omnia, falsa displicerent. Dicere solebat et illud Tragicæ: "Veritatis simplicem esse orationem; non fucatum, non ad gratiam compositam, artisque idcirco expertem: fallere nolle, sed ex suo animo virum bonum candide omnia metiri. Francisci talis erat oratio, ut cum re ipsa aliens negansque consentiret; et ficum, ut veteri verbo dici solet, ficum appelleret.

ceterarumque virtutum generibus arte conjuncti.

267 Longum esset tædiique plenum, ire per singula virtutum genera. Nam de castitate quid attinet dicere? cum adolescens etiamnum, matronas nobiles officii gratia invisurus, cilicii lorica corpus munire consueverit, et illibatam virginitatis florem ad matrimonium, ut libro primo *n* demonstratum est, attulerit. Post Societati jam adscriptus, nunquam se a mulieribus, ne a filia *o* quidem Lermæ comite, cum forte in ejus ædibus articulari morbo decumberet, tumentes pedes contrectari passus est. Severitatem facilitatemque ita temperavit, ut severitas facilis, et contra, facilitas severa, cum res posceret, videretur. Taceo in consiliis dandis maturitatem et prudentiam: tolerantiam in adversis: in negotiis susceptis constantiam: animi denique in contemptu rerum humanarum magnitudinem: ceterasque virtutes plane heroicæ. Unum hoc addam, gratum memoremque

divini beneficii semper vixisse, quod in Societatis familiam aggregatus esset, cujus nomine quotidie gratias agebat: illud etiam interdum usurpans: "Si, ut vina gustatu, ita et religionum status probari posset, quivis dynasta, dulcedine liquoris divini ebrius, religiosorum se in familias cupide daret; sed quia gustari suavis non nisi longo tempore queat, eo fit, ut plerique, asperitate terri, refugia nt. Atque hæc de Francisci Borgie vita dicenda existimavi. Faxit ille animorum Parens, ut hoc vitæ virtutumque exemplar, nobis ad imitandum propositum, moribus constanter exprimamus.

ANNOTATA.

a *Epist. 4 ad Rusticum monachum; apud Martianay vero 95. Vide tom. 4 Operum S. Hieronymi col. 777 et seq. Inscrubitur S. Exuperius Martyrologio Romano ad diem XXVIII Septembris.*

b *Tectosages Gallæ Narbonensis populi fuerunt.*

c *Lib. 2, cap. xi apud Ribadineiram.*

d *2 ad Cor. xi, § 29.*

e *Vide Comment. prævium num. 226 et seq.*

f *Francisca de Castro et Pinos.*

g *Isabellæ, abbatissæ Gandiensi.*

h *Martyrologii Romani ad diem XXVIII Februarii verba sunt: Ibidem (Alexandriæ) commemoratio sanctorum presbyterorum, diaconorum, et aliorum plurimorum, qui tempore Valeriani imperatoris, cum pestis sævissima grassaretur, morbo laborantibus ministrantes, libentissime mortem oppetere, quos velut martyres religiosa piorum fides venerari consuevit. Eusebius vero apud Valesium Hist. Eccl. lib. 7, cap. 22 Dionysii archiepiscopi Alexandrini litteras recitat, in quibus de generosa hujusmodi morte ita loquitur: Adeo ut genus hoc mortis ob pietatem fideique constantiam nequaquam inferius martyrio censeatur. Stinesicli nominis martyrium, theologi disputant.*

i *3 Reg. cap. 17, § 6.*

k *Verosimile non est, S. Franciscum Assisiam unquam in se admisisse, quod honestatis legibus repugnaret. Similia et alias de S. Francisco dicta fuerunt, de quibus consule Comment. prævium in Vitam illius § 6, num. 131 et seqq. Item § XXVIII, num. 644, tom. 2 Octobris.*

l *Lib. de Excessu S. Fratris sui: colitur S. Satyrus XVII Septembris.*

m *Matth. 10, § 16.*

n *Cap. 3.*

o *Isabella, Sandovalio, Dianii marchioni et comiti Lermensi, nupta.*

